

Száraz csontokba élő lelket...

Horváth Dezső
veszprémi evangélikus lelkész naplója
1883–1913

A forrásközlés szempontjai

A szöveg átírása során – törekedve arra, hogy megőrizzük a korabeli szóhasználatot, kifejezésmódot, továbbá Horváth Dezső sajátos stílusát – a mai magyar helyesírás szabályait alkalmaztuk, vagyis minden Horváth Dezső által véletlenül vétett helyesírási hibát (pl. ékezet hiánya), illetve minden olyan szót, amelynek a helyesírása mára már megváltozott (pl. *daczára* helyett *dacára*; idegen szavak esetében *functio* helyett *funkció*), a mai helyesírás szabályainak megfelelően, a változtatás külön megjelölése nélkül írtunk át.

A mondatfűzésben, fogalmazásban talált hibákat meghagytuk, azt minden esetben lábjegyzetes magyarázattal, vagy a hibás mondatrész utáni [*sic!*] jellel láttuk el. Ahol Horváth Dezső kifejejtette a mondat alanyát, állítmányát, vagy bármilyen mondatrészt vagy egyéb szót (pl. névelőt), ott ezt mi írtuk be, szögletes zárójelben, dőlt betűvel jelölve a betoldott részt.

A kéziratban szereplő rövidítések közül jelölés nélkül oldottuk fel a pusztán mondatfűzési funkciókat betöltő vagy önmagukban nem értelmezhető szavakat, vagy szórészeket (pl. kötőszó, tagadószó, igekötő, stb.). A mértékegységek (pénz, súly, hossz stb.) eltérő rövidítéseit jelölés nélkül egységesítettük. Minden további rövidítést meghagytunk az eredeti formájában, s ezekhez – a ma is gyakran használt rövidítések kivételével (pl. a hónapok neveinek rövidítései) – a kötet végén feloldó kulcsot szerkesztettünk.

A szövegben található idegen eredetű (latin, német), nem közismert kifejezéseket lábjegyzetben megmagyaráztuk, továbbá – szintén lábjegyzetben – a teljesség igénye nélkül, a szövegben szereplő korabeli közéleti személyek legfontosabb életrajzi adatait és tisztségüket is feltüntettük.

Közlő: Szalontai Árpád

Szerkesztette, a szöveget az eredetivel egybevetette: Isó Gergely

Nyelvi lektor: Ittész Jánosné

Felelős kiadó: Isó Zoltán

Veszprémi Evangélikus Egyházközség

ISBN: 978-963-8440-36-5

Nyomdai munkák:

OOK-Press Kft.

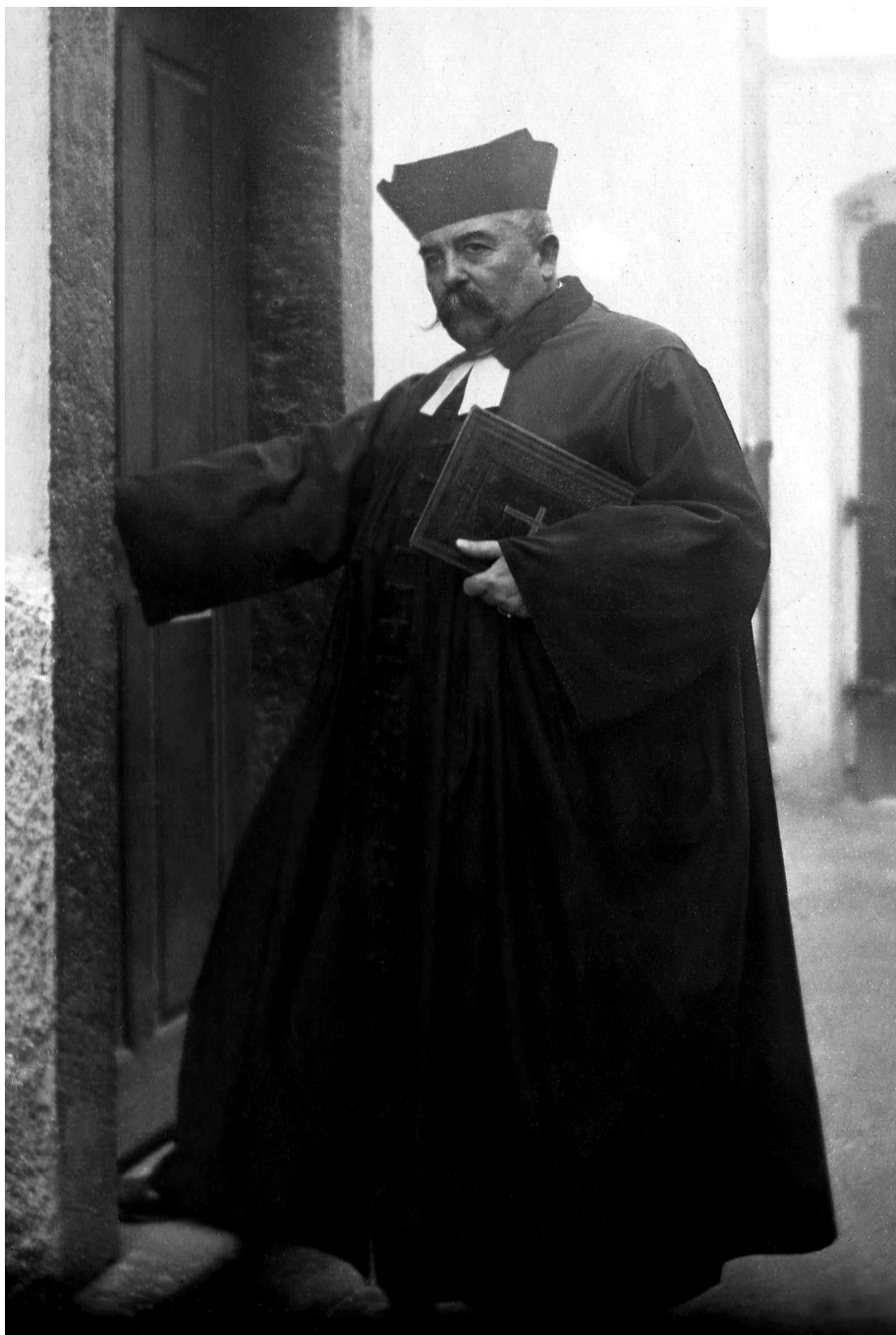
8200 Veszprém, Pápai út 37/A

www.ookpress.hu

Száraz csontokba élő lelket...

Horváth Dezső
veszprémi evangélikus lelkész naplója

1883–1913

AJÁNLÁS

Nem veletek kezdődik a gyülekezet története – mondták egykor a teológus-hallgatóknak, nekünk, a professzoraink. Azzal, hogy lelkészi szolgálatotokat elkezditek majd egy gyülekezetben, egy folyamatba léptek be. Volt elődötök, és voltak távolabbi elődök, akik mind azért dolgoztak, hogy az evangélikusok hitre ébredjenek, a gyülekezet tagjai hitben erősödjenek, s a közösség épüljön, gazdagodjon. De minden lelkész a maga személyiségével, teológiai látásmódjával, kegyességével tette ezt. S ezek a sajátosságok megjelennek a gyülekezet életében. Mint ahogyan az a földrajzi hely is, ahol él a gyülekezet. Más arculatot formál egy szórványhelyzet, mint az, ha egy településen csak evangélikusok élnek. Más kérdéseket, problémákat vetett eléjük a történelem, vagy ha mégis ugyanaz a gond, más a megoldása.

Nem veletek kezdődik a gyülekezet története – ez a mondat mindenkinek fontos bölcsesség. S amikor valaki egy gyülekezet közösségébe kerül – akár úgy, hogy ott keresztelik meg, akár úgy, hogy élete, munkája, sorsa oda sodorja – tudnia kell, hogy egy közösségnek megvan a maga története. S a közösség növekedéséhez, erősödéséhez szükséges, hogy tagjai érdeklődjenek a gyülekezet története iránt, akarják megismerni azt, hogyan éltek elődeink, hogy élték meg a gyülekezeti közösséget, milyen alkalmak voltak, hogyan gondoskodtak a gyülekezet épületeiről, hogyan nevelték gyermekeiket, hogyan végezte az egyes lelkész a szolgálatát, milyen terhek nyomták a vállát és milyen örömek érték őt és a közösséget.

Ez a könyv, amit kezében tart a kedves Olvasó, éppen e célból született meg: hogy veszprémi gyülekezetünk tagjai még jobban megismerjék gyülekezetük történetét, s általa erősödjön bennünk a gyülekezet szeretete, a gyülekezethez tartozás ereje, és így épüljön a közösség.

Horváth Dezső naplója 1883-ban kezdődik, amikor gyülekezetünk őt választotta lelkészének, és 1913-ban zárul, néhány hónappal Horváth Dezső halála előtt. Horváth Dezső nagyon elesett állapotban találta a gyülekezetet, amikor megérkezett, és rendezett állapotban, élő közösséget hagyott maga után. A száraz csontokba élő lelket lehelt Isten Szentlelke által sok-sok küzdelem, újrakezds, csüggesztő események és lelkesítő ünnepek közepette. Ezért is lett a könyv címe: *A száraz csontokba élő lelket*.

Áldott olvasást kívánok gyülekezetünk minden tagjának és minden érdeklődő olvasónknak!

Isó Dorottya
lelkész

1883

Midőn jelen sorok megírására elhatároztam magamat, ezen szándék megvalósításában két eszme vezérelt. Egyrészt feltüntetni és bebizonyítani azt, hogy a veszprémi ág. hitv. ev. egyházközség tagjai csekély száma dacára sem volt halott, hanem a rossz kormányzás és az egyházi hatóságoknak iránta tanúsított közönye és nemtörődömsége folytán beállott elerőtlenedés álmát aludta; másrészt bebizonyítani azon igazságot, hogy egy esküjéhez hű, egyházát önzetlenül szerető lelkész még a száraz csontokba is tud élő lelket varázsolni, s a csekély számú, de buzgó tagokkal is csodákat művelhet tapintatos eljárás mellett.

A veszprémi ág. hitv. evangélikus egyházközs. az 1883. évi június 17-én tartott közgyűlésének azon ténykedésével, hogy Horváth Dezső némethidasi¹ h. lelkészt egyhangú felkiáltással lelkészévé választotta, fordulóponthoz jutott.

Midőn fent nevezett lelkész június 24-én nt. Tatay Sámuel akkori esperes úr sürgönyéből megtudtam,² hogy egyhangúlag a veszprémi egyház lelkészévé választattam, hosszas, küzdelmes káplánkodásomnak gyötrelmeitől azon szent fogadással vettem búcsút, hogy lelkemnek erejét és szívemnek minden csepp vérért a szegény, elhagyatott veszprémi egyház felélesztésére, újjáalakítására s megerősítésére fogom fordítani.

Az 1883. év július 5-én hagytam el a némethidasi híveket, akik kocsin kísérték ki a vasúti állomáshoz, mely tettükkel azt bizonyították be, hogy aki híveit szereti, s azok boldogságát munkálja, vizontszeretben részesül.

Július 11-én, délelőtt ¼ 11-kor érkeztem a veszprémi vasúti állomásra, ahol az egyház képviselőjében 4 jóarcú úr várta megérkezésemet. A szelíd lelkű s egyházát az őseiktől örökölt hajlamainál fogva lángolón szerető Bognár Vince megyei árvaszéki iktató, aki a rábaközi Mihályi mezővárosából származott, s mint az egyház jegyzője jelent meg üdvözlésemre. A kék szemű, nyájas arcú Dukovics Sámuel, kinek látása kellemes meleget árasztott reám, s bátorságot keltett szívemben. A daliás termetű, katonás tartású s minden mozdulatában erélyt és bátorságot föltüntető Komjáthy Lajos szabómester mint az egyház pénztárnoka, végre Traeger Dániel, a puritán jellemű, egész az elfoglaltságig vas- következetességű, fáradhatatlan munkás, gondnoka az evang. egyháznak.

A kölcsönös üdvözlés elhangzása után behajtottunk a városba, de mivel a parókia, az egyház szegénysége következtében még nem volt rendbe hozva, Traeger Dániel Hosszú utcai házába tértünk be, ahol az ő társa (1885. szept. 4-e óta pedig törv. felesége) várt bennünket jó ebéddel.

1 Ma: Hidas, Baranya megye.

2 A mondat alany-állítmány egyeztetése azért hibás, mert eredetileg – ebben a bekezdésben – Horváth egyes szám harmadik személyben írt magáról, amit utólag javított csak át – felemás módon – egyes szám első személyre. A kéziratban láthatók az áthúzások.

Alighogy elhangzott Dukovics Sámuel úr üdvözlő beszéde, felállottam, s midőn megköszöntem a bennem helyezett bizalmat, megértvén, hogy az egyházközség tagjai egy-két kivétellel mind vegyes házások, legelőször is kéréssel fordultam az egyház jelen volt képviselőihez. Megdöbbenve bámultak rám, a jövőre, s nem tudták elképzelni, hogy mi lehet kérésem tárgya. Röviden kifejtettem, hogy én az egyházat beteges fához hasonlítom, melynek vékony ágait a törzs táplálása és erősítése által akarom megerősíteni akképpen, hogy új szellemet, mintegy új nedvet akarok a fába kerengtetni, miáltal a lankadó ágak is megújulnak, életerősekké válnak. Ezt pedig csakis iskola létesítése által vélem eszközölhetni.

Amilyen meglepetést idézett elő azon nyilatkozatom, hogy első szavam is kérelem, éppoly lehangoltságot okozott kérésem tárgyának megismertetése. Az 1868. év óta ugyanis, midőn a parlament a népnevelési törvényeket megalkotta, s a tanító minimális fizetését 300 Ft-ban megállapította, nem volt ezen gyenge egyháznak tanítója, nem volt, aki az Isten igéjének táplálóként és tisztásként nyújtotta volna táplálékul a fogékony gyermeki szívnek és léleknek. A hívek gyermekei elszéledtek, s azon iskolába jártak, melyhez lakásuk legközelebb feküdt, evang. vallásoktatásról, egyházas szellemben való gyermeknevelésről szó sem volt hosszú idők óta. Az egyház szegénységére hivatkozva lehetetlennek állították a tanítás megkezdését, mert nem volt iskolája, hiányzott az iskolai felszerelés, hiányoztak az iskolába járandó gyermekek, végre pedig hiányzott a minden vállalat sikeréhez szükséges pénz.

De aki – mint én is – Istenre építi szerencsését, az ő nevében, az ő dicsőítésével kezdi el munkáját, az nem riad vissza az akadályoktól. Így történt velem is. Június 22-én történt ünnepélyes beiktatásom után, minthogy a hívek mind eltávoztak, anélkül, hogy tudomást vettek volna az esperesről s az újonnan beiktatott lelkészről, nt. Tatay Sámuel esperes úrral együtt elvonultunk Látos Ferenc vendéglőjének kertjébe, ahol szerény ebédünk elköltése után megbeszéltük a teendőket, s midőn előadott szándékomat helyeselve arra Isten áldását kívánta, láttam, hogy jó úton indulok, s megfogadtam, hogy arról le nem térek, míg csak munkára képes erőt érzek lelkemben.

Időközben a híveket meglátogattam, kiket annak kinyilatkoztatásával iparkodtam az iskola létesítése és gyermekeik hozzám leendő kerülése eszméjének [megnyerni], hogy megígértem, miképp azokat ingyért tanítom, díjtalanul ellátom könyvekkel, továbbá hogy az iskola fűtéséről is gondoskodni fogok.

Nagy ígéret volt ez, de tudatával annak, hogy az erő nem egyéb, mint akarat, így előbb vagy utóbb, de borostyánt arat, rendületlen hittel, erős bizodalommal fogtam a munkához.

Fáradozásomat siker koronázta, mert tankönyvekre csakhamar összegyűjtöttem 19 Ft 20 xr-t, iskolárára Barcza Kálmán ügyvéd úr adott 15 Ft-ot.

Ezen evang. egyházunkat a rajongásig szerető, páratlan nemes lelkű s áldozatkész úr, egyháza iránti szeretetét ahol csak tehette, kimutatta. Hátra volt még az iskola helyisége. Az egyház a legutóbbi időkben a lelkészlaknak hátulsó, az oszlopos folyosóra néző szobájában tartotta az iskolát, mely azonban, minthogy setét voltánál fogva iskolahelyiségnek alkalmatlan volt, ngos Stáhly György kir. tanfelügyelő úr 1880 tavaszán bezárattott.

Az egykor dúsgazdag ngos Matkovich Tivadar úrral, az egyház örökös, tiszteletbeli felügyelőjével mindent elkövettünk, hogy az iskola megnyitását kieszközölhessük. Azért is, minthogy az egész városban nem kaptunk iskola helyiségnek alkalmas termet, továbbá, minthogy az egyház csekély anyagi erejénél fogva nem volt képes új iskolát építeni, addig jártunk a kir. tanfelügyelő úrhoz, addig zörgettünk, kértünk, ígértünk, míg azon ígélet fejében, hogy egy év múlva új iskolát fogunk építeni, megengedte még egy évre a lelkészlak hátulsó szobájának iskolahelyiséggé leendő átalakítását.

Az 1883. évi szeptember hó 9-én tartott gyűlésen míg a tanteremnek alkalmas helyiség keresésére kiküldött bizottsági tagok azzal a jelentéssel tárták fel a helyzet szomorú voltát, hogy fáradozásuk sikertelen maradt, addig én azon örvendetes újsággal állottam a gyűlés elé, hogy egy évi engedélyt nyervén a régi szoba iskolahelyiségül leendő használatára, azt berendeztem, felszereltem, s a tanítást az Isten nevében elkezdtem.

Ez a körülmény, hogy iskolahelyiséget nem kaptunk, s az a tapasztalat, hogy az egyházközség, hacsak öngyilkosságot nem akar elkövetni, az iskola építését nem odázhajta el, arra a határozathozatalra vezette az egyház közgyűlését, hogy az új iskola építéséhez szükséges előkészületeket sürgősen meg kell tenni. E célból megvizsgáltattak az egyes alapok, hogy azoknak rendeltetését megismerve megtudakozza az egyház, mennyi az az összeg, mellyel az iskolaépítésnél rendelkezünk. Addig is pedig, míg az új iskolaépítéshez szükséges előmunkálatok foganatba vétetnének, az egyházközség három kiváló tagja: dr. Purgly Sándor m. t. főjegyző, Barcza Kálmán ügyvéd és idősb Matkovich Tivadar urak bírálattal tárgyává tévén az iskola gyarló berendezését, arra való tekintetből, hogy jól és sikeresen tanítani csak egy jól és célszerűen felszerelt iskolában lehet, az 1884. év január havának 6. napján tartott számadói gyűlésen azzal az indítvánnyal léptek a közgyűlés elé: mondja ki a közgyűlés, hogy az iskola célszerű s a törvény kívánalmainak megfelelő berendezésére a múlt évi pénztár maradványt, 54 Ft 43 xr-ban e célra kiutalja, meghatalmazván gondnok urat, hogy a fenti összegben kívül esetleg felmerülendő költségek fedezésére a házak jövedelméből is utalványozhasson bizonyos összeget.

Az egyházközség egyes tagjai felbuzdulván az eddig elért siker felett, az iskolaépítési költségek fődözéséhez járultak egyes összegekkel, mint adományokkal, hogy ez által is bebizonyítsák, mennyire helyeslik a beindított mozgalmat. Ezen áldozatkész tagok voltak: Dukovics Sámuel, Komjáthy Lajos,

Traeger Dániel. A három hű bajnok egyenként 30 Ft-ot tett le a népnevelés oltárára, kikhez én is csatlakoztam 15 Ft-tal. Ezenkívül elhatározottam, hogy a Gusztáv Adolf Egylet melegen dobogó szívének ajtaján zörget, hogy céljának eléréséhez erőt és segédelmet nyerjen.

Ezen a gyűlésen azon óhaj is kifejezést nyert, hogy a lelkész a kellő időben készítse el a mérleget a gyülekezet vagyonáról, s a kölcsönadott pénzek mikénti biztosításáról, valamint a költségvetés összeállításáról tüzetes indítvánnyal lépjen fel, mert ez a múltban hiányzott.

Hohó! – mondanák a pályatársak közül némelyek. Mi köze ehhez a lelkésznek, hisz ez a gondnok és az egyháztanács kötelessége? Én is beláttam ezt, sőt tudom, hogy a múltban is így volt minden gyülekezetben, mégis látva az egyház használható, a szép és nemesért lelkesülni s a közügyért munkálni, sőt áldozni tudó hívek csekély számát, továbbá megemlékezve édes Üdvöztőnk azon szavairól: „aki tiközületek az első akar lenni, az legyen a ti szolgátok”, nemcsak hogy nem mondtam ellent a közgyűlés fenti utasításának, hanem a legnagyobb készséggel elfogadtam. Gondoskodtam a vagyon biztosításáról, dolgoztam, szerveztem.

Az 1883/84. tanévre beiratkozott összesen 7 fiú, 8 leány. Szép kevés. Jóllehet a tanítás teljesen díjtalan volt, Komjáthy Lajos és Kamarell József egyháztagok fiaik után mégis évi 2 Ft. tandíjat fizettek. Ez volt a tandíj alapja.

Az egyházközség tudatára ébredt annak, hogy az illetékes tényezők nem járnak el kellő óvatossággal az egyház pénzeinek kiadásánál, s nem gondoskodnak arról, hogy a pénz csak megfelelő biztosíték mellett helyeztessék el. Ugyanazért a közgyűlés utasítja az elnökséget s a kinevezett egyháztanács tagjait, vizsgálják meg, vajon kellő biztosíték mellett vannak-e a tőkék elhelyezve, s ha nem, mi volna a teendő, hogy azok biztosíthatók legyenek. Ennek kapcsán egyúttal azt is kimondja: hogy az egyházközség gondnoka és pénztárnoka az egyháztanács tudta és beleegyezése nélkül nem adhat kölcsönöket. Minthogy pedig arra a meggyőződésre jött, hogy akinek a gyülekezet ügyeire leendő felügyeletben az elsőnek kellene lenni, az egyház felügyelője, Wizner János úr, az egyház iránt olyannyira köszönyös, hogy esküje dacára a gyűlésekre nem jár el, dr. Purgly Sándor egyháztag azon indítvánnyal lépett a közgyűlés elé: hivattassék fel az egyházközségi felügyelő úr az egyház iránti nagyobb érdeklődésre s a gyűléseken leendő pontosabb megjelenésre.

A gyülekezet jogügyeinek vezetésére tek. Barcza Kálmán urat választotta meg. A felügyelő pedig lemondott.

Az egyházközség tagjainak lelkesebb része munkálkodott, de csakhamar belátta az egyház, hogy az ő körében is vannak olyan tagok, kik inkább örülnek a rendtelenségnek, mely kibúvókat enged, mint azon rendnek és pontosságnak, mely mindenkit kötelessége hű teljesítésére kötelez.

Így történt ez Herman Jánossal is, ki Veszprémben történt megválasztásom előtt a gondnok és a pénztárnok kezessége mellett az egyháztól felvett 100 Ft-ot mint kölcsönt, sem visszafizetni, sem kellőleg biztosítani nem akarta. Az előbbire nem volt képes, az utóbbit nem tartotta szükségesnek, hisz az egyházi vagyon közös. Jóllehet Dukovics Sámuel úr, ez a fáradhatatlanul buzgólkodó s a tagok jóllétét is szíven hordozó egyháztag kezességet vállalt Herman úr mellett, mindazáltal nem maradt egyéb hátra, minthogy Herman úrtól bírói úton kellett a 100 Ft-ot behajtani. Ez volt az első eset, mely nekem ellenséget és sok keserű órát szerzett, mert a buzgó Herman János minden ezen ügyből származó baja egyedüli okozójának engem tartván, elhidegült az egyház és a templom iránt, irántam pedig oly gyűlölettel viseltetett, hogy sem nem köszönt, sem a köszönést el nem fogadta.

Az iskolaépítési munkálatokra való előkészület megkezdődött, lelkész és Traeger Dániel gondnok a gyülekezet megbízásából a hívek között gyűjtést eszközöltek; elkezdődött az egyház tagjai között is a vitatkozás, mely gyakran egész a szakadásig elmérgesedett. A múltnak hagyományaival szakítani nem tudó öreg Matkovich Tivadar nagyszabású építkezést akart kezdeni, de a gyülekezet anyagi erejét ismerő és mérlegelő Komjáthy Lajos pénztárosban nagy ellenzőre talált, míg végre sok és éles vita után a közgyűlés kimondta, hogy iskolaépítő bizottságot választ, melynek feladatává teszi, hogy tek. Paál Dénes kir. főmérnök urat kérje fel egy terv és költségvetés elkészítésére, s hívjon szakértőket, kik megvizsgálják az iskolának kijelölt helyiséget, valamint a már beérkezett iskolaépítési tervek célszerűségét, egészségügyi és technikai szempontokból, továbbá hirdessenek árlejtést, hogy így az egyházközségnek alkalma legyen a beérkezett pályázók közül a legolcsóbb és legalkalmasabb egyénnel kötni meg a szerződést.

Ezen alkalommal nyert megoldást azon kérdés is: miként lehetne az isteni tiszteletet áhítatgerjesztőbbé tenni? Eddig ugyanis rendes orgonavezetője nem volt, hanem vagy én magam énekeltem a hívekkel, ami igen fárasztó és mégis egyhangú volt, vagy pedig egyes zeneértő fiatal embereket hívott fel vagy az egyház, vagy magam, kik azután részint egyik-másik egyháztag iránti szeretetből, részint irántam való vonzódásból szívesek voltak egyszer-mászor az orgona vezetésére. Ilyen nemes lelkű emberek voltak Hima Kálmán ev. ref. tanító úr is, ki beiktatásom alkalmával a soproni kis korálkönyv szerint fungált³. Egy másik volt dr. Cseresnyés József, ki Bognár Kálmán tanuló, Bognár Vince fia iránti szeretetből vállalkozott többször az egyházi éneknek orgonával leendő kísérésére. Ilyen volt Rigó István fia is.

A gyülekezet tagjai közül többen oda nyilatkoztak: Legjobb lesz, ha a lelkész orgonakíséret nélkül maga vezeti az éneklést, de ezen indítványnak többen ellene mondtak, részint hogy a templomi áhítat emelése végett az éneknek

3 Szolgált.

1884

1884. évi március hó 9-én tartott közgyűlésre megérkezett t. Vízner János gyülekezeti felügyelő úr levele, melyben felügyelői állásáról való leköszönését közli a közgyűléssel. A felügyelői állás betöltésére irányuló mozgalom megindult, voltak akik id. Matkovich Tivadar urat akarták, többen azonban elleneztek azt, s megállapodtak abban, hogy midőn a lelkész felolvassa a volt felügyelő leköszönő levelét, egy szívvel-lélekkel hangoztatják annak nevét, kit múltja, vallásos buzgósága, társadalmi állása, a társadalom minden rétegében élvezett tisztelet és becsülés arra a jelen viszonyok között legalkalmasabbnak tart. Így történt, hogy az ellenpárt, mely semmi ellenkező nézet nyilvánulását sem tapasztalta, első meglepetésében maga is éljent kiáltott dr. Purgly Sándor úr jelöltjére, Dukovics Sámuel úrra, akit így egész váratlanul, egyhangú felkiáltással választott meg felügyelőnek.

Ez a kor, a csendes szakadatlan munka kora lévén, az egyháznak nem annyira magas társadalmi állású, mint inkább olyan egyénre volt mint felügyelőre szüksége, ki az egyház tagjainak bizalmát, a megyei s városi hatóságok tiszteletét bírja.

Dukovics Sámuel úr a bizalom előtt meghajolván a felügyelői állást elfogadja, s fogadkozást tesz az iránt, hogy az egyház felvirágoztatását szívének minden csepp vérével, lelkének minden érzelmével munkálni fogja. Az ő vezetése alatt indult meg az iskolaépítés munkája. T. Paál Dénes mérnök úr tervrajza alapján az egyházközség árlejtést hirdetett, melynek folytán 6 pályázat érkezett be. A pályázatok elbírálásánál ismét elágaztak a vélemények, amennyiben míg az egyik rész inkább a személyt [*támogatta*], addig a másik része a közgyűlés tagjainak az ajánlatok árösszegére volt tekintettel, így történt azután, hogy Kovács István ács iparos azon nyilatkozata dacára, miszerint 989 Ft 20 xr-ért hajlandó az iskolát felépíteni, akképpen, hogy addig neki az egyház egy krajcárt se fizessen, amíg munkája a kir. főmérnök úr által felülbírálván nem lesz, mégis az egyházi közgyűlés többsége a személyre való tekintetből Brenner Lőrinc ajánlatát fogadta el 999 Ft-ért, mint a szerényebb anyagi viszonyok közt élő Kovács Istvánét, amely ellen Komjáthy Lajos oly erélyesen kelt ki, hogy nem akarván az izgalmat még jobban fokozni, az urak eljárását szigorúan kárhoztatván, a közgyűlésből eltávozott. Így tek. Brenner Lőrinc lett a vállalkozó, ki annak dacára, hogy a várostól temérdek követ hordatott el az iskola három falának felépítésére, mégis oly rossz lelküleg járt el a gyülekezettel szemben, hogy a tíz méter tetőt, ahelyett, hogy mint tervezve volt, a Weisz hátsó faláig építette volna ki, miáltal a faház is rendes tető alá jutott volna, a lelkészlak régi tetőzetéből bontatott le 2 métert, miáltal az egyházközségnek tetemes kárt okozott.

Az 1884. év folyamán az egyházközség kebelében észlelt mozgalmat, mely szerint nemcsak a lelkész járt házról házra a hívek közt a gyámintézet céljaira gyűjtögetvén, hanem a tagok is minden tőlük telhetőt megtettek az ügy előbbvitelére, a hazai gyámintézetek, a Veszprémi Takarékpénztár igazgató választmánya s a Gusztáv Adolf Egylet is méltányolták. Méltányolták pedig annyiban, hogy a központ Centralvorstand⁴ ajánlatára a munsteri G. A. Főegylet 17 Ft 75 xr-t küldött, a takarékpénztár igazgató választmánya pedig 50 Ft-ot szavazott meg az iskolai alapgyarapítására. Az egyházközség iskolaalapjának gyarapításához járultak: Moll Ármin óbányai kasznár 5 Ft 65 xr, litéri Mester Ferenc 3 Ft, Mester József 2 Ft, Nagy Sándor veszprémi vendéglős úr pedig 5 Ft-tal.

A fáradtságos munka megkezdődött, de az egyházközségnek nem volt meg az építkezés befejezéséhez szükséges pénze, ugyan azért kérvényt intézett a Veszprémi Tkpénztár tek. igazgató választmányához az iránt: utalná ki az egyház iskolaalapjára megszavazott s általa kezelt iskolai alaptőkét.

Az igazg. választmány az egyh.község kérvényét tárgyalás alá vevén, annak elintézését az igazgató választmány elnökére, tek. Ruttner Sándor úrra bízta, aki miután 9 kérdés által s az ezen kérdésekre nyert válaszból és bemutatott okmányokból meggyőződött arról, hogy az egyházközség az építkezést elkezdte, s a kérelmezett összegre az építőmesterrel szemben elvállalt kötelezettségek céljából szüksége van, 1884. évi július 18-án az egyház nagy örömeire 454 Ft 75 xr-t utalványozott ki az iskola építési költségeinek fedezésére.

Az iskola felépült, jóllehet az építőmester rosszhiszeműleg járt el, amennyiben az egyházat helytelen építkezésével tetemesen megkárosította, mégis az ünnepélyes hangulatban, mellyel az egyház az iskola termék felavatásához készült, nem esett csorba.

Az iskolafelavatási aktusnál is bebizonyult, hogy a szegény veszprémi egyházközségnek a lelkészek között kevés jóakaró barátja van. Az esperes úr a felavatás teljesítését nem fogadta el, de nem is delegált senkit, így a templomi és iskolai beszédekre senki sem fogadván el az egyház meghívását, én vállalkoztam, aminthogy kellett is vállalkoznom, valamint az építkezés történetének felolvasására is. Ezen alkalommal világosította fel az ünnepélyen részt vett egyházm. felügyelő, tek. jószási Purgly Sándor úr az egyháztanácsot arról, hogy némethidasi sok kellemetlenségemnek túlbuzgóságom volt az oka, mellyel az évtizedek óta a csontokba gyökerezett rosszat egyszerre ki akartam pusztítani.

Alighogy híre ment, hogy az évtizedek óta halottnak vélt veszprémi egyház erejének megfeszítésével iskolát épített, látva azon szép összeget, melyet a maroknyi nép közt a lelkész a gyámintézet céljaira összeszedett, amivel újból bebizonyította, hogy élni akar, tud és fog, úgy a hazai gyámintézetek, mint a Gusztáv Adolf Egylet is pártolni kezdték azt az egyházat, melyre Karsay Sándor

⁴ Centralvorstand = központi igazgatótanács

szuperint. úr az 1879. évben tartott kerületi gyűlésen az egyház küldöttjének, Barcza Kámán úrnak azon kérelmére, hogy a gyámintézet csak 50 Ft-ot szavazzon meg Veszprémnek, azon lehangoló szavakat mondta ítéletképpen: „Nemhogy 50 Ft-ot nem adunk, de még 50 xr-t sem, mert Veszprém meghalt.”

Az egyetemes gyámintézeti közgyűlés 1884. október 5-én Vas megyében, Szombat- helyen tartotta ülését, melyre az egyház közgyűlése engemet is elküldött, egyúttal kimondván azt, hogy a lelkésznek ezentúl minden ker. gyűlésen részt kell vennie, s ezáltal is igazolni az életrealóságot, útiköltségre 40 Ft-ot szavazván meg egyházmegyei és kerületi gyűlésre. A Szombathelyen egybegyűlt gyámintézeti gyűlésre azon elvből kiindulva küldött el, mert tudta, hogy a személyes információ sokkal hatásosabb szokott lenni a levél által közvetítetttnél. Ezen gyűlést megelőző estve, az ismerkedés alkalmával történt, hogy midőn Zelenka Pál hegyaljai főesperesnek, lakik Miskolcon, bemutattam magamat, e szavakkal fogadott: rossz ajánlólevelet küldött az a szegény veszprémi egyház, amennyiben nem várták, hogy a híres, haldokló gyülekezet lelkésze úgy tisztességes ruházatával, mint életvidor arcával és derült kedélyével nem képzelt hatással volt a gyámolító nagyokra, kik a megjelent helyett egy kiehezett, kopott ruhás, szálanomra méltó alakot képzeltek a kérvényben ecsetelt bajok feltárójában.

A Bethesda-tó megmozdult, a részvét érzete felbuzdult, s az áldott lelkű Gyurácz Ferenc pápai lelkész, a dunántúli kerület gyámintézeti elnökének meleg ajánlatára megszavazták a veszprémi szegény egyháznak a 400 Ft-os szeretetadományt.

Ó, minő változás 1879 és 1884 között, e rövid 5 év alatt?

Akkor egy hang sem emelkedett fel Veszprém kérelmének támogatására, most pedig egy hang sem emelkedett a 400 Ft-os szeretetadomány megszavazása ellen. Istené legyen a dicsőség, kinek kegyelme hatalmasnak bizonyult ez alkalommal is.

Hogy ezen elért siker előzményeit lássuk, ismernünk kell azon körülményt, hogy a veszprémi ev. egyházban 1883 előtt ismeretlen volt a gyámintézet céljaira eszközözlő gyűjtésnek azon formája, melyet hivatalom elfoglalása után életbe léptettem. Jól tudtam ugyanis azt, hogy azok az idők elmúltak, amikor csak kérni kellett a lelkésznek a szószékről, s a hívek felbuzdulva készek voltak áldozati filléreiket lerakni a szt. ügy oltárára, azért az egyház közgyűlésének beleegyeztével magamra vállaltam a házankénti gyűjtés eszközözlését, mégpedig akképpen, hogy előbb magam aláírtam, s úgy indultam a nehéz útra. Nehéz út volt ez, a híveknek szokatlan, de hála legyen a jó Istennek, az én eljárásom megtermé gyümölcsseit, melyek a veszprémi kisdud gyülekezetet, ha nem is vagyonossá, de a múlttal összehasonlítva virágzóvá tévék. Lásd a gyülekezet tőkájének kimutatását tartalmazó könyvet, Traeger Dániel kezdeményezésével, 1884.január 6-án.

Az új iskola felavatása után is nehezen ment a gyülekezet iskolába járó növendékeinek az egyházközs. iskolájába való járatása. A szülék ugyanis, kiknek nagyobb része vegyes házas, hozzá levén szokva gyermekeiknek a lakásuk közelében lévő iskolába küldése [tkp. küldéséhez], nem igen törődtek a gyülekezet iskolájával. Ámde az egyházközség előljárósága más szem és más mérték szerint vizsgálta az én fáradhatatlan buzgalmamat, melyet a növendékek tanítása körül kifejtettem. Ugyanazért, az 1885. év január 6-án tartott számadói gyűlésben, midőn a Zathureczky-féle papi és tanítói fizetés javítására tett alapítvány kamatai miként és mi célra leendő felhasználása került szőnyegre, az egyház közgyűlése, méltányolván az én fáradhatatlan tevékenységemet és ügybuzgalmamat, melyet a gyermekek tanítása körül tanúsítottam, s mellyel az egész gyülekezet osztatlan bizalmát és hálás elismerését vívtam ki, kimondta határozatilag, hogy ezen alapítvány kamatait mindaddig részemre szavazza meg tiszteletdíjúl, míg a gyülekezetnek külön tanítói állása szervezve nem lesz.

Az 1883. és 1884. év arról is nevezetes volt, hogy megszűnt a sok hátralék, mely az egyháztagokat terhelte. Fromm János és Morgay Antal ügyvéd urak a gyülekezet által hozzájuk menesztett küldöttség kérésére hajlandóknak mutatkoztak a fizetésre. Előbbi helyett veje, Eötvös Károly fizette ki az egyházi adóhátralékot, utóbbi pedig maga törlesztette le tartozását.

A gyülekezet fejlődésének látása Morgay Antal ügyvéd úr szívében is felolvasztotta a hitközöny jegét, és az egyházközség kérésére késznek nyilatkozott az iskolaszéki teendők elfogadására, megígérvén, hogy mint iskolaszéki elnök mindent elkövet az egyházközség iskolájának fejlesztésére. Első teendője volt, hogy az iskola számára egy órát vett, hogy ez által lehetővé tegye a tanításra szánt idő minden percének bölcs beosztás szerinti felhasználását.

Az 1884. évi augusztus 6-án tartott egyh. közgyűlés kimondotta, hogy a gyülekezet méltósága s erkölcsi tekintélye megkívánja, hogy a lelkész ne csak az egyházmegyei, hanem a kerületi gyűléseken is részt vegyen, s e célra a jövőben a költség elutazása előtt folyóvá tétessék.

Nemcsak nemmel nyilatkozott az iskola széki teendői elfogadására, s megígérte, hogy mint iskolaszéki elnök mindent elkövet az egyházközség iskolájának fejlesztésére. Első teendője volt, hogy az iskola számára egy órát vett, hogy ez által lehetővé tegye a tanításra szánt idő minden percének bölcs beosztás szerinti felhasználását.

Az 1884. évi aug. 6-án tartott egyh. közgyűlés kimondotta, hogy a gyülekezet méltósága s erkölcsi tekintélye megkívánja, hogy a lelkész ne csak az egyházmegyei, hanem a kerületi gyűléseken is részt vegyen, s e célra jövőben a költség elutazása előtt folyóvá tétessék.

1885

Amily nagy várakozással tekintettünk az 1885. év elé, éppoly csalódással kellett tapasztalnunk, hogy hiába volt az én halomszám gyártott magyar és német kérvényem, mert a tanítói alapra 100 év alatt leendő kamatmentes visszafizetés kötelezettségével kölcsönként 100 Ft államségélyen és a ker. gyámintézet által adott 25 Ft segélyen kívül nem érkezett semmi. Esdeklésünk, zörgetésünk kiáltó szóként elhangzott, süket fülekre talált. Kellemes kilátások közt kezdtük az évet, de lehangolt lelkiállapotban végeztük, mert tőkénk 300 Ft-tal fogyott anélkül, hogy a felhasznált nagy összegnek gyakorlati eredményét láttuk volna.

Még azért vett erőt rajtunk a lelki lehangoltság, mert ezen évben elvesztette egyházközségünk egyik tevékeny, buzgó tagját Belák Lajos úrban. Ki, minthogy a december hó első napjaiban tartott megyei közgyűlésen zirci szolgabíróvá neveztetett ki, kénytelen volt az egyházban elfoglalt munka terét elhagyni. Arról is nevezetes ez az esztendő, hogy Herman János úr, mint a gyülekezet segédgondnoka, a pénzszedés körül valamely csekély szabálytalanság elkövetése miatt végképp kilépett az egyház ténykedő tagjai sorából, mivel az nyilvánvalóvá lett, s ennek ódiumát ismét reám, a lelkészre dobta, s irántam gyűlölettel tellett el.

A mily nagy várakozással tekintettünk az 1885. év elé, éppoly csalódással kellett tapasztalnunk, hogy hiába volt az én halomszám gyártott magyar és német kérvényem, mert a tanítói alapra 100 év alatt leendő kamatmentes visszafizetés kötelezettségével kölcsönként 100 Ft államségélyen és a ker. gyámintézet által adott 25 Ft segélyen kívül nem érkezett semmi. Esdeklésünk, zörgetésünk kiáltó szóként elhangzott, süket fülekre talált. Kellemes kilátások közt kezdtük az évet, de lehangolt lelkiállapotban végeztük, mert tőkénk 300 Ft-tal fogyott anélkül, hogy a felhasznált nagy összegnek gyakorlati eredményét láttuk volna. Még azért vett erőt rajtunk a lelki lehangoltság, mert ezen évben elvesztette egyházközségünk egyik tevékeny, buzgó tagját Belák Lajos úrban. Ki, minthogy a december hó első napjaiban tartott megyei közgyűlésen zirci szolgabíróvá neveztetett ki, kénytelen volt az egyházban elfoglalt munka terét elhagyni. Arról is nevezetes ez az esztendő, hogy Herman János úr, mint a gyülekezet segédgondnoka, a pénzszedés körül valamely csekély szabálytalanság elkövetése miatt végképp kilépett az egyház ténykedő tagjai sorából, mivel az nyilvánvalóvá lett, s ennek ódiumát ismét reám, a lelkészre dobta, s irántam gyűlölettel tellett el.

1886

Amilyen meddő volt az elmúlt év, oly eseményekben gazdagnak ígérkezett az 1886. Dukovics Sámuel egyházközségi felügyelő úr ugyanis az 1885. év nyarán tartott országos kiállításon azt a tapasztalatot szerezte, hogy a templom burkolatát, melynek gödrös volta valóságos botrány volt a belépőre, pár száz forint befektetéssel cementlapokkal lehetne fel- cserélni, azt indítványozza: Mondja ki a közgyűlés, hogy a templom burkolatának cement- lapokkal való elkészítéséhez előkészületeket tesz, s kéri, hogy az általa e célra tett 15 Ft adományt a hívek adományaikkal gyarapítani segítsenek. Örömtelt lélekkel fogadta a közgyűlés ezen fontos indítványt, s a jelen levő tagok készséggel ígérték meg szíves áldozatkészségüket.

Meglehet, hogy a jelen voltak közül többen azért mutattak lelkesedést, mert az eszme megvalósítását a pénz hiánya miatt nem tartották a közeljövőben megvalósíthatónak, pedig „Hannibál a kapuk előtt állott”, azaz a segítség igen közel volt.

Dr. Purgly Sándor, ez az életvidor, de amellet az egyház ügyeiért melegen érző, lángoló lelkű egyháztanácstag ugyanis azzal az örömdetes hírrel lepte meg a közgyűlést, hogy tek. Kéler Napoleon budapesti építésmérnök úr, ki az új megyei székház építésére vállalkozott, értesülvén egyrészt az egyházközség szegénysége, más részről pedig ezen tervbe vett mű megvalósítási szándékáról, önként megígérte, miszerint a templom burkolatát a saját cementjébe saját költségén lerakatja. S midőn ezen szívességéért a kerületi elnökség köszönetét nyilvánította, az egyházközség templomának átalakítási költségeihez 15 Ft-ot ajándékozott.

Ugyancsak e célra ajándékoztak: Hegedüs Júlia 2 Ft, Morgay Antal 3 Ft, dr. jószási Purgly Sándor 10 Ft-ot. A Veszprémi Takarékpénztár pedig 75 Ft-ot ajándékozott a tanítói alapra.

Tanítói alapra Rüll Ágoston 2 Ft-ot, a kőszegi gyámintézet 3 Ft-ot, államsegély kölcsönből 100 Ft-ot. Gergar Katalin tanítói alapra 1 Ft-ot, a ker. gyámintézet 40 Ft-ot. Morgay Antal burkolatra 10 Ft-ot, Kamarell József 1 Ft-ot, Cziráky János 50 xr-t, Szenthe János 50 xr-t, Vincze Pál templom burkolatra 1 Ft-ot, Komjáthy Lajos 3 Ft-ot, Barcza Kálmán 10 Ft-ot, Németh Lászlóné 3 Ft-ot, Pfeiffer Miklósné 1 Ft-ot, Magyar L. 2 Ft-ot, Kremnitzer M. 50 xr-t, Taubner Ignác 20 xr-t, Schrantz Györgyné 1 Ft-ot, Németh Kálmán 1 Ft-ot, Keresztes Istvánné 1 Ft-ot, idősb Scholtz Antal 3 Ft-ot, ifj. Scholtz Antal 2 Ft-ot, Csökör Sándor 2 Ft-ot, dr. Réthi Ede orvos 1 Ft-ot, Linczéni Károly szabó 1 Ft-ot, Kluge Lajos 2 Ft-ot, Rill Ágost és fiai 2 Ft 10 xr-t, Vizner János 3 Ft-ot, Ferenczi József Szentgál 50 xr-t, Szakonyi István úr pedig az egyházközség tőkéjének gyarapítására 200 Ft-ot hagyományozott.

Weisz Emil bőrkereskedő burkolatra 5 Ft-ot, Liptai János 1 Ft.50 xr-t, Kopácsy Árpád 10 Ft-ot, Jankó Kálmán 2 Ft-ot, Fodor Mihály Gyula ügyvéd 2 Ft-ot, Horváth Dezső lelkész 2 Ft-ot, dr. Steiner Kálmán ügyvéd 3 Ft-ot, Taubner Ignác 80 xr-t, özv. Vizner Jánosné 2 Ft-ot, Bognár Vince 5 Ft-ot, Dukovics István 2 Ft-ot, Zellerin Mátyás budapesti bádogos cég 30 Ft-ot. Dr. Matkovich Tivadar orsz. gyűl. képviselő ívén: Matkovich Tivadar 5 Ft, Irányi Dániel 1 Ft, Fenyvessy F. 1 Ft, Beöthy Ákos 1 Ft, Kiss Albert 1 Ft, id. Matkovich Tivadar 1 Ft. Csökör Sándor oltárképre 2 Ft. Gergál Katakin kövezetre 1 Ft, Csatári István 20 xr. Schmidt Sándorné 1 Ft. Márkus Teréz 20 xr. Hajas László Litér 1 Ft.50 xr. Belák Lajos 2 Ft. Takács Sarolta 1 Ft. Fehér János Litér 1 Ft. Nagy György szilárskányi lakos, az én nagybátyám, a templom reparációjára 25 Ft-ot, Finta Lídia 1 Ft-ot. Mindezen gyűjtéseket én eszközöltem.

Az 1886. évben az egyházközség arra jogosított fel, hogy a temetések alkalmával az éneklésért, imás halottnál 50 xr-t, préd. halottnál 1 Ft-ot szedhessek.

Amit az 1886. év január havában Dukovits Sámuel gyülekezetünk felügyelője a templom burkolatának megújítását illetőleg megkezdett, ugyanazt az eszmét Kéler Napoleon, ez az isteni gondviselés által vagyonnal, s nemes érzelmekkel megáldott lelkű hitsorsos és emberbarát megvalósította, amennyiben a Bartunek-Horváth budapesti cementáru gyáros urakkal érintkezésbe lépett. Bár a szükséges pénz még hiányzott, az eszme megvalósulása mindig közelebb jutott a célhoz. Horváth úr, a Bartunek cég társa, r. kat. volta dacára egész lelkesedéssel karolta fel a gyülekezet ügyét, oda nyilatkozván, hogy vagy az egész templomot kirakhatja cementlapokkal, vagy bele sem kap.

Az egyházközség látva, mily könnyen végezhet most egy különben erejét meghaladó munkát, a padokat kihordatta, Horváth úr a cement burkolatot cementbe rakva elkészíttette 194 Ft-ért, melyből 49 Ft-ot elengedett. Kamarell úr a padokat elkészíttette, lepadlózta, mindent a meglévő régiből, 55 Ft-ért. Az orgonát Roland megcsinálta 80 Ft-ért, az ablakokba új üvegezés 10 Ft, az ablakokra bádogcsatorna és lefolyócső 9 Ft 20 xr, ablakráma befestése 14 Ft.

Nem tetszett a város intéző köreinek, hogy az egyház, tagjainak csekély száma dacára is folyton halad, azért, hogy akadályokat gördítsen a haladás elé, felhívta az egyházközséget, hogy a bástyán lévő lefolyóba tilos lévén a mosdóvíz kiöntése (mindezt legnagyobb valószínűség szerint Weisz Elek uram cselekedhette. Vegye el jutalmát akárki tette), a házeit csatornáztassa. Az egyházközség elhatározta, hogy a felhívásnak a legnagyobb készséggel eleget tesz, csak mutassa meg a város, hová vezesse bele az építendő csatornát.

Amilyen szépen intéztem Dukovics Sámuel felügyelő és dr. Purgly Sándor urakkal a munkálatokat, azt lehetett volna hinni, hogy az egyháztagek szívét öröm és hálaérzet tölti el, pedig nagyon csalódtunk, mert Morgay Antal, ez a magába zárkózott, embereket kerülő nábob, megirigyelvén dicsőségünket,

megkezdte az aknamunkát ellenünk, felhívván a gyülekezet több tagját, akiket ő hitt meg az iskolába, hogy tegyenek kifogást azon eljárás ellen, hogy a templom belsejének az újjáalakítási munkájában csak a Purgly Sándor meg a pap intézkednek, s hogy a róm. kat. cégnek a szívességét is elfogadtuk, amivel az egyház tekintélye ellen vétettünk. A közgyűlés leplezetten akképp határozott, hogy a templom belsejének átalakítási munkálatainak keresztülvitelét az iker elnökségre bízza, fenntartván az egyházközség minden tagja számára a hozzászólás jogát.

Morgay Antal urat ezen fura tettében nem az egyház iránti meleg érdeklődés vezette, hanem a bosszú, mert nem tudta megbocsátani lelkészének, hogy Kutrovics Gabriella áttérésekor tanúsított törvényellenes eljárásáért rendre utasította, dr. Purgly Sándornak pedig azt, hogy a templom burkolatát képezett nagy, lapos szt. köveket nem neki adták (nem is kérte), hanem Kéler Napoleon úr munkavezetőjének, aki azokat másutt használta föl.

A munka minden téren megindult, haladt, de a pénz még mindig nem volt elég. Ugyan azért tapasztalván, hogy őfelsége a király egyes gyülekezeteknek templom és iskolaépítésre magánpénztárából kisebb-nagyobb összegeket szokott utalványozni, azon indítvánnyal léptem a közgyűlés elé: Terjesszen fel egy kérvényt a közgyűlés a superintendens úr útján király őfelségéhez, kérvén őt, kegyeskedjék templomjavítási munkálatunkat magánpénztárából nyújtandó segéllyel megkönnyíteni. Az indítvány elfogadtatott, s annak eszközésével az iker elnökséget bízta meg. Addig pedig, míg a segély megérkezik, Komjáthy Lajos indítványára felhatalmazta a gondnokot, hogy a kezelése alatt lévő alapok valamelyikéből visszafizetés kötelezettsége mellett 200 Ft-ot, azaz kettőszáz forintot vehessen fel a munkálatok költségeinek fedezésére. Morgay Antal úr látva, hogy azon törekvése, miszerint a gyülekezet egyetértő, nemes buzgalmát megsemmisítse, csütörtököt mondott, más úton tett kísérletet, hogy valamiképp célt érjen. Midőn a templom belseje faalkatrészeinek befestetését elhatározta a közgyűlés, Morgay úr azt indítványozta, csináltassunk oltárképet, szerezzünk márványból keresztelő medencét, a szükséges pénzösszeg előteremtése céljából bocsássunk ki gyűjtőívet, s a gyűjtés eszközésével bízzuk meg a lelkészt, aki már eddig is szép eredménnyel eszközölte a küszöbről küszöbre való járást.

Az oltárkép megfestése céljából beleugratott egy olyan lépés megtételébe, amely míg egyfelől mit sem eredményezett, másfelől szégyent eredményezhetett volna, ugyanis reávelt, hogy írjak Benczúr Gyulának, a budapesti híres festőművésznak, amit meg is tettem, de mint előre látható volt, választ nem kaptam. Gerenday Antal budapesti szobrásznak is írtam vörös márvány keresztelőkút iránt, de oly árt szabott, hogy az egyházközséggel közölni sem mertem.

A fenti határozat foganatosítása céljából összejöttünk az iskolában a közgyűlés utáni héten, midőn Gerenday válasza megérkezett. Ekkor Morgay

azzal állott elő, hogy lelkész úr készítsen egy aláírási ívet, vigye el Bukovics, Komjáthy és Traeger urakhoz, kik – reményli – 50–60 Ft-okat fognak aláírni, mire én azt feleltem: „Kezdje meg Tekintetes úr az aláírást egy általa kibocsátandó íven, mert a fent nevezett urak már többszörös áldozatukkal lerótták a szeretet adóját, de ön még ez ideig semmit sem cselekedett.” Erre Morgay uram kijelentette, hogy indítványától eláll, mert mint mondta, ha az egyházközségben ilyen szűkkeblűség uralkodik, akkor kéri indítványát meg nem tettek tekinteni, s eltávozott körünkből. De ekkor még távol állott a szakítástól, habár az áldozathozatal gondolatától is fázott.

Öröm és hálaérettől eltelt szívvel fejeztük be az 1886. évet, mert nemcsak hogy templomunk belseje megújult, hanem oltárunk is olyan értékes ajándékban részesült, melyről csak a lehető legnagyobb elismeréssel lehet szólni. Barcza Kálmánné úrnő, kinek gyermekeit tanítottam, egyházunk iránti ragaszkodásának kifejezést akarván adni, egy értékes, aranyrojtval szegélyezett, középen a hit, remény, szeretet jelképével, jobb sarkában az évszám, bal sarkában Steiner Ilona név kezdőbetűi, nehéz selyem úrvacsorai takaróval és két úrvacsorai selyemkendővel, mindegyik sarkában jelmonddal, ajándékozta meg a gyülekezetet. Az Isten atyai áldása legyen az adományozó úrnőn és családján, valamint a kegyes adományon.

cs miképen nagyobb volt az elmúlt év, oly eredményekben gazdagnak éreztük az 1886-ot. Auktorics bánnal egyházi köröségi felügyelő úrnak is az 1886-
év nyarán tartott országgyűlésén a paparsálatos éretek, hogy
a templom bűszolatói, melynek gőzös volta valószínű botrány volt a
beépítéskor, pár ezer forint befizetéssel éretek lapokkal lehetne fel-
rúgni, az indítványomra: mondja Hisz. Rógyi úr, hogy a templom bűsz-
olatói éretek lapokkal való elrúgásukhoz előkérte a fel-
tér, hogy az általa ezélt a két 15 Ft adomány, a két adománya
inál az aranyrojtval szegélyezett. – Örömtel lelkével fogadta a körös-
elés fontos indítvány, a jelenlevő tagok kértékkel írták meg
a vesztő órát kérték.

Meglehet, hogy a jelenlevő körül több az aranyrojtval szegélyezett
mest aranyrojtval szegélyezett, a két adománya miatt tartották
a körös-
elésben megvalósíthatónak, pedig Hannibál a Rógyi úr
állott, az a segítség igen körös volt.

1887

Az 1887. év is hasonló volt az előzőhöz. A lelkesedés, mely a megyeház építési vállalkozóiban megnyilvánult, újabb meg újabb tettekben lelt kifejezést. Egyházközségünk mély hálával szívében szemlélte azon kiváló jeleneteket, melyekkel Kéler Napoleon úr mindnyájunk szívét meghódította. Midőn ugyanis az egyház közgyűlése, a tanúsított jóindulat- és áldozatkészségért elhatározta, hogy jegyzőkönyvi háláját egy küldöttség tolmácsolja, s a jegyzőkönyvi kivonatot neki kézbesítette, Kéler Napoleon úr arra kérte a közgyűlést, hogy költség és tüntetés mellőzésével küldje azt el neki az egyházközség postán.

Alig köszöntött be a kikelet, az egyházközség egy nevezetes tagjának életnapja áldozott le. Fromm János úr, ki egész életében csendes elvonultságban, komoly férfiúhoz méltóan élt, majd mint egyházi felügyelő, majd mint egyházmegyei ügyész működött, áldásos életének 93-dik évében, 1887. április 1-jén elköltözött az élők közül.

Az elköltözöttnek, valamint a család összes tagjának fő jellemvonása a vallásosság és becsületesség. A kettő mindig hű kísérője volt. Csendes volt kimúlása, biztonnal könnyű lett számadása. Az egyházközség a temetés napján többféle ügy megbeszélése céljából gyűlést tartott, mely gyűlésen felhívtam a híveket a fent említett, jeles tulajdonságokkal ékeskedő férfiú halálára. Indítványoztam, ragadná meg a közgyűlés az alkalmat, s adna kifejezést az elhunyt kiváló egyháztag emléke iránti kegyeletének, s a gyászoló család iránt érzett őszinte részvételének azáltal, hogy egy tisztelgő küldöttséget válasszon az egyház igaz részvételének tolmácsolása végett.

A közgyűlés méltányolván indokaimat, indítványomat elfogadta, a küldöttség tisztelgése megtörtént, jó néven vétetett, s általános gyümölcsökben gazdag volt a következmény.

Már el is feleltük egyházunk kegyes öregjét, amidőn ugyanazon év június első napjaiban oly meglepetés érte egyházközségünket, melyre éppen nem is gondolt, de nem is gondolhatott. A hálás gyermekek, az irántuk tanúsított kegyelet és szeretetteljes részvétet viszonzandók, 100 Ft értékű, valódi arannyal hímzett antik úrvacsorai takarót ajándékoztak az egyháznak, kijelentvén a kísérő levélben: „Míg másképp is megörökíthetjük feledhetetlen atyánk emlékét, fogadja szívesen az egyház ezt a kis ajándékot.”

Ugyanezen gyűlésen, mely június 6-án tartatott, egy más örvendetes eseményről is tettem jelentést, ugyanis Kéler Napoleon úr, ez az áldott lélek, nem szűnik meg egyházunkkal jót tenni. Az államvasutaktól a szállítás költségeiből reménységén felül kapván visszatérítést a Bartunek és Horváth cementárú gyáros cég, Kéler Napoleon úr reávette ezen nevezett urakat, kik

a burkolat megcsinálása után azonnal 49 Ft-ot elengedtek a kialkudott árból, hogy az egyház tőkéje gyarapítására 50 Ft ajándékot nyújtson. Bartunek és Horváth urak megtették ugyanezen időben, hogy az egyházközségnek a foganatosított renoválás következtében tarkává lett templomát egyszínűre óhajtván befestetni, Kéler Napoleon úr közbenjárásával a budapesti Drobnitsch mázoló mesterrel kötött szerződést olyképpen, hogy a 170 Ft 84 xr munkadíjból 17 ½ %-ot hajlandó volt elengedni az oltárnak és a szószéknek aranyozási és márványozási munkálatán kívül, és így az egész munkát 140 Ft 66 xr-ért végezte, mely összeghez Kéler Napoleon úr is 20 Ft-ot ajándékozott.

A munka Isten és a fenti jóakarók segítségével befejeztetett, következett az egyházközség hálája, melyet egy emlékirat alakjában rótt le mindkét jótévedője iránt azon megtoldással, hogy Kéler Napoleon urat az egyházközség kültagjává, dr. Purgly Sándor urat az egyház örökös, tiszteletbeli felügyelőjévé választotta meg. Kéler Napoleon úr a tagsági díj biztosítására egy 100 Ft névértékű arany járadékkötvényt bocsátott az egyházközség rendelkezésére.

Míg az egyház templomában ezen munkálat folyt, a város is szépítette a palotai – most Kossuth Lajos – utcát, amennyiben az egyházközség bástyája végében, a dombon lévő magas sziklákat, melyek a városnak szégyenére voltak, levágatta.

A nyugati szomszéd, Weisz Elek, házát szinte⁵ korszerűen alakíttatta át külsőleg, minek folytán az az óhaj merült fel a város részéről, egyezzek bele az egyházközség, hogy a bástya falának külső része 1 méterrel leszállíttassék, mely óhajt a város, miután a szépítő bizottság szükségesnek mondotta ki, egy állítólagos tanácsülés határozataként juttatta tudomásunkra.

A közgyűlés, tekintettel azon körülményre, hogy a bástya az egyház tulajdonát képezi, továbbá hogy a leszállítás által a házak alakja is eltorzulna, s esetleg a fundamentomban is kár eshetnék, határozottan tiltakozik a bástya megbolygatása ellen. A város útmestere, Androvics Imre mit sem törődve a gyülekezettel, a paplak előtt feltöltötte a bástyát két lábbal, a 490. számú ház elejét pedig leszállíttatta egy méterrel, minek folytán a ház udvarára csak nagy ügyel-bajjal lehetett bejutni.

Ezen helytelen és törvényellenes eljárás annyiban reparáltatott, amennyiben a régi állapot peres úton visszaállíttatott. Ámde a városi hatóság, ngos. Véghely Dezső kir. tanácsos, alispán úr által támogatva, a tervbe vett szépítés,- illetve átalakítástól nemcsak hogy el nem állott, hanem az alispán úr engemet még a régi megyeházba magához hívatván lelkemre kötötte, hogy az egyház közjavát szem előtt tartva vigyem keresztül, hogy a gyülekezet közgyűlése a bástya leszállításához hozzájáruljon, mert ne feledjék el, úgymond, hogy hátra van a csatornázás kérdése, mely roppant terhet fog az egyházközségre róni.

5 Értsd: szintén, úgyszintén.

1888

Amily örvendetesen végződött a 1887. év, éppoly szomorúsággal kezdődött az 1888., amennyiben a házak javíttatása oly nagy összeget emésztett fel, hogy a gyülekezet nem csak hogy önmagának évről évre nagyobb összegekkel lett adósa, úgyannyira, hogy az 1888. évi január 6-án tartott számadás alkalmával 800 Ft-on felül tartozott, hanem számadása még ezen felül 103 Ft 82 xr deficitet is tüntetett fel. Ezen alkalommal dr. Purgly Sándor gyülekezet tagja felvetette a kérdést: nem volna-e célszerű a gyülekezet rossz házait eladni, mert azok jelen állapotukban létét kérdésessé teszik. A gyülekezet egy tagja, Komjáthy Lajos úr tiltakozott az eladás ellen, mert mint mondá, a múltban a rossz gazdálkodás mellett a pénz elfogyott, de a rossz házakat nem tudták elkezelni [sic!], azok megmaradtak. Inkább arra törekedjék úgymond az egyház, hogy házait jó karba helyezve, jövedelmezővé tegye.

Amily leverő volt a gyülekezetre az anyagi hanyatlás tapasztalása, éppoly felemelő volt az egész gyülekezetre az az örömhír, mely egy jobb jövő reményét élesztette fel, ti., hogy Eötvös Károlyné, szül. Fromm Etelka úrnő, boldog emlékezetű édesatyja, néhai Fromm János emlékére 500 Ft alapítványt tett olyképpen, hogy annak 2/3-a a lelkész fizetésének gyarapítására szolgáljon kamatai által, egyharmad pedig a gyülekezet rendelkezésére maradjon fenn.

Az 1888. év folyamán, mint már említve volt, Androvics Imre az ún. Wekerle, másképp Gusztáv Adolf egyleti ház előtti tért leszállíttatta úgy, hogy a bejárás lehetetlenné tétetett. A gyülekezet t. Barcza Kálmán gyűl. ügyész urat bízta meg az ügy rendezésével, melyet szerencsésen be is fejezett akképpen, hogy a Veszprémi Tkpénztár az egyházközségnek ezen átalakítási munkálatok fogantatására 50 Ft-ot szavazott meg.

A takarékpénztár ezen előzékenységét a gyülekezet iránt annak lehet köszönni, hogy Szabó Imre testvérének gyermekeit besegítettem részint a bpesti prot. árvaházba, részint a soproni alumneumba,⁶ továbbá mert Bezerédy és dr. Óváry urak Weisz Eleknek kedveskedni akarván, a bástya leszállítását minden tisztességes eszköz segítségével előmozdítani akarták.

Nagyban elősegítette a gyülekezet éledését – melyet az Eötvös Károlyné által tett Fromm János című alapítvány idézett elő – azon körülmény, hogy esdő kérelmemet, úgy a ker. gyámintézet, mint a Gusztáv Adolf Egylet is meghallgatta, s míg a ker. gyámintézet az egyházközséget másodízben 400 Ft-os szeretetadománnyal óhajtotta megörvendeztetni, pártolólág terjesztvén fel az e.e.e. gyámint. bizottmánya elé, addig a Gusztáv Adolf Egylet a tanítói alap gyarapítására 180 Ft-ot küldött. Így lett a szomorúság évéből, mely

6 Alumneum = kollégiumi hely, teljes ellátással

aggodalommal töltötte el a gyülekezet tagjainak szívét az év kezdetén, az örömmek és a legszebb jövővel kecsegtető reménynek esztendejévé.

Száz éve volt annak az 1888. évben, hogy a veszprémi ev. gyülekezet megalakult. Mivel lehetett volna megörökíteni ezen nevezetes évfordulóját a gyülekezet fennállásának, a gyülekezet anyagi szegénysége mellett, mint azzal, hogy hívassanak fel mindazon életben lévő ismert egyének, kiknek ősei 100 évvel ezelőtt a gyülekezet megalakításán munkálkodtak. Így született meg e mellett agyamban az az eszme is, hogy jó volna felkérni dr. Haubner Rezsőt, soproni orvos tudor urat is, járulna valamivel azon eszme megvalósításához, mi szerint a 100 évvel ezelőtt működők neve a jövő századra újból megörökíttessék. Az eszme még 1886. őszén megszületett agyamban, de kétévi harc,-[ba] és vitába került, míg Barcza Kálmán, ez a puritán jellemű tagja egyházunknak beleegyezett abba, hogy dr. Haubner Rezső orvos úrnak írhatok.

A levél elment, s az eredmény nem maradt el, amennyiben dr. Haubner Rezső orvos úr a gyülekezet szükségleteire 20 Ft-ot küldött.

Az 1888. évi kerületi gyűlés Sopronban tartatván meg, dr. Haubner Rezső úrnál tisztelegtem, hogy kifejezést adjak az egyházközség iránta érzett hálájá[na] és nagyrabecsülésének. Ezen alkalommal olyan dolog történt, melyet álmodni sem mertem volna. Ugyanis dr. Haubner Rezső orvos úr, édesapja emléktárgyait még életében el akarván helyezni, kinek adhatná – úgymond – azt a Bibliát, melyet a győri gyülekezettől kapott Kufsteinből történt kiszabadulása alkalmával, s azon gót stílusban készült, belülről gazdagon aranyozott fedeles kelyhet, melyet ugyancsak a győri gyülekezettől kapott, ha nem a veszprémi evangélikus gyülekezetnek, melynek kebelében ringott halhatatlan emlékü édesapjának bölcsője.

Édes örö[m], s kimondhatatlan hálaérzettel szívemben hoztam meg ezen értéktárgyakat, s azon imaszerű fohással helyeztem el őket az Úr oltárára: vajha az adománnyal az adományozó szelleme és emléke is beköltöznék az Úrnak ezen sok harcon és viszontagságon átment Sionába.

A bástyarendezés ügye, a gyülekezetnek ezen tengeri kigyója újból kísértett. Úgy látszik, amit ngos. Véghely Dezső kir. tanácsos, alispán és az ő eszméjének hű megvalósítója, Benkő István, ezen senkitől sem féltő, pintérből lett városi tanácsos fejökbe vettek, annak megvalósításából semmi körülmények között sem voltak hajlandók eltérni. Így történt azután, hogy Benkő I. tanácsos, a városi tanács állítólagos határozata értelmében, minket erről írásban nem értesítettek, mint Kovács Imre polgármester megbízottja megjelent a papházban az egyháztanács ülésén, s felhívta őket: Engedjék meg, hogy a bástyaszépészeti szempontból rendeztessék, a lépcső a Weisz felőli sarokra vitessék. Az egyháztanács nem engedett, nem engedhetett, hacsak az egyházközség eddigi eljárását elítélni nem akarta.

Én részint az alispántól szorongatva, részint a velem jó viszonyban lévő gyülekezeti oszlopembertől felszólítva, s Barcza Kálmántól is hallgatagon mintegy ösztönöztetve mindent elkövettem, hogy a gyülekezet közgyűlésének többsége a város álláspontját magáévá tegye, mert féltem a jövő nehéz feladatainak megoldásától.

A közgyűlés 1888. szeptember 26-án történt. A tárgyalás heves volt, keserű kifakadásokban nem volt hiány. A gyülekezet „nem engedünk” álláspontjának vezére volt Dukovics Sámuel felügyelő úr, a város akaratának megvalósítását elfogadó párt vezére voltam én. A vita hevében felügyelő úr elragadtatva nézete szerint jogos haragjától, oly kifejezéseket használt az urak, főképp pedig dr. Purgly Sándor egyháztag ellen, ki a városi párthoz tartozott, hogy a legrosszabbtól lehetett tartani. A szavazás előtt, a béke fenntartása végett beszélni akartam, kérendő a tagokat higgadságuk fenntartására, de Dukovics úr azt gondolván, hogy őellenők akarok beszélni, felugrott, öklével megfenyegetve a beszéd abbahagyására hívott fel, ami által engem is belekényszerített, hogy a tényleges szavazásban részt vegyek. Szavaztam én is, utánam a párt, úgyhogy a gyülekezet álláspontja elbukott. Traeger Dániel, ez a különben tetőtől talpig becsületes ember, kinek fő hibája az elfogultság és önteltség, szenvedélytől elvakultan, mívelt ember szájába nem illő szavak kíséretében jelentette be gondnokságról leendő lemondását, és az ajtót becsapva eltávozott. A tisztviselők lemondtak, a gyülekezet felbomlott. Mindenki elkeseredve hagyta el a helyet, egyedül Komjáthy viccelt: „A ministerium leszavaztatott, elmehet!”

Dukovics úr pár nap múlva gyűlést hívott össze, de erre már Traeger úr nem jelent meg, én is csak külön behívásra mentem be. Az ügy némiképp össze lett pántolva, de a keserűség fullánkja bent maradt a szívekben, mely az által lett mérgessé, mert én felhívtam az ellenpártot, hogy ha sértegetéseikkel dr. Purgly Sándor urat kiűzték a gyülekezetből, ki adóját lefizetve határozottan bejelentette nekem az egyházból való kilépését, más szóval a tett mezejéről a passzivitás terére leendő átlépését, azok hozzák helyre hibájukat, amit Dukovics úr is elfogadott. Én Traeger úrhoz elmentem, hogy valamiképpen reávegyem lemondásának visszavételére, de erről hallani sem akart.

Az év vége felé még egy esemény felizgatta a gyülekezet tagjainak kedélyét. Benkő István a bástyát leszállította, a lépcsőt régi helyéről, mely az ajtóval szemben 12 lépcsőből állott, a nyugati sarokra építette, hol 29 fok magasságban állott. Ez a körülmény s a lépcső felszeg elhelyezése, melynek kinevettetés lett a vége, mindenkit elkeserített.

Mind a város, mind pedig Benkő úr is belátták helytelen eljárásukat, ügyetlenségüket, azért tehát, mivel sem én, sem az előjárók mit sem akartunk hallani a lépcsőről, felszólították ifj. Scholtz Antal urat, mondja meg, hová legyen elkészítve a lépcső. Erre ifj. Scholtz Antal úr a lépcsőt jelenlegi helyére kérte elkészíteni, mi meg is történt. Az egészben utoljára még az a sajnos, hogy

1889

Az 1889. év a küzdelem és megpróbáltatás éve volt rám nézve, mert az egyház tisztviselői leköszöntek. Felügyelővé választottuk nagy és keserves kintornázás után Dukovics Istvánt, kit később fiatal felesége rábeszélésével bírt rá a hivatala elfogadására. A gondnoki állást Kremnitzer azon hozzáadással fogadta el, hogy csak nevét adja oda, a felelősséget azonban helyette hordozzam én. Ebbe is belementem. A pénztárnok Scholtz Antal lett.

A gondnoki teendőket és felelősséget, a felügyelői tiszt kötelességeit magamra vállalván, egy évig én voltam felügyelő, gondnok és adóvégrehajtó.

A hátralékot behajtottam, de hozott is ez elég keserőséget, mert ellenségeim kiknek száma gomba módra növekedett, nemcsak a gyülekezet körében törekedtek a kedélyeket felizgatni ellenem, hanem titkos, névtelen levelekben panaszt is tettek ellenem nagy. Gyurácz Ferenc ker. gyámint. elnök úrnál, hogy én házsártosságom[*mal*] s civakodó természetemmel a gyülekezet elpusztításán dolgozom. Kaptam is hosszú dorgáló levelet Gyurácz F. pápai lelkész úrtól, melyre, minthogy ellenségeim alaptalanul vádoltak, Barcza Kálmán, kinek a levelet megmutattam, alaposan megfelelt. Ez a felelet nt. Gyurácz lelkész urat igen megbosszantotta.

Az 1889. év arról is nevezetes, hogy június 20-án gyülekezetünk körében megjelent hazai gyámintézetünk buzgó és áldozatkész egyházi elnöke, Zelenka Pál, kit dr. Purgly Sándor úr vendéglelt meg. Öméltósága Zelenka püspök úr a gyülekezet anyagi helyzetét tanulmányozta, minek alapján azon következtetésre jutott, hogy a gyülekezet házait alapjából újra kell építeni, de arra nézve nem nyilatkozott, hol vegyük az erre szükséges pénzt.

Az 1889. év sem volt gyümölcstelen, mert a segítség mindenfelől érkezett. Soproni nőegylet, ifjúsági gyámegylet, Gusztáv Adolf Egylet, a ker. gyámint., Veszprém vármegye, a Veszprémi Tkpénztár mintegy vetekedve egymással nyújtották ki felénk a betérjesztett kérvényekre segítő kezüket úgy, hogy a gyülekezet minden bajok mellett is, melyek beléletében észlelhetők voltak, szépen fejlődött, s anyagi tekintetben gyarapodott.

A tovasiető évvel a gyülekezet előjárói is megszabadulni óhajtottak azon dicsőségtől, melyet nem kerestek, s azon tehertől, mely elviselhetetlen lett reájuk nézve.

Mielőtt az 1889. évtől búcsút vennék, meg kell említeni az egyház történetében azon páratlanul álló eseményt, mely szerint Berzeviczy Albert kultuszminiszteri államtitkár öméltósága, báró Hornig Károly megyés püspök úrnál lévén látogatásban, április 25-én a gyülekezet elemi iskoláját is meglátogatta. Ezen alkalommal eljött vele báró Hornig Károly veszprémi püspök egész udvarával. Kíséretében voltak: Rainprecht Antal jószágkorm.,

1890–91

Az 1890. évvel új korszak veszi kezdetét a gyülekezet történetében, amennyiben Günther Adolf, ez a szelíd lelkű, vallásos érzelmű férfiú választatott gyülekezeti felügyelővé, Komjáthy Lajos pedig, ez a fáradhatatlan tervező és a gyülekezet megerősítésére törekvő férfiú pedig gondnokká választatott meg egy évre. Komjáthy Lajos úr látva, hogy a gyülekezetben a múltból sokan hátralékban vannak egyházi adójukkal, a legszigorúbb eljárást foganatosította a hátralékosokkal szemben, úgyhogy a hátralék megszűnt.

Ami engemet évek óta aggodalommal töltött el, bekövetkezett. A nemes város, látva, hogy a gyülekezettel egykönnyen nem boldogul, nagy csapást akart reámérni, amennyiben kimondotta, hogy az iskola, illetve a paplak udvara csatornázandó, és az ott lévő egészségtelen kigőzölgésű pöcegödör betemetendő. Minthogy pedig az egyházközségnek az érdeke kívánja a csatornázást, köteles a város területén a Csébi ház előtt kezdődő főcsatornával összekötni, mely munkálathoz a múltban tett ígérete alapján, Szabó Imre úr közbenjöttével és nyomása alatt, a csatornához szükséges kőanyagot és 100 Ft segélyt szavazott meg. A közgyűlés a segélyt elfogadja, a csatorna elkészítését Komjáthy Lajos és Jankó Kálmán urakra bízta, kik a feladatot sikeresen megoldották, amennyiben a csatornát 350 Ft költséggel elkészítették Takács János veszprémi lakos kőműves mesterrel.

Az 1890. év nevezetességei közé tartozik azon körülmény, hogy mersei Vidos Mária, özvegy Ányos Sándorné úrnő, ki születésénél fogva a törvény értelme szerint róm. kat. vallású volt, de érdekből az ágostai hitv. evang. egyházba tért át, sokféle ígéretései, melyeknek megvalósításában nekem főszerep jutott volna, némi teljesítése céljából, midőn Ányos László kardosréti földbirtokos úrhoz volt férjhez menendő, a róm. kat. egyházba lépven át, az én iránta tanúsított türelmes és ildomos eljárásom némi elismeréseként, az egyházközségnek egy Kőszeg–Szombathelyi vasúti elsőbbségi kötvényt ajándékozott 100 Ft értékben. A gyülekezet örömmel vette tudomásul az úrnő ezen adományát, jkv-i köszönettel kísért köszönő iratban fejezte ki az úrnő nemes tette felett érzett háláját.

Az 1890. év nevezetességei [közé] tartozik azon körülmény is, hogy belátva, miszerint lelkészi és tanítói jövedelmemből képtelen leszek családomat eltartani, feleségem sürgetésére azon kérelemmel fordultam a közgyűléshez: egyezzek bele, hogy saját költségemen az egyházközség paplakát átépíthessem, s ezen építés által lehetővé tegyem, hogy deáktartás vagy szobaurak tartása által öregbítsem jövedelmemet.

A gyülekezet közgyűlése azon szempontból kiindulva, hogy mint eddig minden tettemmel, ezután is, sőt ezen vállalkozás által is a gyülekezet hasznát

mozdítom elő, kérésemnek helyt adott, s mire a paplak csatornája elkészült, a lakás átalakítása is befejeztetett 600 Ft-tal, mely összeggel megmentettem magamat az eladósodástól, családomat a sanyarúságtól. Az építés illetve átalakítás a következő feltételek mellett történt: ha 10 éven belül meghalok, az egyházközség köteles 300 Ft-ot kamat nélkül visszafizetni a család tagjainak, ha pedig más gyülekezetbe lennék megválasztva, akkor minden kárpótlástól fel lesznek mentve.

Midőn a beteg test érzi, hogy tagjaiban az egészséges, erőt adó vérkeringés megindult, próbálgatja megbénult tagjait, vajon képesek-e valamely nagyobb munka elvégzésére. Így történt a veszprémi ev. gyülekezetben is. Ugyanis ez az egyházkerület, sőt a hazai egyetemes egyház által is évtizedek óta halottnak nevezett gyülekezet, amint fáradhatatlan, buzgó törekvésével minden oldalról megnyitotta a segélyforrásokat, jövője biztosítása céljából egy merész lépésre határozta el magát. Még a csatornázás költségeit jószerint ki sem fizette, máris egy nagyobb munka megvalósítását tűzte ki magának feladatul.

A paplak szomszédságában lévő nádas ház ugyanis minden részében korhadttá válván, beszakadással fenyegetett, minek következtében Komjáthy Lajos felvetette a 491. számú háznak újból leendő megépítésének kérdését. A gyülekezet belátván azt, hogy a jelzett ház lakhatatlan, megbízta a gondnokot s a lelkészt, hogy tegyék meg az előmunkálatot. A mozgalom megindult, felhívtuk Meggyesi Imre ácsot, a nagyvázsonyi és zirci építőmestereket, de ezek oly nagy összegű költségvetést terjesztettek be, hogy arra gondolni sem lehetett, miszerint velők az építkezés céljából szóba állhassunk. Végre hosszas alkudozás, kísérletezés után felkértük Takács János kőműves és Takács István ács iparosokat, készítenének egy költségvetést a Meggyesi által készített tervezet alapján. A nevezett iparosok a költségvetést benyújtották, mégpedig akképpen, hogy 8000 Ft-ért hajlandók a 490. számú háznak a balszárnnyát is új beosztással 3 szobás lakássá átalakítani, s a 491. számú ház első lakásának csatornáját a paplak udvarából kivezető főcsatornába belevezetni. A gyülekezet azzal a kikötéssel hagyja jóvá a gondnok által beterjesztett költségvetést, hogy a szerződés csak akkor köthető meg fent nevezett iparos vállalkozó urakkal, ha a Veszprémi Tépénztár megszavazza a kért 8000 Ft törlesztéses kölcsönt.

Míg a gyülekezet közmegegyezéssel határozott, addig Horváth Sándor építőmester és Meggyesi Imre a gondnok megkerülésével, Günther Adolf felügyelő úrnál azon ajánlatot terjesztették be, hogy ők 7800 Ft-ért vállalkoznak. Midőn felügyelő úr közölte velem a dolgot, [a] gondnoknak értékre adtam, ki a vállalkozókkal beszélt, kik nagy és heves vita után, szinte hajlandóknak nyilatkoztatták ki magukat a fenti összegért megkezdeni a munkát.

Amit a furfang meg nem valósíthatott, azt a hiúság zavarcsinálással akarta megtorolni. Horváth és Meggyesi urak Plosszer István takarékpénztári igazgató és Szabó Imre ügyész urakat azon állítással akarták megtévesztetni s a kölcsön

megszavazását megakadályozni, hogy a gyülekezet ügyetlen fuseroknak adta a munkát, akik építésükkel minden bizonnyal meg fogják károsítani az intézetet. Komjáthy Lajos erélyes fellépésé[vel] és felvilágosításával sikerült a kételyt eloszlatni, úgyhogy Szabó Imre úr irántam való ragaszkodásból, s a gyülekezet tagjaira való számításból, a reformátusok erőlködő ellenzése dacára, a zsidók és róm. kat. által támogatva kivitte, hogy a 8000 Ft 38 ½ évre, 6 % törlesztéssel engedélyeztetett.

Íme tehát, az isteni gondviselés mindent akképp engedett alakulni, hogy ahol veszedelemtől tartottunk, ott is áldás és üdv fakadt a gyülekezetre.

Traeger Dánielnek az egyháztól való elfordulása nagy csapásnak látszott, mindazon által, bár igen becsületes, tiszta kezű embert vesztettünk benne, az ő eltávozása nyereség lett, mert az ő gondnoksága alatt, minthogy a vállalkozási [szellem] hiányzott benne, összeroskadt volna a gyülekezet. Nagy volt benne az alacsony sorsból felkapaszkodottság gögje, mely a zsíros köténnyel és a zsíros gatyával fumigálta⁸ a gyülekezet minden rendű és rangú tagjait.

A nagy munka befejeztetett, a gyülekezet jövője némiképp biztosítva van, de a kisebb kiadások fedezésére, melyeket a nagy építkezés maga után vont, hiányzik a szükséges fedezet, úgyhogy gondnok úr csak a legnagyobb takarékoság mellett tud eleget tenni azon kötelezettségeknek, melyeket az egyház nevében teljesítenie kell. A pénztár üres, a múlt évi számadás meglehetősen eredménnyel lőn ugyan lezárva, de az 1892. évi költségvetés⁹ 1880 Ft 81 xr fedezetlen hiánylatot tüntet fel.

Íme tehát az isteni gondviselés, mindent akképp engedett alakulni, hogy ahol veszedelemtől tartottunk, ott is áldás és üdv fakadt a gyülekezetre.
Traeger Dánielnek az egyháztól való elfordulása nagy csapásnak látszott, mindazon által, bár igen becsületes, tiszta kezű embert vesztettünk benne, az ő eltávozása nyereség lett, mert az ő gondnoksága alatt, minthogy a vállalkozási [szellem] hiányzott benne, összeroskadt volna a gyülekezet. Nagy volt benne az alacsony sorsból felkapaszkodottság gögje, mely a zsíros köténnyel és a zsíros gatyával fumigálta a gyülekezet minden rendű és rangú tagjait.
A nagy munka befejeztetett, a gyülekezet jövője némiképp biztosítva van, de a kisebb kiadások fedezésére, melyeket a nagy építkezés maga után vont, hiányzik a szükséges fedezet, úgyhogy gondnok úr csak a legnagyobb takarékoság mellett tud eleget tenni azon kötelezettségeknek, melyeket az egyház nevében teljesítenie kell. A pénztár üres, a múlt évi számadás meglehetősen eredménnyel lőn ugyan lezárva, de az 1892. évi költségvetés 1880 Ft 81 xr fedezetlen hiánylatot tüntet fel.

8 Fumigálta = megvetette, lenézte.

9 Az eredeti szövegben tévesen 1902. évi költségvetést ír.

1892

Megemlítésre méltó az 1892. év kezdetén azon esemény, mely szerint a miniszter a gyülekezet iskoláját bezárással fenyegette a tanfelügyelő által, nem akarván megengedni a lelkészi és tanítói állások egy személyben való egyesítését. Mennyi megpróbáltatás jut ennek a szegény gyülekezetnek és papjának osztályrészül. Ámde az isteni gondviselés nem hagyta el, mert az iskolaszék elnöke[vel], dr. Purgly Sándorral mindent elkövettünk, ami a gyülekezet iskolájának biztosítására megtehető volt.

Ez év tavaszán történt, hogy dr. Purgly Sándor iskolaszéki elnök úr hivatalos helyiségébe hívatott, ahol Vargyas Endre tanfelügyelőn kívül jelen volt dr. Kenessey Pongrác úr, a ref. egyház főgondnoka.

Vargyas Endre tanfelügyelő úr és köztem az iskola léte és nemléte érdekében hosszabb párbeszéd fejlődött ki, mire Kenessey Pongrác, midőn hallotta, hogy iskolám bezárása ellen tiltakozom, azt kérdezte tőlem, mennyi a fizetésem, s midőn kérdésére azt feleltem, hogy évi 35 Ft, gúnyosan mosolyogva mondá: „Ha inasom volna, annak is több fizetést adnék.” Mire én azt feleltem: „Lássa, tek. úr, mikor díjtalanul tanítottam, akkor is kenyeret ettem, meg most is azt eszem.”

Kenessey Pongrác úr nem értett meg, mert azt az ajánlatot tette: adjuk át a ref. egyháznak a tanítói alapunkat, iskolánkat, annak berendezését, s majd ők a kamatokat kipótolják, hogy hívhasanak bele egy tanítót vagy tanítónét, s megengedik hogy a mi gyermekeink is oda járhasanak. Ezen szavakra nagy lelki felháborodással azt feleltem: „Vegye tudomásul, tek. úr, hogy míg én élek, míg eszem, szívem a helyén van s dolgozni tudok, Veszprémben a nagy hal nem eszi meg a kicsinyt!”, s a tanfelügyelőhöz fordulva hozzátettem, hogy: szeptember 24-ére beterjesztem tanítói okleveletem. Ezzel az értekezlet véget ért, s az én és egyházam ellenségeinek száma ismét eggyel szaporodott.

Nehéz napok voltak az 1892. év napjai reám és a gyülekezetre is. Reám annyiban, mert Vargyas iskolám megvizsgálása után oly komisz jelentést tett tanításom eredménye felől a közigazgatási bizottság előtt, hogy igen sokan elvesztették volna minden kedvüket, mert míg 1891-ben iskolámról azt mondta, hogy Szász Ferenc ev. ref. és Horváth Dezső ev. pap iskolája a második, addig 1892-ben az utolsó helyre helyezte, amiért dr. Purgly Sándor isk. széki elnök által kérdőre is vonatott, mely eljárását úgy indokolta, hogy ezzel is pressziót akart gyakorolni reám, hogy a tanítói oklevelet megszerezze. Én azonban az ellenkező meggyőződésben vagyok.

Nehéz napok voltak a gyülekezetre, mert mikor a legszükségesebb lett volna a Gusztáv Ad. Egylet segítsége, akkor nem küldött semmit. Midőn az augusztus hónapban Kőszegen tartandó kerületi gyűlésre készültem, és az útra

a gondnok úrtól pénzt kértem, annyira dühbe jött, hogy majdnem a köteles tiszteletről is megfeledkezett, mert számításában ismét csalódott, amennyiben kiadásai közé elfelejtette feljegyezni az útiköltségre szükséges 24 Ft-ot.

De nem lehet csodálkozni, mert hisz oly kiadások torlódtak össze, melyekre egyáltalán nem számítottunk. Mégis, a nagy megpróbáltatások mellett öröm is jutott gondnok uramnak, mert hiszen az ő gondnoksága alatt szereztem meg a tanítói oklevelet, az ő gondnoksága alatt vittem ki, hogy a kőszegi kerületi gyűlés egyhangúlag Veszprémet ajánlotta a gyámintézeti gyűlés indítványa alapján a nagy szeretetadományra, melyet ugyan csak az 1892. év októberében megkaptunk, s a nagy szeretetadomány 801 Ft 65 xr-jával a gyülekezetünket a bukástól megmentettük. Az 1892. év befejezte előtt elkészült az új oltárkép is, melyet Zábrák Dénes soproni tanár ajánlatá[ra] és közbenjárására Hauser Károly soproni reáliskolai rajztanár hitsorsosi szeretetből festett 150 Ft-ért. Az oltár átalakítása, felállítása 50 Ft-ba, így az egész 200 Ft-ba került, s az új oltár az 1892. év október 31-én tartott reformáció ünnep alkalmával, ünnepélyes isteni tisztelettel adatott át a közhasználatnak.

Az 1892. évet nagy eszme megvalósításával fejeztük be, s ezzel mintegy bekoronáztuk a tanítói állás szervezésére vonatkozó törekvésünket. Az 1892. évi november 7-én tartott közgyűlésben ugyanis megállapított a tanítói díjlevél, jegyzőkönyv alakjában, s kimondatott, hogy az egyházközség a tanítónak 250 Ft díjat fizet. Ez az összeg azonban csak képzelt volt, merthogy a gyülekezet tagjai valami nagyon megterhelve ne legyenek, nekem kellett odaengednem a fenti összeg kiegészítésére azon 50 Ft-ot, melyet Veszprém vármegye a tanítás terén szerzett érdemeim elismeréséül, a nemesi felkelési, most nevelési alap kamataiból személyemhez kötve, Purgly Sándor indítványára, 1889 óta megszavazott. Ezen alkalommal azt az egyet megnyertem, hogy a tandíj összeg nem vétetett fel a 150 Ft fizetési összegbe, az nekem ajándékozott.

Ezen gyűlésen mondatott ki, hogy a Zathureczky Sámuel-féle alapítvány kamatai, amennyiben azok a lelkész jövedelmének gyarapítására is szolgálnak, a lelkésznek 17 Ft 50 xr-ban kiutaltattanak.

Az 1892. év a pihenés éve lehetett volna, amennyiben a házak meglehetősen jó karba hozattak, ámde a vázolt események eléggé megmutatták, hogy nekem s e kis gyülekezetnek folyton küzdenünk kell, ha azt akarjuk, hogy a felébredt leányzó annyira megerősüljön, hogy saját lábán is képes legyen járni.

Az évi számadás a múlt évihez képest gyarapodást tüntet fel, amennyiben a vagyon növekedett, az adóság fogyott, a hiány sem oly borzasztó összeg, mint az 1892. évi költségelőirányzatban kitüntetve volt.

1893

Midőn az 1893. évet elkezdtük, eszembe jutott 1863, mely a siralomnak éve volt, s mintha éreztem volna, hogy e kis gyülekezetre is ismét válság napjai következnek, aggódó szívvel köszöntöttem az új esztendő.

A tanítói fizetés meg volt szavazva, s a gyülekezetnek újabb felterjesztésére megengedett, hogy miután a veszprémi ág. hitv. ev. lelkész a tanítói oklevelet megszerezte magának, a veszprémi ág. hitv. ev. lelkészi és tanítói állások ideiglenesen mindaddig egyesítve maradjanak, míg a hitközség képes lesz önálló tanítói állást rendszeresíteni. Szükséges azonban, hogy a lelkésztanító mindig népiskolai tanítói oklevéllel bírjon, és a lelkészi teendőinek végzése tanítói minőségbeni működésében ne akadályozza, a hitközség pedig az országos tanítói nyugdíjintézet irányában az iskolafenntartói köteleességét teljesítse.

A gyülekezet örvendetes tudomásul vette a magas minisztérium ezen kegyes intézkedését, mert végre eljutott azon pontra, amelyen állva iskoláját sem a mostoha, sem az édes testvérek nem háborgathatják, s fennállását nem kockáztathatják. Az 1893. év a tanítóságra fordulópontot képez. Boldog emlékü báró Eötvös József kimondotta ugyan, hogy a tanítók minimális fizetése 300 Ft legyen, ámde igen sok gyülekezetben a tanítói fizetés jóval innen maradt a 300 Ft-on. Az országgyűlés utasította a minisztert, terjesszen be törvényjavaslatot az iránt, hogy minden tanító fizetése az állam által 300 Ft-ra, az egyházi főhatóság különös kívánatára pedig 400 Ft-ra is kiegészíttessék.

Kezdetben aggódva fogadtuk ezt a törvényjavaslatot, mert autonómiánkat féltettük, de midőn láttuk, hogy nem oly fekete az ördög, mint aminőnek festve volt, szívesen üdvözlöttük.

Amilyen reményteljes volt az év kezdete, oly reménytelenné vált annak folytatása. A húsvéti ünnepek elmúltak, de nem hozták el az örömnök piros tojását számunkra, hanem oly megrendítő csapást hozott, mely könnyen a megsemmisülés örvényébe dönthette volna kisded egyházunkat.

Lassan engedett helyet a tél zordsága a tavasz enyhe fuvalmainak. Míg a márciusi napok sok verőfényes nappal örvendeztettek meg, addig április oly keményen tartotta magát, hogy a föld újból megfagyott, s ugyancsak nagy szükség volt a téli gúnyára.

Így köszöntött be április hónapja, melynek 13-dik napján dr. Purgly Sándornál voltam ebéden. Alighogy 3-4 óra között hazajöttem, megkondult a vén harang. Rémes hang, az emberek kiáltozása, a város többi harangjainak kongása hirdette az ítélet bekövetkeztét, mert a dúló szélvihar mellett csakugyan pusztító ítéletté vált a tűz, mely a Cserháton egy zsidó szabó udvarán a szenes vas tüzetől támadt. Az északi szél ellenállhatatlan erővel vitte a tüzet, ami elérhető talált maga előtt, azt mind elpusztította.

A tűznek a város belső része felé való elterjedését megakadályozta Rosenberg bőrkereskedő szilárd anyagból épült cseréptetős hajléka. A tűznek több utca, összes épületeivel áldozata lett, s az emberek feldúlt arccal, kétségbeesett lélekkel gondoltak a rémes eseményekre, melyek a tűz alkalmával lejátszódtak. Többeknek testéről cafatokban csüngött le az elégett hús és bőr. A Marton Mór-féle bolt belseje egész éjjel mintegy okáda ki magából a lángot, úgy égett benne a sok gyúlékony anyag.

Az éj csendesen elmúlt, a tűz kialudt, az éjnek legnagyobb részét álmatlanul sétálva töltöttük el. Egész éjjel s másnap a köznép igásbarmával kirendeltetett vízfordásra, de a káptalan és a püspökség elzáratta a kapukat és nem küldött egy fogatot sem vízfordásra, mely körülmény nagy elkeseredést szült.

Április 14-én pénteki nap volt. Mindenfelől siettek be a falusiak, hogy megcsodálják a pusztulást. Dolgát végezve ki-ki sietett haza szerettei körébe, mi pedig kezdtünk visszarakodni, hogy visszatérjünk a megszokott életmódhoz, amidőn úgy délután 3 órakor feleségem beszólt hozzám az iskolába, hogy megint tűz van. Amint kiszaladtam az utcára, láttam, hogy nagy veszély fenyeget bennünket, azért akit csak elfoghattam, elfogtam, hogy segítsenek a kihurculkodásnál. Ezen előrelátó intézkedésem nem is volt fölösleges, mert a tűz, mely a Weisz Móric furmányos udvarán lévő papírfedelű szénraktárban ütött ki, a dühöngő szélről élesztve, csakhamar átcsapott a szomszéd házakra, s alig telt el egy óra, már az egyházközség épületei is égtek. Kiváló tényképp említem fel ezen második napon azt, hogy ifjú Scholtz Antalnak köszönhető, miszerint a paplak az iskolával együtt egész fenéig a tűz martalékává nem lett. Mihelyest megérkezett Scholtz Antal, a kapukat leszedte, a padlásajtót leszakította, ami által olyan légáramlat támadt, hogy a lángot a magasba vitte, s az udvarnak mentését lehetővé tette. Így is csak néhány katonának köszönhető, hogy lakásom ki nem égett, mert míg az udvaron öntöztük a tüzet, a 491. számú ház udvarára leszakadt a paplak fél teteje, amitől a szomszéd udvarra néző ablak meggyulladt, s csak csekély híja volt, hogy a bútorok is tüzet nem fogtak.

Mindkét tűzi veszedelem alkalmával Scheele Frigyes egyháztag volt az, ki gyermekeimet felkapva magához vitte el a veszedelem színhelyéről. Isten áldja meg nemes szívű cselekedetéért.

A pusztulás látása elkábította fejemet, megrendítette lelkemet úgymint, hogy reményt veszítve, mint egykor Jeremiás próféta Jeruzsálem romjain, úgy keseregtem én is gyülekezetem pusztulásán, mely oly nagy volt, hogy a feltámadás lehetősége nélkül tekintetem a sivár jövőbe.

Családom, látva, hogy mit sem tehetek értök, hely után néztek, hol meghúzhassák magukat, de minthogy alkalmas lakást nem találtak, örömmel ragadták meg az alkalmat, hogy Boór Jenő sürgönyileg ismételt meghívását

elfogadva Erdélybe, Fűrészmézőre költözzenek. Görzsönybe¹⁰ nem lehetett menekülni, mert ott ragályos betegség uralkodott.

A nyomorúság örvényéből felszálló jajkiáltásom elhangzott az ország minden része felé, de csak mint kiáltó szó, mert ha Günther M. Vilmos pozsonyi felügyelő, egyházközségünk felügyelőjének testvérbátyja utasítást nem ad a teendőkre nézve, kikérő ívek nyomtatását és szétküldését ajánlotta, tanácstalanul állottunk volna a nagy veszélyben.

Az ívek elkészültek, s Scheele Frigyes úr segítségével 3 nap, három éjjel alatt 850 darab kérés szöveget bocsátottunk el hivatalos alakban a gyülekezetek[hez] és pénztárakhoz a szélrózsa minden irányában, hogy megnyissák számunkra az irgalom és részvét forrásait.

A munka nem volt sikertelen, megmozdult érdeünkben a hívek serege. A veszprémi kisded gyülekezet veszedelmének hírére ajkára vette öreg és ifjú, s hirdette mindenfelé. Jött is az Isten áldás, úgyhogy a kétségbeesés helyét egy jobb jövő reménye foglalta el szívünkben. A biztosítótársaság is leszámolt velünk, Isten áldja meg a kiküldött képviselőket, mert elég tisztességesen bántak el velünk.

Ezen alkalommal is küldött az isteni gondviselés egy jólelkű vállalkozót Komáromból, Rózsa Pál ácsmester személyében, ki mielőtt valakivel szerződést kötött volna, hozzám jött, kérdezvén, vajon kiadta-e már az egyház az épületeit. Minthogy mindezt ideig vállalkozóval nem érintkeztünk, Rózsa Pál úr az épületeket felmérte, s oly jutányos árak mellett készítette el a költségvetést a tetőkre, hogy még folyton aggódó szívünkben elköltözött az aggodalom, hogy helyt adjon azon most már jogos reménynek: a veszprémi gyülekezet eddig nem volt, hanem most lesz.

Ezen építkezésnél szegény Scheele úr sokat vesztett, mert azon reményben, hogy az egyház majd Tótvázsonyból fogja a cserepet szállíttatni, 50 000 darabot lefoglalt, de minthogy igen nagy és nehéz volt, nem tudta eladni.

A segedelem, mint a dús forrás vize, mindenfelől csergedezett. Nemcsak a helybeli hívek, hanem hazánk nemesen érző fiai, egyházai közel úgy, mint távol, szép összegekben küldték a segílyt nyomorunk enyhítésére. Nagy baj volt az, hogy ugyan ekkor elégett alsó-kubini egyházunk is, amely körülmény igen szép összeg pénztől fosztott meg bennünket.

A gyülekezet megválasztotta az építő bizottságot, melynek tagjai voltak: Günther Adolf felügyelő, Barcza Kálmán, Komjáthy Lajos gondnok, Dukovics Sámuel és ifjú Scholtz Antal pénztáros urak. Az építő bizottság, miután Rózsa Pállal megkötötte a szerződést, a kőművesmunkát kiadta Takács Jánosnak, az asztalosmunkát Fromm Antalnak és a bádogos munkát Fata Ferencnek.

Míg ezek történtek, megalakult a városi segílyosztó bizottság is, melynek hivatása volt segílyt nyújtani a befolyt országos adományokból azoknak, kik

¹⁰ Ma: Nemesgörzsöny Veszprém megye.

a tűzi veszedelem által megkárosultak. Ezen segélyosztó bizottságnak egyik tagja Pfeiffer Miklós volt, ki midőn azt látta, hogy az építő bizottság nem neki adta a munkát, melyre nem is jelentkezett, hanem Fata Ferencnek, holott az ő felesége hitsorsos, míg Fata katolikus vallású, így szólt hozzám: „Megkeserüli ezt a gyülekezet, hogy mindig csak Fatáz, Őreá pedig egyáltalán nem gondol, mert majd lesz alkalma visszaszolgálni.”

Az 1893. év május 1-jén tartott megyegyűlésen olyan párját ritkító esemény történt, melyhez foghatót széles e hazában bizonyára egy megye sem mutathat fel. A megyegyűlés ugyanis, tekintettel azon körülményre, hogy a reformátusoknak a pápai kollégium kiépítésére 20 000 Ft-ot, a római kat.-nak a veszprémi főgimnázium kiépítésére 20 000 Ft-ot szavazott meg segélyképpen a múltban, az ágostai hitv. evang. egyházzal és a zsidó hitközséggel is jót akarván tenni, 3000-3000 Ft-ot szavazott meg iskolaépítés címén. Alig hangzott el azonban a határozat, az egyház ellenségei, kik alkalom híján csendben voltak, most egyszerre, mint az éhes vércsék, vijjogva törtek elő odúikból, hogy kárt tehessenek kisded gyülekezetünknek. Az egyik azt követelte, hogy építsen az egyház ide a főutcára egy díszes, gótikus templomot, a másik a templom homlokzata helyett tornyot kívánt építeni, határozottan kifejezést adván azon szándékuknak, mely szerint, ha kívánságuknak eleget nem teszünk, megakadályozzák a gyülekezet segélyezését.

Egy alkalommal, várpalotai ügyben járva a szolgabírói hivatalban, találkoztam Kenessey Pongrác úrral, ezzel a kálomista jezsuitával, kivel heves csatát vívtam, s midőn azt mondta: „Míg azt a granariumot¹¹ le nem rontják, vagy a homlokzat helyére tornyot nem építenek, a hazai segélyből nem részesülnek!” Ekkor énbelőlem is kitört a harag, s azt feleltem: „Tudja meg a tek. úr, hogy a segélyosztó bizottság kizárhat bennünket a segélyből, de legyen reá elkészülve, hogy a végleszámolásnál én is ott leszek. Én nem szoktam újságokba firkálni, de a veszprémi segélyosztó bizottság viselt dolgait oly színekben fogom a hazai összes lapokban lefesteni, melyek bizonyára elégségesek lesznek arra, hogy a helyzetet tisztázzák, s a segélyosztó bizottság nemtelen eljárását kellő világításba helyezték.”

A sok tanácskozásnak s a tanácskozás közben a veszprémi evang. egyházközség egyháztanácsa szándékolt nyílt fellépésének híre eljutván a zárt ajtók mögé is, az eredmény az lett, hogy a gyülekezet a hazai segélyből először 1500 Ft-ot, majd ismét 1500 Ft-ot kapott. Ezen második 1500 Ft-ot egy nevezetes esemény előzte meg, amely aminő csekélységnek látszott kezdetben, épp oly nagy horderejűvé vált később.

Bizonyos várpalotai születésű bpesti lakos, Ihász György, volt pincér, a bpesti vendéglősök lapjának szerkesztője, a veszprémi ágost. hitv. evangélikus testvérek nyomorának enyhítésére, jó barátai között gyűjtést rendezvén,

¹¹ Granariumot = magtárat.

annak eredményét, 6 forintot átadott Fenyő Sándornak, a Magyar Hírlap szerkesztőjének, hogy azt a veszprémi evangélikusoknak küldje el.

Ez a jó úr a fenti összeget egy nagyobb összeggel az alispáni hivatalhoz küldte, anélkül azonban, hogy az alispán úrnak tudomására adta volna, hogy azon összegben az evangélikus egyháznak 6 Ft követelhető pénze van.

Július hónap elején tek. Purgly Ferenc kir. mérnök úr, Máramaros megyéből, Ökör- mezőről szinte küldött az egyházközségnek 25 Ft-ot, mely összeget Purgly Sándor úr ugyancsak ngos. Véghely Dezső kir. tanácsos alispán úr kezébe szolgáltattott át.

Július 31-én, miután a gyűlek. közgyűlése július 26-án a jkv. 6-dik pontja alatti határozatával megengedte, hogy családomért elmehetek, 2 heti szabadságra mentem.

Erdélyből visszajövet elmondtam a dolgok állását Ihász György budapesti lapszerkesztőnek, ki azt tanácsolta: Várjam be szept. hó közepét, s ha azt tapasztalom, hogy addig sem kézbesítik az egyházat jogosan megillető összeget, írjak közvetlen Fenyő Sándornak, hová tűnt el a kérdéses 6 Ft.

Fenyő Sándor a tőlem kapott levél alapján oly levelet küldött Véghely Dezső alispán úrhoz, mellyel nyugalmát feldúltam, s melynek következtében egy 24 óra alatt 3 sürgőnyt is kellett meneszteni Pestre, hogy a kellemetlenséget elháríthassa magától.

Eme levélnek annyi haszna lett, hogy fent említett összeget kiutalták a gyűlekezetnek, s az elnök útján meggyőződött a bizottság afelől, hogy velem és a gyűlekezettel mégsem lesz oly könnyű feladat a rövid elutasítás terére lépni.

Az építés befejeztetett, ámde a megye által május 1-jén tartott gyűlésen megszavazott 3000 Ft segélyt a belügyminiszter nem hagyta jóvá, mert nem volt eléggé megindokolva, miképp szavazhat meg a megye közönsége ily magas összegű segélyeket a székházépítési alap terhére.

A visszaküldött és meg nem erősített megyei határozat az októberi gyűlésen újból tárgyalás alá vétetvén, a segélyösszeg újból, egyhangúlag megszavaztatott, de mint később kitűnt, nem azért, hogy mi és a zsidók azon összeggel segítsünk magunkon, hanem hogy szép reményekkel kecsegtetve bennünket, az egész ügyet agyonhallgassák. Csakhogy mikor erre számítottak, igen elszámították magukat, mert két éhes farkas várta a koncot, s ezekből a biztos falatot, melyre oly határozottan számítottak, egykönnyen elokkupálni¹² nem lehetett. Én zörgettem Belák István egyházmegyei felügyelő úr útján, a zsidók pedig Neumann Ármin útján.

Az 1893. évszerencsésen véget ért, az épületek kiemelkedtek a romhalmazból, megifjodva, megerősödve tekintett e kicsi, de lelkes és csüggedni nem tudó sereg a jövő elé. A leányzó, ki oly sokáig aludt, nemcsak hogy felébredt dermedtségéből, hanem jár a maga lábán, hat, alkot, gyarapít, s helyet kér a

¹² Elokkupálni = elfoglalni, birtokba venni.

1894

Az 1894. év január 6-án tartott számadói közgyűlésen jelentettem, hogy Haubner Máté szuperintendensnek, városunk dicső emlékű szülöttjének születése 100. évfordulója a jelen évre esik, s hivatkozással arra, hogy a múltban azon törekvésnek, miszerint szülőházát, most Morgay ház, emléktáblával lássuk el, méltóságos főtitzt. Karsay Sándor püspök úrnak és dr. Haubner Rezső orvos tudor úrnak ellenkezése és tiltakozása következtében hajótörést szenvedett, mondja ki a gyülekezet közgyűlése, hogy Haubner Máté szuperintendens úr születése 100-ados évfordulóját a templom belső falába elhelyezendő emléktáblával örökíti meg, s erre engedélyt kér a boldogultnak Sopronban lakó fiától.

A közgyűlés határozatilag kimondta, hogy az emléktáblát megcsináltatja, s annak felállítására 100–150 Ft-ot fordít, mely határozatot azon kérelem kapcsán terjesztettem az orvos úr elé, kegyeskedjék megengedni, hogy ezen kegyeletes szép tervünket megvalósíthassuk.

A válasz megérkezett, kétszeresen örvendetes volt, mert nemcsak hogy az engedélyt megkaptuk, de sőt azon felül a Haubner Máté emlék költségeinek fedezésére 200 Ft-ot is kaptunk.

Az emléket május 26-án Zsakó János ösküi lelkész úr segédlete mellett lepleztem le, mely ünnepélyen Véghely alispán úr, ezen jólelkű pártfogója az egyháznak is jelen volt. Ellenségből pártfogóvá lett, mert azt kellett tapasztalnia, hogy Luther reformátori tanainak követői megbízhatóság és hűség tekintetében magasan felette állnak Kálvin követőinek. Ezen irántunk való hűség[nek] és jó akaratának több alkalommal találkoztunk egyes kiváló jeleivel, amint azt későbbben látjuk.

A fenti határozatot, mely a gyülekezetet szellemileg, erkölcsileg nagyon felemelte, nemsokára követett egy másik, nem kevésbé fontos határozat.

A gyűlek. közgyűlése ugyanis az 1893. évi XXVI. tc. alapján beterjesztett indítvány nyomán határozatilag kimondta azt, hogy lelkész-tanítója számára kérni fogja az állami kiegészítést. Ámde titkos ellenség hada ezen az új téren is nyert egy nagy befolyású tagot, Kapuvári Vargyas Endre tanfelügyelő, ezen kétszínű, s a jezsuitizmusnak minden simaságá[val] és finomságával felruházott lelkű emberben, ki mindenképpen szerette volna megakadályozni a gyülekezet tanítói ügyének rendezését, de hála Istennek, Véghely Dezső alispán már ekkor jóindulattal viseltetett irántunk, így az ő pártfogása mellett Vargyas uram minden intrikái elvesztették hatásukat. A város képviselőjében Vikár Lajos jegyző úr jelent meg a gyülekezet ügyeinek, anyagi helyzetének hiteles felvételére. Úgy látszik, ő is megkapta az utasítást, mert igen tisztességesen bánt velünk. A kérvény még 1884. június havában

beterjesztetett, de az év folyamán hiába vártuk a megoldást, késett az, mert mélyen eltették a fiók fenekére, az akták közé.

Az 1894. év, valamint az előző, melyben Tatay Sámuel esperes után a nemes érzelmektől hevülő lelkű, idősb Purgly Sándor felügyelő úr helyett választottunk felügyelőt, ama helyébe nt. Gyurácz Ferenc úr pápai lelkészt, eme helyébe Belák István egyházm. ügyészt, változatokban nem szenvedett hiányt.

Megválasztatván az új esperes, nt. Gyurácz Ferenc úr személyében, legelső szt. kötelességének tartotta, hogy egyházmegyéjének minden községet meglátogassa.

Szükséges is volt az egyházlátogatás, mert 1858-tól fogva esperesi látogatás nem volt, 1870 óta pedig főpásztori látogatás sem volt. Szeptember 4-én jelent meg a várva várt férfiú körünkben, hogy megvizsgálja a veszprémi egyházközség ügyeit, s meggyőződést szerezzen arról, vajon jó rendben vannak-e mindenek, vagy csak üres káprázat az egész. Örömmel győződött meg arról, hogy a tűzi veszedelem nem kárára, de sőt hasznára volt az egyháznak anyagi tekintetben, s hogy számadásai e téren is oly rendesek, hogy a rosszindulatú ellenség sem találhatna benne kifogásolni valót. A tűzi segélyből maradvány 2000 Ft.

Ezen alkalommal történt, hogy esperes úr a gyülekezet történetének felolvasásából megértette, miszerint a lelkész 600 Ft-ot épített be a gyülekezet papházába, arra hívta fel a közgyűlést, miszerint belátva, hogy a parókia az átalakítás által csak értékesebb lett, mondja ki a közgyűlés, miszerint, mihielyt körülményei megengedik, több vagy kevesebb részletben, de vissza fogja téríteni a beépített összeget.

A közgyűlés, méltányolva lelkészének nemes buzgalmát, melyet e gyülekezet felvirágoztatása körül kifejtett, egyhangú határozattal kimondja, hogy mihielyt a körülményei megengedik, azonnal kész visszafizetni a beépített összeget.

Alighogy eltávozott az esperes, megindultak a püspökválasztási mozgalmak. Három jelölt is volt, kik mellett saját híveik mindent elkövettek. Poszvék Sándor, Gyurácz Ferenc és Sántha Károly. Ezen három névtől visszhangzott a levegő a Dunántúli Kerület egyházaiban.

A veszprémi gyülekezet tisztában volt kötelességével, bármiképp forduljon is a kocka, bárki felé forduljon is a hívek bizodalma, elhatározta, hogy választó szavazatát csak nt. Gyurácz Ferenc esperes úrra adja.

Míg hogy elkövetkezett az eszperes, megindultak a püspöki választási mozgalmak. Három jelölt is volt, kit mellett saját híveik minteset követtek. Párveit tándor Gyurácz Ferenc, és Vántha Károly. Ezen három nevet vitatagrátt a fevegő a dunántúli Menület egyházaiban.

A veszprémi gyülekezet köztáiban volt közlekedésével, bármire forduljon is a Nocha, bártifelé forduljon is a hívek bírádalmá, elhatárota, hogy választó okavarálatat M. Gyurácz Ferenc eszperes urra adja.

1895

Bár a püspökválasztás első ízben nem is vezetett sikerre, amennyiben általános többséget egyik jelölt sem kapott, a szűkebb körű választás alkalmával Gyurácz esperes úr neve került ki dicsőséggel a választásból, úgyhogy a püspökválasztás után esperesi választásnak kellett következni.

Az esperesválasztást elrendelő rendkívüli egyházm. gyűlés, melyen Gyurácz Ferenc püspök úr is megjelent, hogy esperesi hivatalát letegye, Veszprém városába hivatott egybe, 1885. dec. 3-ára, mely alkalommal egész bátran kifejezést adtam azon óhajnak, hogy válasszunk olyan esperest, akiben a testi lelkierővel, a szellemi gazdagság anyagi jóléttel és nemes ambícióval párosul. Minthogy pedig mindezen tulajdonokat Szalay Ferenc várpalotai lelkész úr egyesíti magában, egész tisztelettel indítványozom, válasszuk meg Szalay Ferenc lelkész urat, az egyházmegye ez idő szerinti főjegyzőjét, esperessé.

Mindenki bámult a váratlan nyilatkozat felett, csak azok nem, akik ismerték Szalay képességét.

Bár a püspökválasztás első ízben nem is vezetett sikerre, amennyiben általános többséget egyik jelölt sem kapott, a szűkebb körű választás alkalmával Gyurácz esperes úr neve került ki dicsőséggel a választásból, úgyhogy a püspökválasztás után esperesi választásnak kellett következni.
Az esperesválasztást elrendelő rendkívüli egyházm. gyűlés, melyen Gyurácz Ferenc püspök úr is megjelent, hogy esperesi hivatalát letegye, Veszprém városába hivatott egybe 1885. dec. 3-ára, mely alkalommal egész bátran kifejezést adtam azon óhajnak, hogy válasszunk olyan esperest, akiben a testi lelkierővel, a szellemi gazdagság anyagi jóléttel és nemes ambícióval párosul. Minthogy pedig mindezen tulajdonokat Szalay Ferenc várpalotai lelkész úr egyesíti magában, egész tisztelettel indítványozom, válasszuk meg Szalay Ferenc lelkész urat, az egyházmegye ez idő szerinti főjegyzőjét, esperessé.
Mindenki bámult a váratlan nyilatkozat felett, csak azok nem, akik ismerték Szalay képességét.

1896

A mozgalom megindult, s január 18-án, az 1896. évben Szalay Ferenc neve került ki dicsőséggel a választási urnából mint az egyházmegye esperese. Nagy örömmel üdvözöltem az esperest, midőn megválasztatását hírül vittem neki. Az a rokonszenv, melyet iránta, mint nyílt szívű ember és honfitárs iránt érzek, kitört belőlem.

Szalay esperes úr a tanúsított szeretetet hasonlóval viszonzni ígérte, s csakugyan teljesítette is. Mert midőn január havában mélt. és főtiszt. püspök úr leirata kapcsán a vallás- és közokt. ügyi m. kir. miniszternek 6507/1894. számú azon intézkedését teszi át, mellyel a veszprémi evang. iskolatanítónak fizetését 300 Ft-ra hajlandó kiegészíteni olyképpen, hogy kiegészítés és lakpénz pótlásra az 1893. évi XXVI. tc. alapján, együttesen 184 Ft évi államsegélyt engedélyez, de mégis olyképpen, hogy felhívja az egyházközséget, miszerint a tanítói állomásnak a lelkésztől való szétválasztásával új tanítói állásnak, külön okleveles tanítóval leendő betöltése iránt intézkedjék: erősen felhívta a gyülekezetet, hogy ezen eljárás ellen okvetlen tiltakozzék.

A gyülekezet jól tudta, hogy itt megint Vargyas tanfelügyelő keze akadékoskodott, épp azért, midőn január 17-i gyűlésen kellően megindokolt felterjesztés küldését mondta volna ki a közgyűlés, egyúttal azt is beláttam, hogy az alattomos ellenség ellen hű pártfogót kell keresnem.

Ki lehetett volna más az a pártfogó, ha nem ngos Véghely Dezső alispán? Neki panasztam el keserves sorsomat, s az ő nemes szívében, ki már 1889-ben kivitte, hogy a megyei nevelési alap kamataiból évenként az egyháznak megszavazott 100 Ft fele, tehát 50 Ft a tanítás terén felmutatott szép sikerért nekem szavaztassék meg mintegy jutalmul, fellángolt szívében a részvét s az irántam való jóindulat. Ügyemet magáévá tette, s megígérte, hogy Zsilinszky Mihály államtitkár úrral, ki neki iskolatársa és jó barátja, el fogja intézni az ügyet. Ezt pedig annál könnyebben elfogadhatta, mert éppen azon napokban, azaz 22-én kellett neki Budapestre mennie. Ezen alkalommal beszélt is Zsilinszky államtitkár úrral, ki megígérte neki, hogy a veszprémi gyülekezet és az én tanítói állásomnak államsegéllyel való fenntartása érdekében minden lehető el fog követni. Előzetesen értesítést vár arról, mennyi a gyülekezet tanítói alapja, s azután annak idején kéri a közigazgatási bizottságból az iratoknak hozzá leendő felterjesztését.

Ugyanezen alkalommal arról is értesített alispán úr, hogy a miniszter az 1893. év október havában, a tűzkárt vallott gyülekezet számára, a törvényhatósági közgyűlés által másod ízben megszavazott 3000 Ft-ra vonatkozó iratok sürgős beküldésére hívta fel őt. Minthogy pedig ezt az ügyet a zsidók részéről Neumann Ármin sürgeti, jó lesz, ha a gyülekezet nevében Szabó Imre úrhoz,

városunk képviselőjéhez fordulok, kinek hathatós befolyása az ügy kellemes elintézésére, előnyösen fog befolylni. Az utasítás szerint eljárva Szabó Imre úrnál kedves fogadtatásra találtam, ki megígérte, hogy mindent elkövet az ügy gyors elintézése érdekében.

A kérdés megoldása sokkal rövidebb idő alatt következett be, mintsem azt csak gondolni is mertem volna, mert március havában Véghely Dezső alispán úr azt az értesítést küldte hozzám, hogy a miniszter jóváhagyta a segély kiutalását. Így tehát, mire gondolni sem mertem, Isten segítsége és a körülmények kellemes alakulása folytán, ez a segély biztosítva lett, ami a gyülekezet ügyének fejlődésére és az én helyzetem javulására is nagy befolyással volt. A tanítói állásra vonatkozó iratok, püspök úrtól visszaérkezvén, alispán úr kezeihez kerültek, ki nem is adta ki azokat kezeiből, hanem fiókjába zárta, várván az alkalmas időt, meghagyván, hogy ha tanfelügyelő úr kérdezné, mi az oka, hogy püspök úr az iratok beterjesztésével késik, azt mondjam, hogy az egész ügyről mit sem tudok.

Kellemesen alakultak a körülmények március végével. A közig. bizotts. nem tárgyalta az ügyet, hanem alispán úr tekintettel arra, hogy a város nevében, ki Vlasicsot,¹³ a nyert polgári iskoláért díszpolgárává választotta, a díszpolgári oklevél átadása végett egy küldöttséggel Pestre volt utazandó, elnökileg intézte el, s vitte fel személyesen Zsilinszkyhez.¹⁴

Az ügy elintézése késett, már mindenki megkapta a segélyt, csak az enyém maradt el. Sürgettem Véghelyt, türelemre intett; felkerestem Szabó Imrét, ki intimusa¹⁵ Vlasicsnak, de az ő közbelépése majdnem elrontotta ügyemet, mert az én ügyem paragrafusellenes, a miniszter pedig az egész ügyről mit sem tudott. Már elveszettnek hittem ügyemet, midőn július utolsó napjaiban egész váratlanul azt az értesítést kaptam, hogy 1894/95-re és 1895/96-ra, az államtitkár úr intézkedésével, az engedélyezett évi 184 Ft segélyt az említett két iskolai tanévre felvehetem.

Méltán zengedezett az én szívem hálaéneket az egek urának, ki az 1896. évet nem csak a nemzetre, de ezen kívül egyházunkra is a jubileum évévé változtatta.

Midőn a gyülek. a miniszter jóváhagyásáról értesült, rögtön összeállította a tisztelgő küldöttséget, hogy megköszönje az illető uraknak egyházunk érdekében tett szíves közreműködésüket. Virágvasárnapja lévén, virágokból fontam koszorút az alispán úrnak, ki leginkább óhajtott most, hogy a segély kiutaltassék.

Ó, minő változás Isten kegyelméből, 1891 és 1896 közt. Akkor ellenség, most igaz jóbarát. Így változnak meg az emberek gondolkodásban, érzelemben,

13 Vlasics = báró Wlassics Gyula, 1895–1903 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

14 Zsilinszky = Zsilinszky Mihály, 1895–1905 között vallás- és közoktatásügyi államtitkár, a Békés-Csanádi Evangélikus Egyházmegye felügyelője.

15 Intimusa = bizalmasa.

ha azt tapasztalják, hogy erre vagy arra a személyre vagy erkölcsi területre számíthatnak.

A hangulat fenntartása végett az 1896. év tavaszán még egy tette is elhatároztam magamat, mely nem papi teendő ugyan, de amelyből jóakarató barátokat szereztem és biztosítottam az egyház számára.

Az 1896. év tavaszán követválasztás volt, mely alkalommal, eddigi elveimmel ellenkezőleg, belemerültem a politikai mozgalmakba. A politika olyan, tudom, mellyel az emberek sok jót, de sok rosszat is véghez vihetnek. Jóllehet a küzdelembe való belemerülés nekem sok kellemetlenséget, ízetlen megjegyzéseket hozott, a gyülekezetre azonban nagy áldással járt.

Egész működésem alatt az a szempont vezetett, hogy minden cselekedetemet az egyháza üdvén munkálkodni törekvő lelkész szempontjából mérleljem. Bármilyen nehéz, bár- mily kellemetlen vagy fárasztó volt is a feladat, ha az egyháznak szolgálhattam azzal, nem riadtam vissza annak végrehajtásától.

Ez volt az oka annak, hogy míg más gyülekezetben a gondnok és a pénztárnok egy-két év alatt kifáradva, [gyülekezetét] anyagilag összekuszálva siet a közpályáról csendes családi köre foglalkozásához visszatérni, addig az én gondnokom és pénztárnokom, Komjáthy Lajos és ifjú Scholtz Antal, évek hosszú során kitarattak a szt. ügy szolgálatában, s kitarattak volna még sokáig, ha a kölcsön és betétegyleti pénztárnokság ügye, melyre mindegyik áhítozott, szét nem választotta volna e 21 év óta egymás iránti igaz szeretettől áthatott hű barátot.

Az 1896. év tavaszán meghalt Stein György, a Komjáthy L. házában lévő kölcsön- és betétegylet pénztárosa, mely állásra a választmány tagjainak nyilvánított hangulata folytán mindkét egyén pályázott, de harmadiknak pályázott Köves Béla is. Egymás javára egyik sem akarván visszalépni, az első szavazásnál a két versengő fél egyenlő szavazatot nyert, minek folytán szűkebb körű választás rendeltetvén el, minthogy Komjáthy nagy izgatottságban a gyűlést otthagya, pedig ha ott nem hagyja, szavazatával Scholtz Antal került volna a pénztárnoki hivatalba, 600 Ft fizetéssel, de így Köves Béla választatott meg.

Ez a szerencsétlen ügy olyannyira szétválasztotta ezt a két kipróbált jellemű bajnokát az egyháznak, hogy mindkettő kinyilatkoztatta, miszerint egymással összeköttetésben nem szolgálhatják tovább az egyház ügyét. Hiába volt minden kérés, minden békéltetési kísérlet, mindkettőnek fájt a szenvedett vereség.

Azt gondoltam, hogy az idő, mint a legjobb gyógyító, be fogja hegeszteni a két férfiú sebeit, de csalódtam, mert ehhez járult az a körülmény, hogy Komjáthy haragba jött Scheele Friggyessel, holmi búzavásárlás miatt, minek folytán Komjáthy Lajos még jobban ragaszkodott elhatározásához, hogy gondnoki állásáról lemond, pedig Scheele Frigyes is, ki nagyon sértve érezte magát, kerülni akarván haragosát, az egyház hajóját odahagyta, elmaradván

a templomból, el az egyház közgyűléseiről. Így lesz kis gyülekezetben a magánügy a közügy felvirágzásának ellenségévé. Fájt a szívem, mert azt láttam, hogy az erősödésnek, virágzásnak indult egyház hajója megfeneklik.

Az egyházfejlesztő, erősítő munka haladt. Az isteni gondviselés is mindent bölcsen és előnyünkre igazgatott, amennyiben a megyei közgyűlés megszavazta, hogy a 3000 Ft segélyt hároméves részletekben utalja ki, évenként kétszer 500-500 Ft-ot.

Dr. Haubner Rezső orvos tudor úr is hűségesen küldte évenként a 200 Ft-ot a Haubner Máté szuperintendens emlékalapra, melynek rendeltetését nem jelölte meg, amely körülmény az egyházat azon határozathozatalra bírta, hogy mindaddig a tőkéhez csatolja a kamatokat, míg annak rendeltetését az alapítványozó úr meg nem állapítja.

Midőn Véghely alispán úr az első 500 Ft-ot kiutaltványozta, megnyilatkozott a gyülekezet vezetőinek szívében a hála és elismerés érzelme, mely arra bírta az egyház előjáróit, hogy az első részletből, 1895. évi szeptember 5-én hozott határozatukhoz híven, kifizetik a 600 Ft 5. részét, a 6.-at pedig a második részletből. Íme, az isteni gondviselés áldó kegyelméből ott is termett gyümölcs számomra, ahol nem gondoltam.

egyház fejlesztő erői is munka haladt. Az isteni gondviselés is mindent bölcsen és előnyünkre igazgatott, amennyiben a megyei közgyűlés megszavazta, hogy a 3000 Ft segélyt, három évenként kétszer 500-500 Ft-ot.
Dr. Haubner Rezső orvos tudor úr is hűségesen küldte évenként a 200 Ft-ot a Haubner Máté szuperintendens emlékalapra, melynek rendeltetését nem jelölte meg, amely körülmény az egyházat azon határozathozatalra bírta, hogy mindaddig a tőkéhez csatolja a kamatokat, míg annak rendeltetését az alapítványozó úr meg nem állapítja.
Midőn Véghely alispán úr az első 500 Ft-ot kiutaltványozta, megnyilatkozott a gyülekezet vezetőinek szívében a hála és elismerés érzelme, mely arra bírta az egyház előjáróit, hogy az első részletből, 1895. évi szeptember 5-én hozott határozatukhoz híven, kifizetik a 600 Ft 5. részét, a 6.-at pedig a második részletből. Íme, az isteni gondviselés áldó kegyelméből ott is termett gyümölcs számomra, ahol nem gondoltam.

1897

Az 1897. év április havában Vargyas tanfelügyelő arra hívott fel, hogy arra való tekintetből, miszerint a vezetése alatt álló minden iskola tanítójának fizetése ki van egészítve 400 Ft-ra, folyamodjam az egyházhatóság beleegyeztével az iránt, hogy a magas minisztérium az én tanítói fizetésemet is egészítse ki 400 Ft-ra.

Szép volt a szándék, de nem volt elég arra, hogy csalétkül használhassa velem szemben, valamely, az egyházat és saját személyemet kompromittáló lépés megtételére. Arra akart ugyanis csábítani ez a jóember, hogy miután a tanulók száma csak 24, holott ha a negyedik 100 Ft-ot is meg akarom nyerni, 30 tanuló kimutatása szükséges, hogy a miniszter félrevezetése céljából csatoljam az 1894. évi kimutatást, hogy így megbélyegezve a papot és gyülekezetét, lehetetlenné tegye egy időre a tanítói állás fenntartását.

Hála legyen a jó Istennek, hogy inkább lemondtam a 100 Ft-ról, amely pedig ugyancsak reám fért volna, hogysem tisztességtelen, az egyházat, társadalmi állásomat és személyemet kompromittáló hamisítással törekedtem volna célhoz jutni.

Az egyház kipróbált bajnokai tehát kiváltak a szt. ügy harcosai közül, de míg Komjáthy Lajosnak sikerült az egyházat megnyugtatni, kijelentvén azt, hogy egykori nyilatkozatához híven a kormányrudat akkor teszi le kezéből, midőn az egyház hajójának kormányzását alkalmas és kipróbált buzgalmú és jellemű férfiakra bízhatja, hogy az ő munkásságát teljesen a saját ügyeinek rendezésére fordíthassa, ifjú Scholtz Antalt gondnokká, ifj. Dukovics Károlyt pedig pénztárnokká leendő megválasztásra ajánlja. Együtt volt tehát ismét a vezérkar, mely állott Günther Adolf felügyelő[ból], ifj. Scholtz Antal gondnok[ból], Dukovics Károly pénztáros[ból] és Szenthe Gábor jegyzőből.

Míg az első három hűségesen eljárta kötelességei teljesítésében, addig Szenthe uram, mint afféle hirtelen úr, nemigen lelkesült az egyház ügyeiért, a gyűléseket nem látogatta, a jegyzőkönyvet nem vezette. Ezen összeállításban találta az egyházat egy nagy befolyású, nagyszívű jótevőjének, ngos Vég hely Dezső alispán úrnak váratlanul bekövetkezett halála. Jól tudta mindenki, hogy az ő halála az evang. egyház háttérbe szorítását jelenti, aggódott, szomorkodott is az egyház vezérkarának minden tagja, leginkább azonban én. Ámde amitől tartottam, az nem következett be, mert a boldogult úgy intézte az egyházunkra vonatkozó kérdés megoldását, hogy annak felbolygatása senkinek sem állott hatalmában.

Mint minden évben, 1897-ben is beadtuk a segélyezés iránti kérvényt, ámde kérelmünk sikertelen maradt, egyik gyűlésről a másikra halasztatott annak érdemleges tárgyalása, midőn pedig ennek okát kérdeztem, azzal

nyugtatott meg Kolosváry József alispán úr, kinek megválasztatása nagyrészt az evangélikusok érdeme, hogy az alkalommal, ha kérvényünk tárgyalásra kerül, nem fogunk visszautasíttatni, de tekintettel azon körülményre, hogy túlköltekezés történt, arra kér, ne adjunk be néhány évig kérvényt, míg a tőke hiánya pótolva nem lesz, azután ígéri, hogy az evangélikus egyháznak Veszprémben mindenkor szándékozik fontos missziójuk teljesíthetésére segílyt nyújtani, a megyei népfelkelési – most nevelési – alap kamataiból.

Míg így egyrésztől kivétetett számból a kenyér, elvétetett az egyháztól egy segíly, mely lépésről lépésre előmozdította iskolaügyünk fejlődését, addig az isteni gondviselés más téren gondoskodott rólunk, hogy egyházunk fejlődése meg ne akadjon. Véghely Dezső alispán úr ugyanis egy alkalommal az őt meglátogató hű Dolfikám¹⁶ kérésére, jókedvében olyan ígéretet tett, mely boldogságunkat fokozta, s megvalósulása terén egyházunk gyarapodását egy nem reménylett fokig emelni fogja.

Az ígéret megtörtént, de aggodalommal tekintettünk a jövő elé, mert szegény Véghely, kit szívbjai kiűzött Abbáziába, elment meghalni. Dicsőség környezte míg élt, a dicsőség babérkoszorúival borították be porhamvait, de nevét csakhamar tönkretették a gondolkozás nélküli hozzátartozók. Ő meghalt, de ígérete megmaradt, s áldásos következményeiben mi sem semmisítheti meg.

Alig csendesültek le a hullámok Véghely halála után, új veszély fenyegetett bennünket. Günther Adolf felügyelő súlyos betegségbe esett, s orvosa helytelen kezelése nyomán, orbáncban, karácsony után való nap, meghalt.

Keserűség tölté el az egyház nemesen érző tagjainak szívét, mert megürült a felügyelői hivatal, az 1897. év december havának 28. napján. Ez az év is azok közé sorozható, melyek, habár egyes neves egyének, pártfogók és egyháztagok elvesztése folytán szomorú emléküek, anyagi tekintetben áldásos gyümölcsűek voltak egyházunkra nézve. Dr. Haubner Rezső orvos tudor úr ugyan ismét 200 Ft-tal gyarapította a Haubner Máté szup. emlékalapot, a speyeri G. A. Egylet 23 Ft 45xr-ral, a lipcsei G. A. Egylet 175 Ft 95 xr-ral, Kéler Napoleon műépítész úr 10 Ft-tal, a vármegyei nevelési alap 50 Ft-tal, a Veszprémi Takarékpénztár 30 Ft-tal, Veszprém vármegye a székházépítési alapból 1000 Ft-tal gyarapították az egyház vagyonát.

Hogy a vezetők és tagok buzgósága ne apadjon, ne lankadjon, ez évben is személyesen körüljártam a híveket, gyámintézeti adakozás végett buzdítani. Ismét csak azt tapasztaltam, hogy ha a lelkész maga keresi fel a híveket, bár egyik-másik szemrehányást tesz, hogy ritkán jövök vizitbe, ha jövök, csak kérni jövök, de meggyőződven arról, hogy a lelkész egyedül és kizárólag az egyház felvirágozását tartja szemé előtt, egyik sem tagadja meg a hozzájárulását.

¹⁶ Dolfikám = értsd: Günther Adolf felügyelő

Hálatalelt szívvel, de egyúttal aggodalommal fejezem be az 1897. évet, mert elesett az egyház koronája, a buzgó felügyelő, s nincs, ki minden tekintetben méltó utód lehessen.

Az én gondolatom a Dukovics család és Barcza Kálmán véleményével megegyezően Komjáthy Lajosra, a gyülekezetnek ezen sok érdemekkel ékeskedő tagjára esett, ki a gyülekezet ügyei iránt évek során át tanúsított ügybuzgalmáért méltán megérdemelte, hogy a gyülekezet, hálaérzetének tetteiben is kifejezést adván, őt ültesse az oly díszes egyházközségi felügyelői hivatalba.

[illegible]

1898

Aggodalmak és remények között következett be az 1898. év, mely arról nevezetes, hogy az egyházközség temploma fennállásának 100 éves jubileumát készült megünnepelni. Aggodalommal léptük át az év küszöbét, mert nem tudtuk, vajon Komjáthy Lajos hajlandó lesz-e a felügyelői tiszttel elfogadására. Egyhangú választásra elfogadta. Barcza Kálmán rábeszélése, a Dukovics család biztatása és az én kérésemre elfogadta a felügyelőséget, s hogy azon rendetlenség, mely a jegyzői teendők ellátása körül évek óta tapasztalható volt, megszűnjön, Komjáthy László jogvégzett, nyílt eszű, nagyra törő ifjú elfogadta az egyházközség jegyzői állását.

Minden esztendő, melyet e gyülekezet körében eltöltöttem, kötelességemmel tette az óvatosságot, de annyira sohasem volt szükség életfilozófiára, óvatosságra, mint ebben az esztendőben. A felügyelő elhunyt mellett nagy aggodalom szállta meg az egyház jobbait, mert a gyülekezet gondnoka, Scholtz Antal súlyos mellhártyagyulladásba esett, s így az 1897. évi számadás csak a február 2-án tartott gyűlésben, vagyis Scholtz Antal felgyógyulása után volt megtartható.

A felügyelői tiszttel Komjáthy Lajos elég komolysággal vitte, csak az a véletlen körülmény hangolta le május hónapjában, hogy a Fenyvessy Ferenc főispán beiktatására elkészített beszédét a püspök megérkezése s az üdvözlésnek általa és Belák esperesi felügyelő által történt üdvözlése folytán nem mondhatta el.

A kellemetlen csatlódás okozta felhők eltűntek a felügyelő lelke egéről, mert elfoglalta őt is, az egyház vezetőivel együtt, a jubileumra való készülődés.

Minthogy a múltban azt tapasztaltam, hogy az egyházmegyei lelkésztársak itt a közelben visszautasítják az ünnepély emelésére nekik felajánlott funkciót, még a februári *[olvashatatlan szó]* gyűlésből kifolyólag, gyűlési jkv-i kivonattal felkértem a jubileumi ünnepély lehető emelésére nagytiszteletű Szalay Ferenc esperes urat az oltári, Hofbauer Pál b-m-szombathelyi¹⁷ lelkész urat a szószéki és Szabó János ösküi lelkész urat az oltári ima megtartására.

Ez alkalommal megválasztottak az ünnepélyt rendező bizottság tagjai, kik az ünnepély lehető emelését tűzték ki elvül.

Ezen gyűlés alkalmával olvastatott fel nt. Szalay Ferenc esperes úr azon körlevele, melyet a püspök úr utasítása folytán a lelkészi fizetésnek 800 Ft-ra leendő kiegészítése tárgyában küldött a gyülekezetnek.

A közgyűlés, Barcza Kálmán indokolt véleményére, miszerint a gyülekezethez méltóbb eljárás, hogy a lelkész fizetését saját elhatározásából emeli fel 800 Ft-ra, mintha a hatóság cselekedné azt, illetve mondaná ki a vagyoni állapot megvizsgálása után, hogy az egyházközség képes is, sőt köteles is felemelni.

¹⁷ Bakonyszombathely-Magyarországi szombathely.

A közgyűlés az indítványt határozatra emelte, és így a lelkészi fizetés 800 Ft-ra emeltetett fel, 112 Ft 50 xr hozzácsatolása által. Ugyanezen gyűlés azt is kimondta, hogy a tanítói fizetés államsegéllyel 400 Ft-ra egészítendő ki, s az első évötödös korpótlékért is folyamodni fog. Mindkét folyamodást a megyei intéző körök Zsilinszky Mihály vall. és közokt. ügyi államtitkár jóakarató pártolása s Barcza Kálmánnak körmönfont ügyvédi okoskodással s megdönthetetlen indokokkal telt kérvénye alapján siker koronázta, amennyiben a miniszter a 100 Ft pótszegélyt az első kérvényre megszavazta, az évötödös korpótlékot pedig a második folyamodásra. Így következtek be a hosszú, harcteljes évek után némileg kellemesebb évek.

E gyűlésben a gyülekezet elhunyt felügyelője, Günther Adolf iránti háláját leróni akarván elhatározta, hogy a felügyelő sírját gondozni fogja.

Hogy mennyire szükséges volt a higgadtság és óvatosság, abból is kitűnik, hogy felügyelő úr és a jegyző úr oly furán viselték magukat minden olyan kérdésben, melyet vagy ki akartak vinni, vagy meg akartak akadályozni, hogy ugyancsak nagyfokú, egyház iránti szeretet[re] és ragaszkodásra volt szükség, hogy a sértő kifejezéseket s a sértő magaviseletet elnyeljük s eltűrjük. Ehhez járult még az a körülmény is, hogy Barcza Kálmán, ez az isteni gondviselés által a veszprémi evang. gyülekezet megmentésére ide vezérlett férfiú, anyagi bajok közé kerülván, nem vihette oly odaadással eddigi magasztos szerepét, mely az egyenlenségek eltüntetésé[ben], a visszavonások megszüntetésé[ben], s a gyülekezet kebelében a béke fenntartásában állott. Különösen kitűnt ez az anyagi gondokkal való küszködés s a lelkiismeret háborgása Barcza Kálmán úrnak egyik, ünnepélyt rendező bizottsági gyűlésen mondott azon szavaiban: „Bár mindenki ünnepeljen, én nem fogok abban részt venni, mert nem tartom magamat méltónak, hogy ama szent hely küszöbét átléphessem.” Általános megdöbbenést okoztak ezek a szavak, mindenki sejtette, hogy Barcza nagy bajban van, de senki sem bírta ezen rejtélyes szavak értelmét megmagyarázni.

Az ünnepély az egyházm. esperesének és a többi fungenseknek¹⁸ hozzájárulásával szept. 18-ára tűzetett ki. Ámde itt is teljesült, hogy minden emberi tervet halomra dönthet egy anarchista tűre. Midőn ugyanis az ünnepély megtartására minden elő volt készítve, váratlanul végighangzott a hazán azon velőkgig ható rémes hír, hogy Erzsébet királyné, szeretett hazánknak ezen áldott lelkű védangyala nincs többé. Egy elvadult olasz anarchista, Lucheni, kioltotta a sok fájdalom, csalódás és sorscsapás által megtört édesanyának lelkét.

E váratlanul jött, lesújtó csapás lehetetlenné tette, hogy örömhangok lebbenjenek el ajkainkról, minek folytán az ünnepély november 13-ára tűzetett ki. Az ünnepély közeledtével az ünnepélyt rendező bizottság minden lehető elkövetett, hogy az ünnep minden tekintetben sikerüljön. A hivatalos tósztok ki voltak osztva, azonban, jöllehet az esperesnek tudomására hoztam, hogy a

¹⁸ Fungens = közreműködő, szolgálattevő, résztvevő

királyt a gyülekezet felügyelője fogja felköszönteni, mégis hiba esett. Amily fényesen sikerült az isteni tiszteleti rész, éppoly kevésbé sikerült a bankettírozás. A jó ebéd fűszerét megrontotta azon körülmény, hogy a pecsenye behozatala előtt, mielőtt Komjáthy Lajos felügyelő felkelhetett volna, hogy a királyt felköszöntse, felkelt az esperes, ki egyedül érezte magát hivatottnak, hogy az ünnepi köszöntőt elmondja, s a felügyelő másod ízben is elesett a szép köszöntő elmondásának lehetőségétől. Ezen eljárást a felügyelő úr igen rosszalotta, s kinyilatkoztatta, hogy ezt a rosszakarat sugallta alattomos cselekedetet megsiratja valaki, ti. a pap. Komjáthy László úr pedig azt vette rettenetes sértésnek, hogy mivel a vendégek nem remélt számban érkeztek, az asztal végére került, míg Matkovich Tivadar fia, László, ki a felső asztalhoz, a szerkesztők közé befurakodott, feljebb ült, minek folytán az ünnepélyt követő napon egy hozzám intézett levélben leköszönt, kifejezván azt, hogy ilyen egyházat nem szolgál. Hiába volt minden kérlelés, mert ő azon meggyőződésben volt, hogy az egész a papok s a Matkovich kicsinált dolga volt, pedig Isten és a jelen volt papok is tudják, hogy ez beszéd tárgyát sem képezte.

A gyülekezet rosszakarói, néhány református atyafi annyira felizgatta ezen hiúságában megsértett atyánkfíát, hogy esküm dacára nyílt gyűlésben kinyilatkoztatta, hogy ő nekem tulajdonítja az egész kudarcot. Minden ember kitört volna ily vastag sértésre, én azonban ismerve az egyházközség helyzetét, nem vesztettem el higgadtságomat, mert jól tudtam, mit jelentenek ezek a szavak Komjáthy Lajos úr szájából: „Megsiratja ezt még valaki.”

Fájt a sértés, nagy volt a köztünk támadt úr, de még nagyobb volt egyházam iránti szeretetem, mely ezt a tátongó mélységet is áthidalta. Így, bár azt hitte, hogy ő győzött, s méltóképp megbosszulta magát, kénytelen volt belátni, hogy hirtelenkedés[vel] s hiú képzelődésével önmaga fosztotta meg magát azon általános tisztelettől, mellyel az egyházmegye vezér férfiai adóztak neki buzgóságáért.

A gyülekezetre nagy csapás volt Komjáthy és fia félreállása, de még nagyobb csapás is várt reá, mert amit augusztus havában nem értettünk meg, Barczától hallva a különös kijelentést, megértettük azt a november 4-i eseményből. E napon ugyanis, minthogy bebizonyosodott, hogy ez a különben fennkölt gondolkozású és tiszta jellemű ember felesége nagyzási hóbortja folytán annyira megtévelyedett, hogy az árvák pénzéhez nyúlt, kénytelen volt tisztí ügyész hivataláról leköszönni. Így tűnt le az események színvonaláról az az oszlop férfiú, ki 1879-ben, midőn Krizsán lelkész távoztával, az egyház ege annyira beborult, hogy a feloszlás veszélye fenyegette, maga tartotta fenn az egyházat azon két-három nemes lelkű férfiúval, kik az ő lelkesedése és egyház iránti szeretetétől elragadtatva, hű harcosként állottak melléje. Bezárult egy szerepkör, letűnt az egyházmunka teréről egy munkás, ki oly nagy áldása volt egyházunknak.

Az 1898. év mint jubileumi év, a nagy csapások mellett, melyek az egyházat a személyekben érték, jubileumi év volt anyagi tekintetben. Mert amerre csak kibocsátottam kérvényünk esdő szavait, mindenfelől szivárgott az áldások üdítő, erősítő nedve. A megye kiutalta a 3000 Ft tűzi segély második 1000 Ft-ját, az áldott Gusztáv Adolf Egylet lipcsei főegylete 176 Ft 40 xr-t, a speyeri Gusztáv Adolf Egylet 23 Ft 46 xr-t. A Veszprémi Tkpénztár 30 Ft-ot. A Veszprém megyei Tkpénztár 20 Ft-ot.

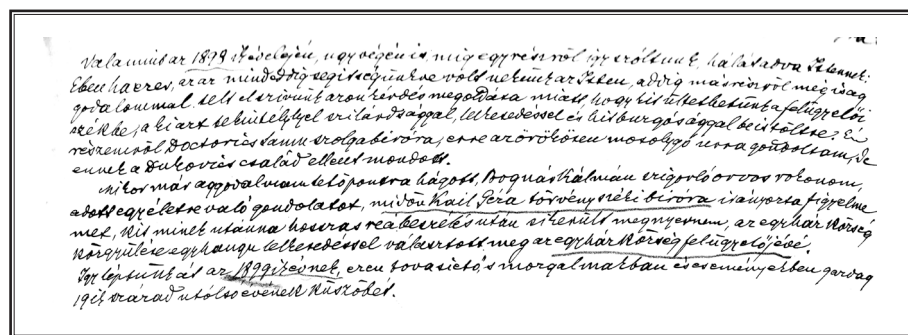
Günther Irma, Günther Adolf bátyja emlékét meg akarván örökíteni, papi gyámolda alapra adott 50 Ft-ot. Kéler Napoleon 10 Ft-ot, Dukovics Sámuel orgonaalapra 15 Ft-ot.

Valamint az 1898. év elején, úgy végén is, míg egy részről így szoltunk, hálát adva Istennek: „Eben haezer”,¹⁹ azaz mindedig segítségünkre volt nekünk az Isten, addig más részről mégis aggodalommal telt el szívünk azon kérdés megoldása miatt, hogy kit ültethetünk a felügyelői székbe, ki azt tekintéllyel, szilárdsággal, lelkesedéssel és hitbuzgósággal be is töltsé.

Én részemről Doctorics Samu szolgabíróra, erre az örökösen mosolygó úrra gondoltam, de ennek a Dukovics család ellent mondott.

Mikor már aggodalmam tetőpontra hágott, Bognár Kálmán, szigorló orvos rokonom adott egy életrevaló gondolatot, midőn Kail Géza törvényszéki bíróra irányozta figyelmemet, kit, minekutána hosszas rábeszélés után sikerült megnyernem, az egyházközség közgyűlése egyhangú lelkesedéssel választott meg az egyházközség felügyelőjévé.

Így léptük át az 1899. évnék, ezen tovasiető s mozgalmakban és eseményekben gazdag 19. század utolsó évének küszöbét.

19 Eben haezer = Segítség köve (héber) 1 Sám 7,12.

1899

Fontos és nevezetes ez az év abból a szempontból, hogy a magas kormány elhatározta, miszerint az evang. papok fizetését 600, illetve 800 Ft-ra fogja kiegészíteni, mely elhatározás, amely üdvös anyagi tekintetben, oly káros hatású lehet egyházunk szabadságát, önállóságát s önrendelkezési jogát tekintve, mert attól lehet tartani, hogy akinek kenyerét esszük, annak nótáját kell, hogy majd daloljuk is. Annnyiből is nagy fontosságú, hogy amidőn a magas kormány az első évötödös korpótlékos segélyt kiutalta, egyúttal azt is köztudomásúvá tette, hogy azoknak, kik már mint tanítók államsegélyben részesültek, újabb rendelkezésig kérvényezés nélkül is kikapják az ő személyükre megszavazott államsegélyt.

Az 1899. év április havának utolsó napjaiban érkezett a glauchai²⁰ női missziói koszorú és nőegylet adományaként az oltári feszület aranyozott bronzból, melyet a konfirmáció alkalmával, azaz áldozócsüdtörtökön adtam át rendeltetésének.

Május hónapban azon szomorú hírrel lepett meg a ker. gyámint. elnöke, Lőw Fülöp úr, hogy a Gusztáv A. Egylet a folyó évi segélytervezetből kihagyott bennünket. Oka dr. Ballik Frigyes püspök, ki az egyetem határozata dacára sem terjesztett fel bennünket, de megvigasztalt Lőw Fülöp úr, hogy majd közvetlen úton szerez számunkra valamit, ami sikerült is, mert a lipcsei főegylet elnöke, főtiszt. Pauch szuperintendens 300 márkát küldött az egyháznak, mely összeggel ki lett fizetve azon kölcsönösszeg, melyet a gyülekezet az 1898. évben saját tőkéjéből elköltött.

Az 1899. év folyamán arra a szomorú tapasztalatra jött a gyülekezet előjárósága, hogy úgy a templom, mint a paplak annyira bűzössé vált, nyirkos állapotban van, hogy lehetetlen ennek a bajnak elhatalmasodását tovább nyugodtan szemlélni. Az egyháztanácsban szóba jött a baj, s azon indítvány terjesztetett a közgyűlés elé, hogy a csatornákat agyagcsöveztetni kell, mert a csatornák bűzös nedve szívódik fel a falakba. A közgyűlés, jóllehet erre fedezettel nem rendelkezett, megvizsgáltatta a csatornát, mely a paplak udvarán át vonul, s arra a szomorú felfedezésre jött, hogy a patkányok a csatornát teletömték, minek folytán a csatornák szennyvize a templom és a paplak falaiba szívódott fel.

A munka foganatba vétetett, miután az egyházmegyei elnökség, az egyházm. közgyűlés azon határozata dacára, hogy saját pénzeit a gyülekezet nem használhatja fel, kivételesen megengedte, hogy 5 év alatti visszafizetés kötelezettsége mellett saját tőkéiből felveheti a munka foganatosítására szükséges összeget. A munka 548 Ft 65 xr-ba került, melyet a gyámintézeti

²⁰ Glauchai női misszió = Glauchau, német város Zwickau mellett.

gyűjtések folytán, a Gusztáv Adolf Egylettől nyert segélyekkel az utolsó fillérig ki is fizetett.

Nevezetes az 1899. év arról is, mert ekkor állíttatott fel Kőszegen az evang. felső leányiskola. Vajha a kegyelem Istene áldását árasztaná ezen intézetre, mely hivatva van a meglazult protestáns szellemet meggyökereztetni, megszilárdítani a családi körökben. A Kőszegen tartott kerületi gyűlésről meglepetésre jöttem haza, mert azzal a hírrel leptek meg híveim, hogy Kail Géza törvényszéki bíró Győrbe, a táblához kriminalistának neveztetvén ki, leteszi felügyelői hivatalát.

Gondolatom elcsapongott mindenfelé, végre arra a gondolatra jöttem, hogy jó lesz Doctorics Samut megválasztani. Ámde a Dukovics család s Komjáthy Lajos fiastul hallani sem akartak róla. Ekkor az öreg Dukovics azon indítvánnyal lépett a közgyűlés elé, válasszuk meg Fischer Viktort, ki régi tagja egyházunknak. A közgyűlés az indítványt magáévé tette, s Komjáthy Lajos a gyűlésből hazamenet, dr. Purgly Sándor urat arra kérte, beszélne rá Fischer Viktor urat, hogy a felügyelői állást fogadja el.

Fischer Viktor úr, ki vármegyei gyűlésre itt volt, hajlandónak nyilatkoztatta ki magát azon esetre, ha nekem, mint lelkésznek, nincs külön választottam. Fischer Viktor úr felkeresett, s azt kérdezte, nincs-e nekem választott emberem, mert csak azon esetre hajlandó elfogadni a felügyelőiséget, ha az én óhajom is az.

Meglepett Fischer úr ezen készsége, annyival is inkább, mert néhány évvel azelőtt úgy nyilatkozott, hogy egyházi ügybe nem avatkozik, épp azért, látva tetterekészségét, igaz szívből üdvözöltem elhatározásáért.

Alighogy megválasztottuk Fischer urat, szép alkalma nyílt a reprezentálásra, mert 1899. december 9-én iktattatott be Ihász Lajos felügyelő úr hivatalába, mely ünnepélyre négyes fogaton röpített Pápa városába. Az 1899. év, Istennek legyen hála és dicsősége, szerencsésen végződött.

Nevezetes az 1899. év arról is, mert ekkor állíttatott fel Kőszegen az evang. felső leányiskola. Vajha a kegyelem Istene áldását árasztaná ezen intézetre, mely hivatva van a meglazult protestáns szellemet meggyökereztetni, megszilárdítani a családi körökben. A Kőszegen tartott kerületi gyűlésről meglepetésre jöttem haza, mert azzal a hírrel leptek meg híveim, hogy Kail Géza törvényszéki bíró Győrbe, a táblához kriminalistának neveztetvén ki, leteszi felügyelői hivatalát.

1900

Az 1900. év január havában tartott egyházi közgyűlés alkalmával Dukovics Károly pénztáros úr, arra való tekintetből, hogy a pénztár nem önáló állott, hanem a hívek megszokván a gondnokhoz való járást, a fizetéseket nála teljesítették, hivataláról leköszönt, de hajlandónak nyilatkozott a jegyzői hivatal elfogadására. A pénztárnoki állásra Bognár Kálmán szigorló orvos ajánlkozott azt kötvén ki, hogy akkor adják át neki a pénztárt, amikor az orvosi táblát joggal kifüggesztheti. Örömmel vettük tudomásul az ő ajánlkozását, mert ebben garanciát láttunk arra nézve, hogy az oklevelet megszerzi, miáltal őbenne egész emberre teszünk szert. Ámde nem ez volt a cél, hanem az, hogy először jó barátainak szerzett az egyháztól pénzt, azután január 15-én maga kért, a már az én jótállásom mellett az elmúlt évben váltóra felvett 300 Ft mellé 1100 Ft-ot, olyan feltétel alatt, hogy birtokára is be lehet kebelezni 3. helyen, de meg dr. Cseresnyés József és dr. Véghely Kálmán urak is készfizető kezesként aláírják a váltót.

A pénzügyi bizottság ez alkalommal eltért a rideg §-ok betűjétől, és a minden embert becsületesnek gondoló gondnok a saját felelősségére kiutalta a megszavazott összeget. Ez az eljárás annyira elkeserítette Dukovics Károly jegyző, pénzügyi bizottsági tagot, hogy a gyűlésekre többé nem jelent meg.

Bognár Kálmán úr került bennünket, s hogy kiszabaduljon az én befolyásom alól, egy alkalommal, midőn vacsorán voltunk náluk, oly durván megsértett bennünket, hogy a viszonyt teljesen meg kellett szakítani.

Ez után majd egy hónapba került, míg a kezességi nyilatkozatot megszerezhattuk tőle, s mikor benyújtotta is, dr. Cseresnyés József helyett Berger József szállítót jelentette be, kik szeptember 30-áig hajlandók voltak érte kezekedni.

Az idő gyors szárnyon towarepült, s Bognár úr azon a ponton állott, hogy ígéretét nem tudja teljesíteni. Lejtőre jutott, s csak a gondnok kegyes jószívúsége háritotta el feje fölül a veszélyt azáltal, hogy a pénzügyi bizottság határozata ellenére, a saját felelősségére, meghagyta nála a pénzt 1900 október havában.

A nyári hónapok, mint minden évben, a gyámintézet céljaira való gyűjtéssel teltek el, mely gyűjtés meghozta a maga gyümölcsét a Gusztáv Ad. Egylet szép összegű adományaiban (lásd főkönyv és aranykönyv). Az adósságból való kibontakozás szépen haladt, de a Bognár Kálmán ügye mindig szövevényesebb lett. Az 1900. év derekán Komjáthy Lajos minden ellenzésem dacára a házában lévő kölcsön- és betétegyelet pénztárnokává lett, holott az egylet fennállását csak kölcsönökkel tángálták.

[illegible]

„Er idő gyanú aranyon tova repült s Bognár úr arany ponton állott
haár nyereség nem tűrt kelletleni. De főkéz jutott pont a goudon keres-
je vivőre, egy kántorral fej fölül a vereségre álltal, haár a feurtrü-
gőstől haár katalonai elbűnő s rajzi felkeltőrege meghaár tanít
a feurtrü 12000 ollosos havában.

Az utáni hónapok mind mindem övéek, a szék üléseket elég aza való szűkei
sellelletel, mely grüfét meghorta a maga szűmökkel a fustán, és
egyet kéj, a kéj adománya (ban) / a fűtő fűtővise a ranykőny /
aradóna gbol való kibontakozás kéjén haladt, de Boquist hátnian
ugre mindig pronesenyerőbb lett. Az 1900-ik édeselán konjálly kaja
minden elleureseu sacraa a háraiban levő tölcsönök belet eglet
pentaarroláva lett, holott az eglet fűtővise a fűtőviselet
sángallat.

1901

Az új század küszöbére reáléptünk az 1901. évvel, de ezen új században keserves tanulságokra tettünk szert. Bognár Kálmán ugyanis Plotszertől a gyülekezet részére a tenger mellől küldött kamatot január 4-én felvette, de ahelyett, hogy a pénzt a rendeltetése helyére adta volna, saját adóssága kamatainak kifizetésére fordította. Csak hosszas levelezgetésre adta át a pénzt rendeltetésének. Nagy aggodalmat keltett a város keblében lévő kölcsön- és betétegyület bukása, mely Komjáthy Lajost, a gyülekezet egyik oszlopmemberét is annyira megrontotta, hogy meg kellett válni birtokától meg becsületes nevétől, s ott kezdeni újból a dolgot, ahol 20 évvel ezelőtt kezdte. Ezt mutatja a látszat, de vajon hogyan van az ügy a valóságban, azt avatatlan ember bajosan tudná megmondani.

Az 1901. évben a római kat. egyház is megmozdult, megindította a már elkezdett munkát teljes erővel. Az iparosokat, mint a város egyik fő tényezőjét, akarják maguknak lekötölezni. Elhintik a magot, de ebből a magból nem áldás, nem béke, hanem a visszavonás veszedelme fog származni az emberekre. A visszavonás, a felekezeti gyűlölet kitűnt egész nagyságában a képviselő választás alkalmával, midőn a másképpen gondolkozót mindenáron terrorizálni törekedtek.

A város belement üres remények okáért egy takarékpénztári másodrendű hivatalnok megválasztásába, mivel az egy híres embernek, Horánszky Nándornak a fia, azonban egész reménysége szétfoszlott, mert mikor az apa 30 évi küzdelem után célját elérve beleülhetett a bársonyszékbe mint kereskedelmi miniszter, váratlanul, 35 napi minisztersége után meghalt.

Az 1901. év az egyházközségre minden csalódások és aggodalmak dacára is szépen végződött, mert biztos léptekkel halad a kibontakozás felé.

A város belement üres remények okáért egy takarékpénztári másodrendű hivatalnok megválasztásába, mivel az egy híres embernek Horánszky Nándornak a fia, azonban egész reménysége szétfoszlott, mert mikor az apa 30 évi küzdelem után célját elérve beleülhetett a bársonyszékbe mint kereskedelmi miniszter, váratlanul, 35 napi minisztersége után meghalt. Az 1901. év az egyházközségre minden csalódások és aggodalmak dacára is szépen végződött, mert biztos léptekkel halad a kibontakozás felé.

1902

Az 1902. év január hava aggodalmakkal teljes vala, a bukott egylet ügye annyira megrendítette a hitelt, hogy egyházközségünk pénzeit sietve kellett behajtani, nehogy a gondnok jószívűségéért áldozatul essék, és neki kelljen a veszteséget megtéríteni.

Bognár Kálmán azonban, a jóra való apának méltatlan fia, ki akarta játszani a gyülekezetet, amennyiben adósságának törlesztésére halasztást kért, amit az egyház kész lett volna neki megadni, ha a kezesek kézi záloggal biztosítják a gyülekezetet, hogy a követelést részletenként megfizetik. Berger József kész lett volna, de nem volt neki mit letenni, dr. Véghely Kálmán pedig nem állott kötélnek, így dr. Benkő Károly, aki az ügy megindításakor elég furfangos volt, és biztosította a követelést a kezesek vagyonára történt bekebelezés által, kénytelen volt végrehajtást kérni ellenük, mire azután mindkettő szépen lefizette a reá eső részt.

Ezen aggodalmat keltő ügy lebonyolítása után ékesen és jó rendben folyt minden.

Az egyházon különös nagy volt az Isten áldása. Jóllehet a hívek egyike-másika már kezdi unni a gyámintézetre való koldulást, mindazonáltal mégis szépen helyt állott mindenki, úgyhogy a múlt évi buzgóság nem csökkent. Az áldott Gusztáv Adolf speyeri, lipcsei főegylete és lipcsei központja szép összeggel segélyezték az egyházat, úgyhogy az kievezhetett a bajokból, ámde ezen kievezés csak pillanatnyi volt, mert a kamatlábesés annyira csökkentette a gyülekezet kamatjövedelmét, s a házak klozetjeinek vízvezetékre történt berendezése annyira megterhelte a gyülekezetet, hogy újabb 400 koronás adósságot volt kénytelen csinálni.

A kor halad, s a kor haladásával az igények is növekednek. Az igények kielégítéséről vagy arról volt szó, hogy a házakat nem tudjuk rendes árért bérbe adni. Az igények kielégítették, lakókat is kaptunk, s így egyelőre nyugodtabban haladhatunk tovább. A szegénység terjedése dacára a hívek buzgóságának fényes bizonyágát láttam, mert az egyházi adó még ritkán vagy talán egyáltalán nem folyt be oly rendszeren, mint az elmúlt esztendőben. Azonkívül a szegények iránti részvét is szépen megnyilatkozott, mert 11 gyermeknek felruházása eszközölhetővé lett, 16 gyermeknek pedig megörvendeztetése.

Egy kellemes meglepetés is érte egyházközségemet, mert Rupprecht Tasziló, a zámori, óbányai és pénzeskúti birtokoknak új tulajdonosa, nemcsak hogy évi 100 koronával hajlandó a gyülekezet terheit hordozni, hanem még orgonaalapra is 500 koronát kegyeskedett ajándékozni.

Az évet Isten nevében kezdtük, Isten nevében el is végeztük. Sajnos azonban, hogy az 1902. év egy hű emberünket is magával vitte, Scheele Frigyes

1903

Az 1903. év szomorúan kezdődött, mert az iskola vörheny és kanyaró miatt be volt zárva. A szabad időt a számadás összeállítására fordítottam.

A számadás elkészült, de a tanácsstagok arra való tekintettel, hogy az adórendezésről volt szó az összehívásban, nem akartak eljönni a lakodalomba. A felügyelő a számadás- vizsgálatra bejött, de a helybeli tagokat nem lehetett megkapni, csak nagy könyörgésre kettőt.

Az egyháztanács abban állapotodott meg, hogy egyesek adóját rendezni kell, minthogy egyes nyakas tagok az adómegtagadással fenyegetőztek, a közgyűlés helyesebbnek tartotta a levélbeli megkeresését a híveknek, nehogy adókimentés folytán szétrebbenjenek, mint a csirkék, melyek közé az ölyv levágott.

Nehéz feladat, mely eredményre kilátást nem nyújt, sőt féltő, hogy széthúzódást kelt.

Amint a múlt évben a jegyző, Jezsó Márton, a Leitner-féle ügyből kifolyólag kellemetlenséget akart okozni nekem s a gondnoknak, a folyó évben sem szűnt meg fontoskodásával. A folyó évben, titokban egy számadási példányt sokszorosított magának, csak hogy az véletlenül az én kezembe került, s midőn kinyilatkoztattam, hogy neki nem jár, erre olyanfélét felelt, hogy igenis jár neki, mert ha ő azzal foglalkozik, feljogosítva érzi magát, hogy egy példányt csináltathasson magának. Az okoskodásnak alapja nincs, mert vagy minden egyháztanácsstag kapjon, vagy a jegyző se, mégpedig annál kevésbé, mivel tartani lehet, hogy korcsmákban, bor mellett beszéd tárgyává válnék az, mi pedig, bár nincs okunk titkolódnia, mégsem lenne előnyös az egyházra. A számadások sokszorosításából nekem erkölcsi elismerés jutott azon elismerésben, mellyel Gyurácz püspök úr, Kéler és Haubner urak adóztak, kiemelve buzgóságomat, a gyülekezetnek pedig a Kéler úr által küldött 20 Kor jutott anyagi jutalomként.

A gyülekezet tagjaihoz kiküldött fehér galambokra érkeznek a válaszok, melyek bár fehér ruhába vannak öltözve, hollókat rejtenek.

Sebők adókevesbítésről szól, Dániel, a Fejes, az Urambátyám felesége helyett elmondja, hogy több adót fizetni, olyan nincs, mert ha arról van szó, ők vallás nélkül is tudják kötelességüket teljesíteni, s azonnal kilép a hölgy az egyház kebeléből.

A puska tehát – úgy látszik – visszafelé fog elsülni, pedig ez a tekintély rovására történik, ami sokat árthat.

Ez történt január 27., és 28-án.

Bármily aggodalmas volt is a két tagadó válasz után a gyülekezet egyháztanácsának helyzete, az isteni gondviselés mindent jóra fordított, amennyiben az összes felkért tagok egyházi adójukat saját jószántukból felemelték, ami ismét azt bizonyította, hogy mégsem halt ki még az

egyház iránti szeretet a tagok szívéből, s habár a tagokat az egymással való összetartozandóság érzete nem is igen hatja át, ahol áldozni kell, a szép szóra készek áldozni az egyház szt. ügyéért. Ez nagy örömet okozott az egyházért aggódó szívemnek, mert még Kluge Lajos, ez a kiválóan egyházas lelkületű szüléknek különös gondolkodású gyermeke is felemelte 50 %-kal adóját, az egyháztanácsosi tagságot azonban azzal az elutasítással tette le: „Ha eddig nem találtak érdemesnek, most már ne bántsatok.” Legyen az ő akarata szerint.

Amennyi örömet okozott a hívek egyház iránt tanúsított ragaszkodása, annyi kellemetlenséget okozott Jezsó Márton, az egyházközségnek másfél éves jegyzője, ki semmiféle gyűlési határozatokat nem respektálva, az egyházközség számadását a sokszorosítás alkalmával jogtalanul megszerezte, holott alig lépett az egyház szellemi munkásai közé, máris elkezdett a gondnok [ellen] és ellenem alattomos utakon, kocsák borgőzében áskálódni, ami által – nem lévén igaza – méltatlanná tette magát az egyházközség bizalmára.

Tőlem is bizalmat követelt, s midőn azt mondtam neki, hogy a múltra való tekintetből nem vagyok bizalommal iránta, a jegyzőségről leköszönt.

Kezdetben sok gondot okozott ez az állás betöltése, de csakhamar eloszlottak gondjaim, mert Kovácsi Sándor egyháztanács tag úr önként vállalkozott az eddig olyannyira lenézett jegyzői állásra. Isten éltesse!

Sok gondot okozott a Veszprémi Takarékp. Részvénytársaság, mely 60 koronát ajándékozott tanítói alapra, mert alakuló gyűlésén határozatilag kimondotta, hogy júliustól fogva 3,6 %-ra szállítja le a kamatot.

Ez a körülmény oda irányozta a figyelmünket, hogy a Keglovicsnének az egyházközség házai melletti házát vegyük meg. Ez azonban nem történhetett meg, mert a tulajdonos 12 000 Ft-ot = 24 000 koronát kért egy 10 év óta elhanyagolt, belsejében korhadtt felszerelésű házért, mi pedig 10 000 Forintot = 20 000 koronát ígértünk. Ezen közben többen ajánlották, hogy vegyünk veszprémi, régi takarékpénztári részvényeket.

Az egyháztanács nagy többséggel elhatározta, hogy 5 darab részvényt vesz, minthogy azonban az egyházhatósági engedély a gyűlés napjára nem jött meg, a közgyűlés az egyháztanács ajánlatát nem fogadta el. Az egyháztanácsai engedély időközben megérkezett, az aggodalom eloszlott, de bár a tagok hajlandók belemenni az üzletbe, lelkükben másképpen gondolkoznak, úgyhogy nem tudtunk 2-3 emberrel tisztába jönni.

A húsvéti ünnepek, bár nagypénteken s húsvét első ünnepén első rendű kritikus nap volt is, kiválóan sikerültek, valamint sikerült a második ünnep is, amidőn az idő mostohaságától félők is eljöttek, s áldoztak az Úrnak, szívük töredelmességével.

A fent említett üzletre vonatkozó egyházhatósági engedélyt ápril. 11-én elküldtem Fischer Viktor felügyelőhöz, ki máig, azaz ápril. 15-éig sem felelt.

Ápril. 17-én megérkezett a felelet, mely beleegyezést jelent a gyűlés

tartásához. A gyűlés 19-én, Fischer Viktor felügyelete alatt megtartott. Az egyháztanács tagjai felesküdtek, s a tanácsülés kezdetét vette. Komjáthy László, mint ki az egész ügynek egyik fő mozgatója volt, előadta az egyházközség egy részének szándékát, melyet a március hóban tartott tanácsülésen egyhangúlag megszavazott a tanácsülés.

Alig hangzottak el az előadó szavai, Fischer Viktor felügyelő úr, ki Károly bátyjával egy nézetben van ez ügyet illetőleg, nagy hévvel támadta az egész tervet, mely esetleg nagy anyagi romlásba döntheti a gyülekezetet. Scholtz Antal gondnok, ki teljes életében viasz hajlékonyságúnak látszott, látva a felügyelő magaviseletét, ő is oda nyilatkozott, hogy bőrzére nem engedi vinni a gyülekezet vagyonát, mert nem azért adta a gyámintézet és a Gusztáv Adolf Egylet, hogy mi azt veszélyeztessük. Erre dr. Lányi Sándor kir. alügyész úr név szerinti szavazást indítványozott, s 6 szóval 6 ellen állott a két párt, mire azután felügyelő úr a „nem” párt serpenyőjébe tette szavazatát, s az egyháztanács az ügyet elvetette. A közgyűléssé átalakult egyháztanács 10 szóval 6 ellen szinte elvetette. Ez a nap nagy gyásznapi, mert ez pótolhatatlan kárt tett, a részvények folytonos értékelkedése által.

Ez az egész ügy olyan zavaros, viharos volt, mint az áprilisi időjárás 17-18-án, amikor is olyan havazás volt hóhordással, hogy a vonatok is elakadtak.

A gyülekezet kebelében nem tört ki a vihar, mert szerencsére a „nem” győzött az „igen” felett. Mert ha ellenkező történt volna, Fischer Károly 21-én tett nyilatkozata szerint határozatunkat a számvevőszék útján megtámadta volna, felügyelői fellebbezést jelentett volna be, s letette volna hivatalát, úgy szinte Scholtz Antal is, azt állítván, hogyha a vagyontalanok megszavazták az üzlet megkötését, hordozzák a felelősségét is.

[Későbbi beszúrás] 1906.XII.15. *Nyugodtan hordozhatnák, mert ma nagy haladás volna.*

A vihar – hála Istennek – elvonult. Április 22-én tartatott [vizsga] az egyházmegyei iskolalátogatók előtt, olvasás és számtan kivételével jó közepes eredménnyel, olvasás és számtan: kitűnő.

Április 26-án felügyelő úr közölte velem, hogy nt. esperes úr sem szívesen egyezett bele az üzlet megkötésébe, de mert azt vette ki előterjesztéséből, hogy én szeretném, megadta az engedélyt, de azért igen örül, hogy az üzletből semmi sem lett.

Ez alkalommal ismét igaznak bizonyult az az állítás, hogy legjobb nyíltan véleményt mondani, mert akár barátság[ból] akár személyes rokonszenvből térünk el a törvénytől, következtéseiben megbosszulja magát.

Május hónap minden nevezetesebb mozzanat nélkül múlt el, kivéve azt az egyet, hogy a közgyűlés egyházközségi szabályrendelet elkészítésével bízta meg fiatal, de nagyra törő ügyészét, dr. Komjáthy Lászlót.

Június, július és augusztus hónapok minden nevezetesebb mozzanat nélkül múltak el, csekély számú híveink ki-ki tehetsége szerint teljesítette kötelességét, áldozott a gyámintézet oltárán, áldozott a gecsei²¹ tűzkárosultak segélyezésére, de áldozatkészsége megelégte jutalmát azon adományban, mellyel az áldott Gusztáv Adolf Egylet, adóssága törlesztésére, 35 korona segéllyel akarta terhét megkönnyíteni. Isten áldja meg mind az adományozó erkölcsi testületet, mind pedig az adomány kieszközlőit.

Isten segítségével elkezdtem az 1903/1904. tanévet. Nehéz teher ugyan a különféle tanítások mellett az iskola vezetése, de arra való tekintettel, hogy a nyugalom és a gyülekezet békessége csak addig tartható fenn, míg egy kézben van összpontosítva mindkét hivatal, amíg csak tehetem, nem adom ki a kezemből a vezetést s a nevelést. Isten adja, hogy célt érhessek, s a tanítói állást szervezhessem, mert ha az sikerül, a gyülekezet jövő fejlődésének alapja is lesz téve, melyen e hatalmas tengerben, lelkes tanító segédkezése mellett, fel lehet építeni egy újabb századra a haladás épületét.

Minthogy a magas kormány a papi fizetésnek 1600 Koronára való kiegészítése alkalmából a szórvány gondozására 200 koronát (kettő[száz]) engedélyezett, megkísérlettem a szórvány csoportosítását. Litér az nem kívánja, hogy megkönnyíttessék neki az Isten igéjének hallgatása, pedig szívesen csatlakozott volna hozzá Almádi és Vörösberény, azért a litéri működést, mint céltalant, be kellett szüntetni. Annál szebben gyarapszik az arácsi szórvány, melyhez B.Füredtől Alsó-Eörsig terjedő vidékről eljönnek a hívek.

Minden nevezetesebb mozzanat nélkül közeleg az év befejezése, mielőtt azonban befejeznők, szükséges még megemlékezni dr. Komjáthy Lászlóról, ki amilyen képzett, olyan buzgó is a magára vállalt munka, a szabályrendelet elkészítésében. A bizottsági tagokat azonban hiába választotta meg a közgyűlés, azok részint azért, mert avatatlanok e téren, részint mert hiányzik szívükből a lelkesedés, éppen semmit sem törődnek a munkálattal, csak a kész várják dr. Komjáthytól. Ez lankadatlan buzgósággal dolgozik. Az év szép ünnepéllyel fejeztetett be, mert a gyülekezet az iskola szegény sorsú növendékeinek szép karácsonyfát állított, s 14 gyermeket felruházott. Növelte az örömet az a körülmény is, hogy a magas kormány a tanítónak a második évötödös korpótléket is engedélyezte, mi által ez állásnak megfelelő s a többi felekezeti iskolák tanítóival egyenlő jövedelme van.

Az egyházfi is beleesett a kor betegségébe, mikor díja 50 koronában állapítottatott meg, akkor 60 koronát kért, mikor 60 koronát kapott, akkor 80 koronát kért, mikor ez a kívánsága is teljesítve lett, akkor az egyházi adóból kért 5%-ot. Erre az egyházközség nem volt hajlandó, mire Szűcs az év végén bejelentette: ha óhaja nem teljesítettik, keressen az egyházközség más, alkalmasabb egyéniséget. Igen nehéz manapság az emberekkel való bánás. De

21 Gecse Veszprém megyei település.

különösen nehéz olyan erkölcsi testületben, amelyben kevés használható ember van, s mindenki tudja magáról, hogy nehezen nélkülözhető. Így jártunk mi is. A jegyzőt, kinek az egyház 10 korona díjat fizetett, kénytelen volt figyelmen kívül hagyni, mert ő semmiféle törvényt nem akart ismerni, hanem kénye-kedve szerint akart cselekedni, miért is látva a nagy bajt, a lángoló lelkesedésű Kovácsi Sándor úr ajánlkozott, mi a gyülekezetre nézve annál inkább nagy vívmány, mert igen jó tollú ember, s a szíve is a helyén van.

miután a magyar kormány a papji fizetését 1600 koronára való kie-
gészítés alkalmából a törvény rendelkezése 200 koronát (Kéth) egy
évesre megfizette a törvény alapján. Ekkor az nem ki-
vált, hogy megismerhesse neki az istenig, és hallgatása, pedig
írásos csatlakozást volna hozhatná meg a törvény, és a kő-
működést, mint csatlakozást kellett tekinteni. Amikor ekkor a
papját az a törvény, melyhez B. Jánosról és Eötvös terjedő
dőlőre eljött a hívek.
minden nevesebb iránylat nélkül, közelegető befolyásolást, me-
lőtt azonban befolyást kívánt meg megfigyelni a kormány
szólal, ha a népek között olyan burgozás a magára vállalt
munka, a városi rendelet elvárásában. A börtöni tagokat
közben látni valasztott meg a kormány, ahol népszerűségi
mentavastalanság esetén, népszerűségi mentavastalansági
lelkességi, igen semmit sem törődés a munkaláttal, és a
városi kormányzó. Erőszakos burgozással dolgozik. A
nép ünnepeit, melyekkel be, mert a gyülekezet az iskolai ügyeinek
növekedésével megmaradnak a 14 évesek felállításán.
Nem az örömet az a körülmény is, hogy a magyar kormány a
városi mártír évfordulókorát is engedélyezte, miáltal az
előzetes megfigyelés a többi felkeresi iskolát a városi
jóval merre.

1904

Így jártunk az 1904. év elején Szűcs Istvánnal is, aki rövid szavakkal kifejezte: vagy 5% az egyházi adóból, vagy leteszi a hivatalát. Ilyen körülmények között kezdtük meg az 1904. évet.

Mindjárt, az év elején sejtettem, hogy ez az év egyike lesz a nehezeknek. A felügyelő azon, a gyülekezetre nézve szerencsétlen határozathozatallal végződött gyűlés óta, melyben a takarékpénztári részvények megvétele leszavaztatott, feléje sem jön a gyülekezetnek. Érzi talán eljárásának helytelenségét, vagy olyan ideges, hogy nem érez magában erőt az ügyek vitelére. A jó Scholtz Antal gondnokot is súlyos csapással látogatta meg az Isten, amennyiben elvesztette hangját.

A baj magában is kedvetlenséget okoz, ha pedig igen nagy, akkor pedig képtelenné tesz a közügyek vezetésére. Ezt a körülményt önála nem tapasztaltam, mert bár hangot adni nem tudott, kitart kötelességeinek teljesítésében. Az Istennek hálát adva zártuk be az 1903. évet, s Isten nevében léptünk át az 1904. évbe.

Még alighogy beléptünk az 1904. évbe, máris tudomásunkra esett, hogy a Veszprémi Tkpénztár a részvények után 120 koronát fizet. Önkéntelen felsóhajtottam: Be kár volt, hogy leszavaztak bennünket, milyen szép volna most, ha csak öt részvény után is 600 koronát eltenni anélkül, hogy adóra valamit le kellene számítani. A bizalmatlanok tábora most is nyugodt, annyit azonban megenged, hogy meglehet, hogy előnyös lett volna, de azért jobb így, mert így biztosabb. A számadói közgyűlés megtörtént, az egyházközség meg van elégedve az eredménnyel. Meg is lehet elégedve, mert a tőke szaporodott, az adósság fogyott. A felügyelő a gyűlésre nem jelent meg, mert gyógyíttatása végett Graz mellett, egy hidegvíz gyógyintézetben van. Bátyja sem gondol az egyházzal. Íme, akik tehetnének, azok közönyösek az egyház ügye iránt. Mennyivel másképp van ez Rupprecht Taszilóval, ki miután testvéreitől átvette az óbánya-pénzeskúti birtokot, továbbra is kész a 100 korona egyházi adót fizetni. Adjon a jó Isten neki jó egészséget, anyagiakban áldást, hogy megnyíljon lelkében ismét a jótékonyágnak forrása.

Egy újabb kellemes hatást keltő jelenet volt az, amikor Kluge Lajos p. ü. titkárrá történt kineveztetése alkalmával egyházi adóját 24 koronára (huszonnégy) önként felemelte. Minő csudálatos változás ezen urak lelkében!

A közgyűlés január 10-én tartott meg, melyen a vezetőség az 1903. évről beszámolt. A számadás minden jelen volt egyháztagban örömet keltett fel, mert mindenki arról győződött meg, hogy rendes vezetés és a hívek valláserkölcsei állapotának ápolásával fenntartható lesz ez a kis gyülekezet, mely, ha így halad, Isten segítségével eljut a kibontakozás állapotába. Amíg ez bekövetkezik, a legnagyobb óvatosság szükséges minden téren. Először, hogy erején felül

ne költsék, másodsor, hogy a Gusztáv Adolf Egylettel fenntartsa az összeköttetést, harmadsor pedig, hogy a hívekben fenntartassék az evangéliumi öntudat és az összetartozandóság érzete.

Az első megtarthatja, ha a kicsi bajt alapján orvosolni törekszik. A Gusztáv Adolf Egylettel akképp tarthatja fenn az összeköttetést, ha nem szűnik meg áldozatkészséggel lenni a gyámintézet sz. ügye iránt, a harmadik pedig úgy érhető el, ha a vezetőség lelkiismeretesen teljesíti kötelességét. Ezen gyűlés alkalmával megválasztottak a főispáni beiktatás ünnepélyekor tisztelgő küldöttség tagjai.

Nagy feltűnést keltett mindnyájunk szívében az a körülmény, hogy a főispán elődjének, dr. Fenyvessy Ferencnek példáját követve, a főispáni beiktatáskor tartatni szokott bankettet a püspöki aulában²² tartja meg. A főispáni függetlenségnek vége, amit az adósságcsináló gavallér, dr. Fenyvessy még el nem adott, azt a szüntelenül a földre néző Kolosváry József feláldozza a püspöki hatalomnak. Eddig is a püspöki vár vitte a vezető szerepet, mióta dr. Fenyvessy új mezbe öltözött, ezután Kolosváry alatt pedig úgy a megyei, mint a városi ügyek a püspöki kormányzó és a vár hatalmas urai óhajtása szerint alakulnak.

A beiktatás február 13-án, a legjobb hangulatban, nagy fénnel és illuminációval²³ megtörtént.

Ezen esemény után a vármegyében nagy mozgalom támadt. Protestáns és kat. párt alakult, az előbbinek jelöltje a mezőföldi hatalmas főbíró, Kenessey Miklós, az utóbbié Koller Sándor. Milyen csodálatos alakulása a sorsnak, hogy az, aki még 1883/85-ben megyei árvaszéki, igen kevés jelentőségű aljegyző volt, most 1904-ben alispánjelölt legyen. Na de olyan korrumpált vármegyében, aminő Veszprém vármegye is, nem lehet ezen csodálkozni. A protestáns párt látva, hogy saját fiai küzdenek ellene, a Véghelyi, Bibó és Horváth Lajos érdekében letette a zászlót, s diadalmaskodni hagyta a feketéket. Míg ezen izgalmas előkészületek történtek, két említésre méltó eseményt kell megörökíteni. Az egyik Somody Károlyné esete, a másik Takács Sarolta végrendelete.

Somody Károlyné, ez a magánosan álló evang. asszony, a gyülekezetnek lelkeszi nyugdíjra 200 koronát, sírgondozásra 200 koronát rendelt végrendeletileg az evang. egyháznak. Amíg gyakran látogattam, addig híven kitartott a végrendelet mellett, de midőn a tavasz bekövetkeztével ritkábban mehettem, két hónapig pedig, folyton jobbulásáról hallván híreket, nem látogattam meg, az őt elhagyatottságában ápoló Németh Kálmán és családja erőszakos rábeszélésére, halála előtt megváltoztatta végrendeletét, és mindenét a Németh Kálmán úrnak hagyta.

Takács Sarolta, egy vallásos és fennkölt lelkű szegény, hibás öreg hajadon, még 1885. december havában, boldogult nővérével, Takács Erzsébettel kölcsönös végrendeletet csináltatott Barcza Kálmánnal, ezzel a roskadozó veszprémi gyülekezet kiváló oszlopfőfijával, melyben megegyeznek, hogy aki

²² Aula = díszterem.

²³ Illumináció = kivilágítás, fénypompa.

a másikat túléli, az lesz az örökös, azután pedig örököljön mindent a veszprémi ág. hitv. ev. egyházközség. A végrendelet tanúi a végrendeletet szerkesztő ügyvéden kívül Dukovics Sámuel, Komjáthy Lajos, Traeger Dániel. Én mit sem tudtam ezen végrendeletről. A tanúk pedig végképp elfeledték, hogy valaha ilyen végrendeletet alá is írtak.

Április 6-án Takács Sarolta meghalt, s Ihász Erzsébet azon állítással jött be hozzám, hogy Takács Sarolta szóbeli végrendelettel fele részben őt tette örökösévé, fele részben pedig az egyházközséget. Nemsokára azonban ellentmondásokba keveredett, amidőn bevallotta, hogy az iratok között végrendelet is van, melyet én, mint fentebb említettem is, hogy végrendeletet készíttettek, megtaláltam.

A végrendelet fő örökösnek kizáróan az egyházközséget nevezi meg. Ihász Erzsébet állítása alaptalannak bizonyult, és így vele könnyen elvégeztük az ügyet. Sokkal nagyobb baj volt, hogy a végrendelet is kifogás alá esett, amennyiben csak házastársak köthetnek kölcsönös végrendeletet, de testvérek nem, és így meg kellett keresni a módját a még életben lévő Márcsik Juli nagynénivel leendő kiegyezésnek, ami sikerült is, amennyiben ő az egész örökségről az egyházközség javára 200 korona készpénzért lemondott. Most már az egyházközség nyugodtan eladhatta az örökölt házat, melyet 900 koronáért bizonyos Mészáros János vasúti alkalmazott vett meg.

A májusi megyei gyűlésen megtörtént az alispán és a többi tisztviselők választása. Alispán lett Koller, főjegyző Véghelyi Kálmán, kiket a református egyház képviselőivel csatlakozva, én üdvözöltem.

Az 1904. év egy másik nevezetessége Veszprém vármegye tanfelügyelőjének, Papp Sándornak 30 éves jubileuma, melyen az ünnepi szónoklatot magasröptű szárnyalással az ajkai lelkesztárs, Tamáska Lajos tartotta. A tanítói kar ünnepe volt ez, s hogy tettekben is kimutassa szeretett főnöke iránti meleg ragaszkodását, a tanítói kar arcképével megrakott albumot ajándékozott neki, azonkívül pedig nevére a tanítók Eötvös alapjánál 100 koronás alapítványt tett.

Ezen ünnepségből kifolyólag a tanítótság dísztagjává választotta báró Hornig Károly veszprémi megyés püspököt, kinek az oklevelet a veszprémi tanítótanárság nyújtotta át, mely alkalommal a püspök úr kiváló figyelmével kitüntetett úgyannyira, hogy mindenenek, akik ennek szemtanúi lettek, elcsodálkoztak.

Örvendetes eseményként üdvözöltem a Gusztáv Adolf Egylet 351 koronás adományát, mellyel sok gond és aggodalomtól mentette meg szegény, betegeskedni kezdő Scholtz Antal gondnokot.

Ez a gondnokok mintaképe súlyos betegségbe esett, a jobboldali főúter elmeszesedése, ennek folytán véredénytágulása lett, minek folytán elvesztette hangját. Hiába volt minden ápolása, a baj csak súlyosbodott.

Az 1904/05. iskolai évet szeptember 9-én kezdtem el. Iskolám megtelt gyermekekkel, kik között azonban alig akadt egy kiválóbb szorgalmú vagy tehetséges gyermek.

Az őszi hónapok minden nevezetesebb mozzanat nélkül teltek el, csak a politikai láthatár borult be, gróf Tisza István miniszterelnök úr ugrai levele²⁴ folytán. Az ellenzék erős obstrukciót²⁵ fejtett ki, mígnem november 18-án Perczel Dezső, a ház elnöke, előleges, titkos megállapodás szerint báró Dániel Ernő által beadott házszabályok szigorítását célzó javaslatát a legnagyobb kavarodás között, zsebkendő-lobogtatás által adott jelre, a vakon engedelmeskedő s a húsos fazekak mellett ülni szerető mameluk tábor által megszavaztatta. Ezen alkotmányellenes eljárás olyan felháborodást idézett elő az ellenzéken, hogy Perczel Dezső, a magyar alkotmány történelmében páratlanul álló tette határozta el magát. A ház ugyanis elnapoltatván, a rendelkezésre álló időt arra használta fel, hogy a parlament épületét megrakta hatalmas termetű, felfegyverzett drabantokkal,²⁶ kiket azonban a karácsonyi szünet után egybegyűlt ellenzéki képviselők, mielőtt a mameluk tábor észrevette, és erkölcsileg támogathatta volna őket, a teremből kivert, összetörvén-zúzván az elnöki emelvényt, a jegyzők padjaival együtt, hogy a hazaáruló Perczel által beszennyezett elnöki emelvénynek még csak nyoma se maradjon.

A miniszterelnök, minthogy látta, miszerint az ellenzék felháborodása, melyet ő a végtelékig korbácsolt, nem enged semmi munkálkodást, törvényeinek egyenes tilalma ellenére exlexben²⁷ feloszlatta a házat, s január 26-ára új választást írt ki.

Amilyen leverő volt politikai tekintetben az állapot, olyan szép kilátást nyújtott Tisza István a protestáns egyházaknak, az 48. évi 20. törvénycikk megvalósításának megígéréseivel.

S e remegő aggodalommal és reménységgel zártuk le az 1904. évet, melynek utolsó estéjén mintha a természet is kifejezést akart volna adni felháborodásának, borzasztó viharral és ideget dermesztő hideggel vett búcsút, hogy meghaljon.

*Törvényeit egyenes tilalma ellenére exlexben feloszlatva a ház,
január 26-ára új választást írt ki.
Amilyen leverő volt politikai tekintetben az állapot, olyan szép kilátást
nyújtott Tisza István a protestáns egyházaknak, az 48. évi 20. törvény
cikk megvalósításának megígéréseivel. E remegő aggodalommal
és reménységgel zártuk le az 1904. évet melynek utolsó estéjén mintha
a természet is kifejezést akart volna adni felháborodásának, borzasztó
viharral és ideget dermesztő hideggel vett búcsút, hogy meghaljon.*

24 Tisza ugrai levele = 1904 őszén Tisza levelet írt választóihoz, melyben a parlamentarizmus rendjének helyreállítását követeli.

25 Obstrukció = a parlamenti munka megakadályozása.

26 Gyalogos katonák.

27 Exlex = törvényen kívüli állapot, helyzet.

1905

Az ó meghalt. Isten nevében elkezdjük az 1905. új évet.

Az év kezdete meglepetést szült, mert az eddigi szokás ellenére a speyeri Gusztáv Adolf Egylet adományát 50 koronában megküldte.

Amennyiben is nevezetes volt az év kezdete, amennyiben az egyház közgyűlése, az egyháztanács néhány tagjának, nevezetesen Kovácsi Sándor és Komjáthy László uraknak indítványára határozatilag kimondotta, miszerint előkészületeket tesz a leendő torony építéséhez, s hogy mint egyház valamivel letegye az alapot, az eddig templomfelszerelési alap címen kezelt 266 korona 76 fillér alapot nevezte meg az építendő torony alapjául, kikötve, hogy a kamatok a tőkéhez csatolandók.

Amily tüzzel és lelkesedéssel fogtak hozzá, olyan lanyhán vették az ügy további fejlesztését, amennyiben jóllehet, hogy a két fent nevezett úr a takarékpénztárt, a törvényszéket, az ügyészi kart magára vállalta, mégis hónapokon át mit sem tett az ügy előbbre vitelére.

Nevezetes momentum úgy az egyház, mint a politika tekintetében is a január 26-i esemény, mely nap nem csak Veszprémben, de az egész hazában is ítéletet tartott az eddigi szabadelvű párt felett, s az ellenzéket, mely a kormánypárt megbuktatására egyesült a többi árnyalatokkal, juttatta többségbe. Ezen választáson, mely az 1904/1905. évi erős télnek egyik rendkívüli hideg napja volt, az egyházközség gondnoka, Scholtz Antal is meghűlt, mely egészségére végzetes hatással volt. A már súlyos betegségben szenvedő rekedtsége csak fokozódott, mely minden pillanatban a szerencsétlenség beálltára emlékeztetett.

Minthogy Scholtz Antal gondnok február 17-én ágynak esett, a gyülekezet – reá való tekintettel tudtán kívül – helyettes gondnokot választott, mely állásra mindnyájunk örömdetes meglepetésére Bánik Lajos úr, pénzügyi segédtitkár vállalkozott.

Ezen idő előtt érkezett meg a Gusztáv Adolf Egylet speyeri főegyletének 50 márka = 58 korona 50 fillér adománya adósságtörlesztésre.

A torony ügyében is tettem egy lépést, amennyiben dr. Komjáthy László úr felhívására felkértem dr. Óvári Ferenc urat, nyilatkozzék, szabad-e a tkpénztárhoz fordulni segélyért, mire ő melegen ajánlotta a kérvény beterjesztését, minek áldásos gyümölcseit 100 korona összegben meg is nyertük. Maga dr. Óvári Ferenc úr pedig szinte 50 koronát írt alá a toronyalapi 3-as számú ívre.

Amitől az egyházközség aggódva félt, az, fájdalom, az 1905. évi február 28-án bekövetkezett. Scholtz Antal gondnok úr 57 éves korában meghalt. Halála előtt, utolsó gondolata is a gyülekezetre irányult, amennyiben feleségéhez intézett utolsó szavai is a gyülekezet[re] s annak lelkesére vonatkoztak.

Elköltözött a nemes lelkű férfiú, a becsületes vezér, kinek sem nevéhez, sem kezéhez, sem emlékéhez nem fűződik semmiféle tisztességtelen dolog. Nyers ember volt, de jelleme, becsületessége színarany. Az Úristen, a mennyei jószágos Atya, adjon neki örök dicsőséget az egek egében.

A közgyűlés az ideiglenes gondnokot megválasztotta rendes gondnokká az 1905. évre, hogy az 1906. január 6-án tartandó évváró és nyitó közgyűlésen megejtendő tisztviselő választói gyűlésen együttesen legyen a gondnok is megválasztva a többi egyháztanács tagokkal. Bánik úr a választását elfogadta a felügyelő elnöklete alatt megtartott gyűlésben.

Az év első részének öröndetes eseményi közé tartozik, hogy a Veszprémi Takarékpénztár adott a tanítói alapra 60 koronát, a Veszprém megyei [Takarékpénztár] 40 koronát, a III. Segélyegylet 15 koronát. Veszprém vármegye a rendelkezési alap kamataiból 100 koronát.

A gondnok halálát még le sem vettük a napirendről, máris újabb kellemetlen eset zavarta fel az egyházközség békéjét. Fischer Viktor úr, az egyházközség felügyelője ugyanis a lelkésszel tartott magánbeszélgetésből kifolyólag március havában felügyelői hivataláról visszavonhatatlanul leköszönt.

Ez pedig azért történt, mert a lelkész azon kérdésére: „Miért kerülsz?” azt felelte: „Mert te is kerülsz, látogatásomat nem viszonzod, s igen ideges vagy.”

Az egyházközség, miután a gyülekezet vénei közül senki sem vállalkozott a felügyelői méltóságra, megválasztotta dr. Lányi Sándort. E szép múltú családnak ambiciózus, de az egyház szt. ügyéért lelkesedni nem igen tudó sarját, ki jelenleg kir. alügyész.

Az ő megválasztása alkalmával vezettem egy deputációt²⁸ dr. Óváry úrhoz, hogy felkérjük az egyház nevében, miszerint a toronyalapi kérdést úgy a városi, mint a megyei hatóságnak egy deputáció vezetése által figyelmébe ajánlani szíveskedjék. A kérés teljesítése megígértetett.

Hogy a gondnoki teendők annál könnyebben végezhetőek legyenek, a gondnok mellé építőbizottság választatott. Komjáthy Lajos, Porubszky Károly, Farkas Sándor és Gósy György személyében.

[Későbbi beszúrás] 1906. XII. 15. Ez semmit sem ért!

A szobák padlóztatásánál fungált²⁹ a bizottság, de bizony lanyhán, úgyhogy mi köszönet sem lett benne, mert drágán, mégis csúnya lett a padló az én utcai szobámban is, de még csúnyább lett a 491. számú ház udvari lakásában, a Rosenberg szobájában. Ifjú Kamarell nem remekelt, a jelenre nem építette fel a jövőt.

A nyári hónapok, eltekintve attól, hogy a Gusztáv Adolf Egylet lipcsei főegylete 351 koronát küldött adósságtörlesztésre, minden nevezetesebb mozzanat nélkül múltak el.

²⁸ Deputáció = küldöttség.

²⁹ Fungált = működött.

A toronyalapra vonatkozó gyűjtést Keresztes István római kat. származású, de protestáns lelkületű ember eszközölte. Türelmes utánjárásával szép eredményt ért el, de ha az indítványozók ilyen lelkesedéssel jártak volna el, az eredmény fényesebb lehetett volna.

Augusztus hónap folyamán Bánik Lajos gondnok úr unszolására írtam Haubner Rezső dr. úrnak, értesítvén a gyülekezet mozgalmáról, ő azonban megemlékezve dr. Matkovich Tivadarnak az 1894. május 29-én tartott Haubner-tábla leleplezési ünnepély alkalmával az ő családjáról elmondott tragikus esetről, melynek megtörténtét dr. Haubner úr tagadásba vette, hogy ti. boldogult nővérét a 19. század 50-es éveinek önkényuralma alatt, mivel a Győrbe bevonuló királynak – vagyis császárnak – a parókia ablakában hátat fordított, a nyílt piacon megvesszőzték, s szégyenében meghalt. A helyreigazító sorok a lapokban közöltek is. Hogy miért tört ki most a levéltárba elhelyezett levélben, egyáltalán érthetetlennek tartom.

Elérkeztem augusztus 31-ére, mely napon semmi nevezetes esemény nem történt.

Szeptember 1., 2., 3., 4-én semmi nevezetes esemény nem történt. Szeptember 5-én semmi nevezetes esemény nem történt. Szeptember 6-án semmi nevezetes, 7-én semmi, 8-án semmi, 9-én semmi. Szeptember 10-én gyűjtött Keresztes István úr, ez a buzgó, félig evangélikus ember a toronyalapra 52 korona 80 fillért. Ha ez a férfiú nem mozogna a város területén, édeskevése történnék a toronyépítés ügyében.

Szeptember 10-re iskolaszéki gyűlést kívántam tartani. Doctorics elnök aláírta az összehívó ívet, de megjelenni nem tartotta érdemesnek, valamint a többi sem, kiket az egyházfi hanyagsága folytán beteges fia hívott be. Csak Sebők Soma jelent meg.

Szeptember 11-én semmi, 12-én semmi, 13-án semmi, 14-én semmi, 15-én semmi sem történt feljegyzésre méltó. 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22-én szinte semmi. Szeptember 23-án dr. Lányi felügyelő ismét új jelét adta egyház iránti közönyösségének, midőn bejelentette, hogy az elvitt gyűjtőívet el hagyta kallódni, nem is gyűjtött semmit. Ilyen lelkes felügyelőktől óvja meg a jó Isten egyházát.

24., 25., 26., 27-én semmi nevezetes sem történt. 28., 29., 30-án éppen semmi.

Október 1., 2., 3., 4-én semmi, az egyház beléletére ható nem történt.

Október 5., 6., 7-én ugyancsak semmi nevezetes.

Október 8-án egyháztanács ülés tartatott, mely alkalommal dr. Lányi Sándor olyan buzgóságot tanúsított, mely, ha tartós lesz, az egyház ügyeire, de különösen a toronyügyre igen előnyös lehet. A 8-án tartott egyháztanácsülésen oly ügyesen tárgyalt, hogy igazán jól esett az ő tárgyi ismerete mellett az ügyeket vezetni. A gyűlésen jelen volt Kovács Sándor is, aki sok buzgóságot

tanúsít, de körülményei, szándéka elé sokféle akadályokat gördíthetnek, mert ígér, de ígéretét ritkán tartja be.

Október 9., 10., 11., 12., 13., 14. nevezetesebb mozzanat nélkül telt el.

Október hó 15-én tartottuk őszi rendes közgyűlésünket, mely, bár a tárgyak mind igen fontosak voltak, kevés érdeklődés mellett folyt le. Dr. Lányi felügyelő most is ügyesen tárgyalta az ügyeket, s ha nagyobb érdeklődés mellett tartható a gyűlés, elég érdekes lett volna. Minden simán és rendben folyt le.

Sokkal érdekesebb estének néztünk elébe, mert a Petőfi Kör a toronyalap javára ünnepélyes estét rendezett, melyen a következő egyének szerepeltek:

1. *Elnöki megnyitó*: Tartotta Kéz Ferenc ács iparos, a Kör elnöke.
2. *Lágyan cseng*: Férfikar. Előadja a Kör dalárdája, Pekárdi Pál vezetése mellett.
3. *A veszprémi ág. hitv. ev. egyház története*: Felolvassa Szász Ferenc, a dalárda elnöke.
4. *Magyar dalok*: a.) A Balaton rezgő tükrén b.) Elcsendesült a zivatar. Éneklék Herczeg Juliska kisasszony és Molnár József dalárdatag.
5. *Háromszínű lobogó*: Szavalja Kéz Mariska k. a.
6. *A haragos feleség*: Monológ. Írta Peterdi S. Előadja Lintinger Janka kisasszony
7. *Magyar dalok*: Előadják Szűcs István és Georgi egyleti és dalárdatagok.
8. a.) *Tihanyi visszhang*. Szavalja Krammer Erzsike. b.) *Óh, Tihanynak riadó leánya*: Férfikar. Előadja a kör dalárdája.
9. *Nincs a pusztán rózsabokor*: Dal. Éneklék Szűcs István és N.N. egyleti és dalárda tagok
10. *Bordal*: Éneklé a Kör dalárdája.

Az estély igen fényesen sikerült, mert a közönség a helyiségnek minden zugát betöltötte, az előadást nagy érdeklődéssel kísérte, s a szent célra is szép összeget áldozott, mert a költségek levonásával s a tiszteletdíjak kiosztása mellett maradt a toronyalap javára 110 korona, azaz Egyszáztíz korona jövedelem, mely a takarékpénztárba tétetett, a Petőfi Kör toronyalapi adományaként, külön könyvre.

Október 16-a annyiban nevezetes, mert a gyülekezethez a Dalos Kör és Iparos Ifjúsági Kör is küldtek iratot. Első azt írja, hogy ha a gyülekezet valamely hangversenyt rendez, szívesen közreműködik, de ő a rendezés pálmáját nem akarja a rendezésre hivatott egyházközség elől elvinni.

Az iparos ifjúság önképző egylete arról értesíti a gyülekezetet, hogy a veszprémi ev. egyház toronyépítési költségeinek javára a tél folyamán egy műkedvelői előadást fog rendezni, s ez irányban a szükséges teendők elintézésével az egylet vigalmi bizottsági elnöke bízott meg. Hogy az előadás mikor tartatik meg, arról annak idején értesítik az elnökséget.

17., 18., 19., 20. minden nevezetesebb mozzanat nélkül múlt el.

21., 22. minden nevezetesebb mozzanat nélkül múlt el. Ez utóbbi napon az arácsi útban sok hó esett.

23., 24-e nevezetesebb mozzanat nélkül. Ez utóbbi napon a Vörösmarty Kör küldött toronyalapra 7 koronát.

[Későbbi beszúrás] *A király megsértette a nemzetet, 5 főemberével jellemezhetetlenül bántván.*

25-én nagy havazás, az idő hidegre fordult.

26., 27., 28., 29., 30., 31. minden nevezetesebb mozzanat nélkül múlt el. November hónap elejétől végéig szomorú volt. Szomorú volt a természetben, szomorú a politikában. A természetben szomorú volt, mert mindig eső esett, a politikában szomorú volt, mert a király és a nemzet közötti ellentét annyira kiélesedett, hogy a király a törvények mellőzésével kormányoztatta a br. Fehérváry, Kristóffy és Lányi minisztérium által az országot.³⁰ A szövetkezett ellenzék magyar nyelvet kér a magyar ezredek számára, önálló vámterületet, s a 67-i kiegyezésben biztosított jogok életbe léptetését, de a király nem enged, a nemzet sem engedhet, mert ha a nemzeti nyelv és a nemzeti állam nem fejlesztetik, elpusztul az a nemzet.

Szomorú viszonyok között telnek-múlnak a napok.

E szomorúsághoz újabb szomorúság csatlakozott. Az évek óta cu-korbetegségben szenvedő Szalay Ferenc esperes betegsége hirtelen rosszabbra fordult, s váratlan, mint felhőtlen égből a villám, száguldott végig a hír az egyházmegyén s egyházkerületen, hogy a veszprémi ev. egyházmegye sokra hivatott esperese meghalt, november 26-án. Mint mindenben, itt is nekem kellett helytállnom, hogy azt a nehéz feladatot teljesítsem, melyre gondolni sem mertem, de mert a püspök úr beteg volt, továbbá mert a boldogultnak özvegye egyenesen felszólított, hogy férjét én temessem el, kénytelen voltam a parancs előtt meghajolni. A temetés az elhunyt érdemeihez méltó fényes volt, mert a nagy sár dacára közelből-távolból világi s egyházi urak szép számmal voltak jelen. Az egyházközség illően róttá le esperese iránti tiszteletét s halálját, amennyiben a koporsójára koszorút helyezett, s a fekete zászlót kitűzette.

December hónapja a szegény gyerekek karácsonykor leendő felruházásának mozgalmával telt el. Az isteni gondviselés úgy intézte az ügyek alakulását, hogy 15 gyermek felruházására 107 korona 42 fillér, és tanszerekre 2 korona jött össze. A nőegylet küldött 20 koronát. Ezen összegből 15 gyermek, és pedig 10 fiú egy-egy teljes öltözet ruhát, e mellett 2 fiú egy-egy pár cipőt, 5 leány pedig 23 méter finom téli kelmét (egy méter 90 fillér) és 19 gyermek ennivalót és édességet [kapott] papírdobozokban, azonkívül díszes karácsonyfa állíttatott fel.

30 Fejérváry Géza 1905-1906-ig Magyarország miniszterelnöke, Kristóffy József a Fejérváry-kormányban belügyminiszter, Lányi Bertalan igazságügy-miniszter.

Az ünnepély december 23-án fényes közönség részvételével tartatott meg, sokan a jelenvolt katolikusok közül azt mondták, hogy jövőre nemcsak részt akarnak venni az ünnepélyen, hanem a cél megvalósítását adományukkal is előmozdítani kívánják.

A karácsonyi szent ünnepek igen szép részvét mellett múltak el. Azonban a karácsonyi örömet [sic!] a Gusztáv Adolf Egylet speyeri főegyletének 50 márka adománya által történt fokozása mellett nagy szomorúság is érte egyházunkat, amennyiben feledhetetlen emlékü jóltevője, Ráckevi Eötvös Károlyné, szül. Fromm Etelka úrasszony hosszas, kínos szenvedés után december 25-én meghalt, kinek temetése itt Veszprémben 27-én volt. Dr. Eötvös Bálint kilátásba helyezte, hogy édesanyja alapítványa majd későbbben bizonyos összeggel pótoltatni fog.

December 29-én újból felszólított az iparos ifúság elnöke, Gósy György, hogy január első felében egy színdarabot akarnak adni a toronyépítés céljára, miért is arra kér, hogy a jegyek elárúsítása iránt intézkedjünk. Ezen célból szükségesnek látván az egyháztanács összehívását, dr. Lányi Sándor felügyelő urat magamhoz kérettem, elmondván neki a szükséges teendőket.

Felügyelő uram, nagy meglepetésemre, nagy indignálással³¹ tört ki a toronyépítési mozgalom ellen, kijelentvén azt, hogy mivel a gyülekezet többsége az ő és a Fischer testvérek ellenzése dacára is keresztülvitte, hogy a toronyalapra mozgalom indíttassék, most álljanak helyt, s fáradjanak az ügy érdekében, mert ő bizony egy lépést sem fog tenni. Megmagyaráztam, hogy neki nem is kell semmit sem tenni, csak a gyűlést összehívni, s azon elnökölni, mit szinte megtagadott, mentségül felhozván, hogy január 3-án nem ér rá egyházi szolgálattal foglalkozni, mire azután ridegen elbúcsúztunk egymástól.

Így jutottam el december 30-ának lanyha levegőjű reggelére. December 30-a semmi rendkívüli dolgot nem eredményezett. December 31-e is nyugodtan záródott le.

toronyalapra mozgalom indíttassék, most álljanak helyt, s fáradjanak az ügy érdekében, mert ő bizony egy lépést sem fog tenni. Megmagyaráztam, hogy neki nem is kell semmit sem tenni, csak a gyűlést összehívni, s azon elnökölni, mit szinte megtagadott, mentségül felhozván, hogy január 3-án nem ér rá egyházi szolgálattal foglalkozni, mire azután ridegen elbúcsúztunk egymástól.
Így jutottam el december 30-ának lanyha levegőjű reggelére.
December 30-a semmi rendkívüli dolgot nem eredményezett.
December 31-e is nyugodtan záródott le.

31 Indignálódás=felháborodás.

1906

Az 1906. év békés egyetértésben találta a gyülekezetet. Az egyháztanács tagjai, letelvén működésük ideje, készültek a lemondásra, így Bánik Lajos úr, a kisegítő gondnok is. Kilenc hónapi működése emlékezetes lesz, mert az ő gondnoksága ideje alatt indult meg a toronyépítési mozgalom, mely közel 2000 koronát eredményezett. Az óév estéjét az a kellemes meglepetés tette örömteljessé, hogy a leszálló est homályában egy nemes lelkű úrnő az oltárterítő megvédése céljából egy krémszínű, szép hímzéssel ellátott futóval díszítette fel az oltárt, a két külső gyertyatartó alá pedig szinte hímzett s horgolt védőket készített. Isten áldja meg e nemes lelkű úrnőt, kinek neve Bánik Lajosné.

[Az] újév napja nem hozott feljegyzésre méltót.

[Az] újév második napján érkezett meg Ráckevi Eötvös Károly úr levele kíséretében az a csomag, melyben a képviselő úrnak megboldogult felesége, szül. Fromm Etelka úrnő által, édesapja halála emlékére a maga és bátyja, Fromm Miklós nevében szánt úrvacsorai takarót küldi. Ez már a második az apa halála évfordulójának emlékére. Az Isten adjon egyházunknak sok ilyen nemes lelkű, áldozatkész tagot.

Az egyházközség számadását Kovács Sándor és Schätzler István urak vizsgálták meg, Bánik Lajos gondnok úr jelenlétében. Ez volt 23 évi lelkészkedésem ideje alatt az első eset, hogy a gondnok a számadása megvizsgálásán megjelent.

A vizsgálat a legszebb rendben és pontossággal megtörtént, s a számadást elfogadásra ajánlották a 7-én tartandó egyháztanácsülésnek.

Január 6-án értesített Gösy György úr, hogy az iparos ifjúság önképző körének művészei hajlandók egy színdarabot, akár a Cigányt eljátszani az építendő toronyalap javára, csak a Rózsi szerepét játszó, most gyengélkedő asszonyt kell megnyerni, kit férje igen óv és félt. Az egyháztanács nem sokat törődve a toronyépítési alap előteremtése érdekében indított mozgalmakkal, Gösy és Kovács urakkal elmentünk az asszony felkérésére, ami az általam elmondott beszéd hatása folytán sikerült is, mert nagy örömeinkre megígérte szíves részvételét. A színdarab előadása január 14-re tűzött ki.

Január 6-án megtartott az egyháztanácsülés, melyen a felügyelő nem jelent meg, korelnőkké Sebők Somát választották, aki a kandidációt,³² valamint a számvizsgáló bizottság jelentését tárgyalás alá vette, s az egész számadást elfogadásra ajánlotta a közgyűlésnek. Az egyháztanács kimondotta, miszerint dr. Lányi Sándor úr felhívandó, vajon hajlandó-e elfogadni újból leendő megválasztás esetén a felügyelői tisztelet, vagy nem. A válasz igenlő lett.

³² Kandidáció = jelölés.

Január 7 és 14 között érkezett meg érkezett meg a speyeri Gusztáv Adolf Egylet 50 márka akománya, mely adósságtörlesztésre fordítandó.

Január 7-től 14-ig a színdarabra való előkészülettel teltek el a napok. Az egyháztanács ülésen Gősy György úr bejelentette, miszerint felesége és sógornője, Dröszler Vilmosné hajlandók a jegyeket elárusítani. Ezen nyilatkozat által biztosítva lett az anyagi siker, mert a két fiatalasszony tevékenysége minden akadály felett diadalmaskodott. Bár az idő igen rövid volt, a jegyek szépen elkeltek, a másod- és harmadrendű jegyekre biztosította a közönséget a darabnak tánccal egybekötése.

Felvirradtunk január 14-ére, melyre a főgyűlés tartása kitűzetett. A kijelölt felügyelő megjött, s oly gyakorlottsággal vezette a közgyűlést, hogy nálánál gyakorlottabbnak is dicsőségre vált volna.

A gondnoki teendők végzését Farkas Sándor háztulajdonos fogadta el. Nem lesz kevesebb munka, mely reám vár, azért mégis azt hiszem, könnyebb lesz a hivatal kezelése, mert Farkas úr szelíd természetű, a szép szóra könnyen hajló, szelíd, komoly ember. A gyűlés lefolyása után este felkészültünk az előadásra, mely minden tekintetben kielégített mindenkit, a publikumot is várákozásában, a szereplőket is az erkölcsi, az egyházközséget pedig az anyagi sikerben. A veszprémi hívek közül sokan megmutatták, hogy a szívök helyén van, sokan azonban távolmaradásukkal tündököltek. Leggyérebben volt képviselve aránylag a ref. egyház. Zsidók azonban és római katolikusok annál többen. Éljenek sokáig. A színdarab a legszebb sikerrel végződött, amennyiben a gyülekezetnek toronyalapra 189 korona 97 fillért jövedelmezett.

A hónap folyamán, az 1905. évben a hazai takarékpénztárakhoz kiküldött Kérő Szózat beküldése iránt intéztetett felhívás, de bár az idő halad, a takarékpénztárak hallgatnak. Hallgat a dr. Haubner is, ki a hozzá küldött számadásra, bár már két hét elmúlt, hogy elküldtem, korábbi szokásától eltérően, hallgat. Nem tudom, betegség köti-e le kezeit, vagy valami elkedvetlenítette? A jó Isten legyen vele, hogy a gyülekezet iránt tanúsított jó szándékából s ígérétének beváltásától el ne tántoríthassa senki.

Az új gondnok igen jó ember, de részint a maga baja foglalja el, részint pedig a járatlanság teszi képtelenné a munkára. Minden magamra marad.

A felügyelő nem ér reá, hogy valamit lendítsen, a gyülekezet fiatalabb tagjai a farsang gyönyöreit élvezik, így magamra vagyok hagyatva.

A toronyalap ez évben is szépen gyarapodott. Kéler Napoleon küldött 20 koronát. A veszprémi Népkör 20 koronát, a Barátság Kör 20 koronát. Egyes takarékpénztárak és gyülekezetek is hozzájárultak pár koronával a tőke gyarapításához. Vajha a gyülekezet tagjai is megemlékeznének azon kötelességről, amellyel ők is tartoznak a gyülekezettel szemben. A szegényebbek tesznek is valamit, de a jobb módúak hallgatnak, mint a hal.

Már február 13-a, s még a legnagyobb rész jelét sem adta egyház iránti ragaszkodásának.

14. február. Amilyen csendes a gyülekezet belélete, éppen oly izgatott a társadalmi élet, melyet az alkotmányos élet ellenségei, Fehérváry Géza darabont generális 7 gyilkos társával egészen felzaklattak. Az egyesült ellenzéknek erélyes magatartása nem tudott kiegyezést létesíteni a félrevezetett s talán önkényuralom után vágyódó király és nemzet közt, úgyhogy mind biztosabban fenyegetett az alkotmány felfüggesztésének és a katonai uralomnak réme, mely február 19-én be is következett, bizonyos Nyíri generális a honvédek segédlete mellett az országgyűlést szétkergette, az ország házát lepecsételték, az alkotmányt felfüggesztették, és a lemondott főispánok helyébe kormánybiztosokat küldtek.

Veszprémbe 22-én, februárban jött bizonyos Dániel Ferenc. Átok nevére, emlékére.

Dániel Ferencnek Veszprémbe tanúsított magaviseletéről mit sem lehetett hallani, csak annyit, hogy a rendőrkapitány kíséreteti, de fellépésével nem zavarta a város képét.

Február hónap nyugodtan tellett el, nem történt semmi feljegyzésre méltó.

A tavasznak kellemes ébredése az embereket nem hangolta lelkesedésre, mert a darabontkormány mindig szűkebbre szorította azt a hurkot, melyet a nemzet nyakába sikerült dobni, hogy azt megfojtsa. Ámde az isteni gondviselés örködött a nemzet felett, s felbuzdította a magyar szellemet a magyar ipar védelmére. Ezen célra megalakult a Tulipán-Szövetség, mely a honi ipar fellendítésére, a külföldi, különösen az osztrák ipartermékek visszaszorítására egyesült.

Ezen egyesülés nagy riadalmat okozott a német sógoroknál, úgyhogy mindenféle visszatörési intézkedésekkel fenyegetődtek. Sokkal nagyobb riadalmat okozott Bécsben az újságoknak az a híre, hogy az amerikai magyarok pénzt gyűjtve, s a fegyverforgatásban gyakorolva magukat, csak azt várják, hogy üssön az óra, s azonnal indulnak segíteni az itthon maradt testvéreknek.

A feszültség a nemzet és királya között mind nagyobb, a Fehérváry-kormány erőszakoskodása mindig kiállhatatlanabb lett. Különösen kitűnt e téren gróf Laszberg Rudolf, egy eladósodott ember, Győr vármegye főispánja, továbbá Kubinyi Géza, egy Gömör megyei eladósodott lutheránus úr. Sajnos, hogy az evangé. egyház tagjai között sokan akadtak, kik kenyérszükségből hazaárulónak csaptak fel.

A feszültség a nemzet és félrevezetett királya között már-már szakadással fenyegetett, amikor egész váratlanul, március 23-án, a király magához kérte az alkotmány megvédésére egyesült koalíció fejeit, kiket 1905. szept. 23-án oly csúfos elbánással kidobott a bécsi Burgból, s csodák csodája, megtörtént a

megbékélés, mégpedig azon feltétel alatt, hogy a koalíció vezérei neveztek ki miniszterekké. A választás kiíratott, újból egyhangúlag Kállay Ubul választatott meg. A rend és csend helyreállott, mely időt az egyházak a bécsi béke 300 éves jubileuma ünneplésére s a magyarok Mózes, Bocskay István emlékének megörökítésére használtak fel. Május 20-án tartatott meg a jubiláris emlékünnepe, amelyen az evangélikus hívek távollétükkel tündököltek (~~de a város és megye képviseltette magát, előbbi Dukovics István, utóbbi pedig Szegelethy György polgármester és Hollósi aljegyző személyében~~).³³ A díszgyűlés is megtartatott, de igen kevesen vettek részt, akik eljöttek, személyi tekintetéből jöttek el, kíváncsiak lévén a felügyelő úr elnöki megnyitójára, mely Dukovics István indítványára kinyomattatott. A kiadást a jövedelem fedezte.

Az egyházi élet terén nevezetesebb esemény volt az újonnan megválasztott esperesnek, Hofbauer Pálnak beiktatása, kiben az egyházmegye egy fennkölt gondolkodású, vallásos ihletettségű férfit ültetett a vezéri székbe június 28-án a Veszprém városában tartott egyházmegyei gyűlés alkalmával.

[Hering János későbbi beszúrása ceruzával] 1906. jún. 28-án.

A várpalotai lelkészválasztás, bár Mohácsi L. gergelyi³⁴ lelkész választatott meg, nem vezetett eredményre, mert Mohácsi, miután hiúságának kellő mértékben tömjénezhetett, visszalépett.

A felügyelő, Belák István mandátuma letelvén leköszönt, de egyhangú bizalommal hat évre újra megválasztatott.

A folyó év ősze arról nevezetes, mely mély nyomokat hagy a magyar nemzet történetében, hogy amire egy kiváló magyar történettudós egész életét szentelte, megvalósult. II. Rákóczi Ferenc és Thököly Imre, valamint a többi nagynevű bujdosók a király beleegyezésével, miután az 1711-i országgyűlésnek meggyalázó szakaszai hatályon kívül helyezettek, török földről hazahozattak. Rákóczi ott pihen a kassai dómtemplomban, Thököly pedig a késmárki [evangélikus] gyülekezet templomában. Ez történt október hó 28-án, a legnagyobb fénnel. A magyarhoni prot. egyház is kivette ez ünnepségekből a maga részét. Kis gyülekezetünkben is október 28-án volt a gyászünnepe, melyen a hívek közül kevesen jelentek meg.

A nemzeti kormány arról is nevezetes, hogy az 1848. évi 20. tc. 3. §-ának megvalósítására egy lépést ismét tett, amennyiben 3 milliót vett fel a segélyezésre. Első évben egy, második és harmadik évben egy-egy milliót, ámde törvényhozásilag ez nincs biztosítva.

Arról is nevezetes ez a mostani idő, hogy gróf Apponyi kultuszminiszter a tanítók fizetésének rendezését is megígérte, mihez én nem sok reményt fűzök.

33 Áthúzás Horváth Dezsőtől.

34 Marcalgergelyi, Veszprém megye.

Az 1906. évi november 8-án és következő napjain az egyetemes gyűlés Bpsten ülésezett, melyen szinte követelve lett, hogy törvényhozásilag biztosítsassék a 3 millió segély a hazai protestánsoknak.

Azóta folynak a napok, hetek csendesén. Az országgyűlés minden nagyobb zaj nélkül munkálkodik, eltűri a bécsiek szemtelenkedését, szóval itt is az látszik: múltadban nincs öröm, jövődben nincs remény. Ezt bizonyítja az a gyászos körülmény is, hogy a Fehérvári kormányt nem lehetett a király tilalmánál fogva vád alá helyezni. Az egész magyar alkotmány csak elszomorító törvényhalmaz, melyet az nem tipor lábbal, aki nem akar.

Az 1906. évi őszi évszak arról is nevezetes, hogy sikerült megalakítani a Nőegyletet, melynek elnöknője dr. Wadnay Szilárdné, alelnöknője Fehér Sándorné, pénztárnoka Horváth Dezsőné, jegyzője Schätzler István úr.

Fehér Sándorné indítványára gyűjtés rendeztetett, melyben kitüntette magát Schätzler Istvánné s Wallner Irén, Stoll Ferencné és Scheele Etelka. Bánikné és Gósy Györgyné beteget jelentettek, s így a gyűjtés hiányos és féleredményes lett, amennyiben összegyűlt 412 korona 40 fillér. A Nőegyletnek tagjai szépen szaporodnak, már van a pártolókkal együtt vagy 25. Ha Isten segít, többen is lesznek.

Ez év második fele nevezetes arról, hogy Szűcs Pálné Dukovics Terézia várpalotai lakos, egykor a veszprémi gyülekezet tagja, a veszprémi evangélikus gyülekezet javára 1000 koronás alapítványt tett. Legyen áldott emléke közöttünk.

A várpalotai gyülekezet megválasztotta Horváth Sándor sikátori lelkészt, beiktatása advent 3. vasárnapján, vagyis november 16-án leend³⁵.

Dec. 14. E nap a nemzet történetében hivatva van korszakalkotó lenni, amennyiben e napon mondta el Apponyi kultuszminiszter nagyszabású beszédét, melyben nem csak a protestánsok kielégítéséről szól, de egyúttal azt is kijelenti, hogy a felekezeti tanítók sorsán is kíván enyhíteni, amennyiben azt az iskolafenntartók kérik. A tanítói fizetés minimumát 1000, 1200, 1400 koronában állapítja meg, 5 kétszáz koronás évötödös korpótlékkal.

Azért is korszakalkotó lehet, mert e napon lett nyilvánvalóvá Kossuth Ferenc függetlenségi pártelnöknek a függetlenségi képviselőkhöz intézett bizalmas levele, melyben vidéken a függetlenségi párt szervezésére hívja fel őket a kerületeikben. Ez a levél a nép és a alkotmánypárton nagy feltűnést, kavarodást idézett fel, nagyobb, mint Udvarý Ferenc zirci néppárti képviselő üzelmei a körmendi és szombathelyi takarékpénztárak körül, aki borzasztó hamisítások elkövetése után szökőben van, s hogy el ne foghassák, egerutat készítettek neki, mint annyi más címeres gazembernek.

A gyülekezet életében nem merült fel egyéb mozzanat, mint hogy a statisztikai hiv. 1904/1905-ről követelte kimutatását a tanítói államsegélynek

35 Dátum elírás. Helyesen: ...december 16-án volt

és a korpótléknak, továbbá, hogy a Gusztáv Adolf Egylet speyeri főegylete 58 korona 50 fillér segélyt jelentett be.

Dec. 15. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el.

Dec. 16. Nevezetesebb esemény nem történt. December 17-én sem.

December 18-án semmi, december 19-én semmi, december 20-án semmi, december 21., 22., 23-án semmi. A szegény gyerekek kar. fája.

24-én minden nevezetesebb esemény nélkül telt el.

25., 26. a karácsonyi szent napokban a hívek elég buzgóságot tanúsítottak a nagy hideg dacára.

27., 28., 29., 30., 31. Elmúlt minden nevezetesebb esemény nélkül. Az óéveste szép részvét mellett telt, bár nagy hideg volt, elég sokan jöttek hálát adni a kegyelem Istenének.

Én is a korpótléknak, továbbá, hogy a Gusztáv Adolf Egylet speyeri főegylete 58 korona 50 fillér segélyt jelentett be.
Dec. 15. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el.
Dec. 16. Nevezetesebb esemény nem történt. December 17-én sem.
December 18-án semmi, december 19-én semmi, december 20-án semmi, december 21., 22., 23-án semmi. A szegény gyerekek kar. fája.
24-én minden nevezetesebb esemény nélkül telt el.
25., 26. a karácsonyi szent napokban a hívek elég buzgóságot tanúsítottak a nagy hideg dacára.

27., 28., 29., 30., 31. Elmúlt minden nevezetesebb esemény nélkül. Az óéveste szép részvét mellett telt, bár nagy hideg volt, elég sokan jöttek hálát adni a kegyelem Istenének.

Én is a korpótléknak, továbbá, hogy a Gusztáv Adolf Egylet speyeri főegylete 58 korona 50 fillér segélyt jelentett be.
Dec. 15. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el.
Dec. 16. Nevezetesebb esemény nem történt. December 17-én sem.
December 18-án semmi, december 19-én semmi, december 20-án semmi, december 21., 22., 23-án semmi. A szegény gyerekek kar. fája.
24-én minden nevezetesebb esemény nélkül telt el.

25., 26. a karácsonyi szent napokban a hívek elég buzgóságot tanúsítottak a nagy hideg dacára.

27., 28., 29., 30., 31. Elmúlt minden nevezetesebb esemény nélkül. Az óéveste szép részvét mellett telt, bár nagy hideg volt, elég sokan jöttek hálát adni a kegyelem Istenének.

1907

Az 1907. év boldog örömben virradt ránk, jó egészség, békesség a hazában, az egyházban s a veszprémi kis gyülekezetben is. Újév napját emlékezetessé tette a speyeri Gusztáv Adolf Egylet adománya, amennyiben 58 korona 50 fillért küldött adósságtörlesztésre.

[Január] 2., 3., 4., 5., 6. napjai a számadásra való előkészüléssel teltek el, nagy hideg mellett. A számadás átvizsgálása simán megtörtént. A régi gárda emberei közül mindannyian félrevonultak, egészen az új embereknek engedve át a tért.

7., 8., 9., 10., 11., 12., 13. Ezen napok alatt semmi nevezetes esemény nem történt. A számadás megvizsgálását a közgyűlés elfogadta, a számadást jóváhagyta. Gösi István kezdő iparosnak apja és Fata János kezessége mellett 400 korona megszavaztatott.

15-én történt az ország szívében az a szenzáció, hogy Halmos János nyugalmazott polgármester Polonyi Gézá, az igazságügy - minisztert múltjáért pellengérré állította, mi rendkívül nagy izgatottságot keltett.

15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23. a Polonyi ügy bonyolódik, a pártok kavarnak. Polonyinak egy kétes erkölcsű nőhöz, Vallenstein Rózához írott levele köztudomásúvá lesz, ami oly nagy kavargást szült, hogy Polonyinak ott kellett hagynia a miniszteri széket. Utódja Günther Antal.

Január 24., 25., 26. minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el. 27-én rettenetes földrengés Jamaica szigetének fővárosát semmisítette meg.

28., 29., 30., 31. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el.

Február 1-jén rettenetes bányaszerencsétlenség Németországban. A hideg roppantul megviselt mindenkit, a nagy havazás járhatatlanná tette az utakat, s a kettő együttvéve üressé tette a templomokat.

2-án semmi esemény. 3-án semmi esemény. 4-én semmi esemény. 5-én semmi esemény. 6., 7., 8., 9. Egész február hónap anélkül múlt el, hogy az egyház körében bármiféle lejegyezni való akadt volna, legfeljebb a tél a szigorúságáról, mely nem akar engedni.

Március, az újrábredésnek ez a kedves hónapja, igen hideg. Az egyházközség emberei nemkülönben. Mintha csak kihalt volna a szívekben az egyháziasság, mindenki a papra hagyja a gyülekezet dolgát.

Elkövetkezett a böjti időszak, ámde ez sem változtat a dolgon, mert a templom üres a nagy ünnepek kivételével.

Nagy aggodalomra szolgáltatott okot dr. Halasi Aladár házbérlő azon eljárásával, hogy 326 korona házbérrel adós maradt, s kevés kilátás nyílott arra, hogy megfizesse. Nagy utánjárás és többszöri felszólításra március közepén lefizette.

Ezen hónap áprilissal együtt arról is nevezetes, hogy a tanítók fizetésrendezéséről szóló 1907. évi 27. tc. március és április hónapokon tárgyalatott. Aki elég szerencsés lesz arra, hogy a közigazgatási bizottság jóindulatát meg tudja szerezni úgy, hogy kérvénye meleg ajánlással lesz felterjesztve, az könnyebben tekint a nagy drágaság mellett a tél elé. Április hónap is állandóan télies maradt, úgyhogy a tavaszi vetést alig lehetett elvégezni.

Nagy aggodalmat okozott dr. Halasi Aladár, mert éjjelenként elhordatta, eladogatott bútorait, míg végre a Farkas Sándor gondnok úr zárlatot kért az összes ingóságára. Dr. Halasi, hogy pénzhez jusson, a bérleti szerződés vonatkozó pontja ellenére lakását, a törv. azon szakasza alapján, hogy aki üzletét, vagy irodáját felosztatja más városba költözködés miatt, lakását albérletbe kiadhatja, még a bérbeadó akarata ellenére is, tényleg kiadta lakását a május–novemberi félévre Bajóti törvényszéki bíró és Abeles Jenő veszprémi lakosoknak. Az árverés kitűzetett, a házbér 652 korona összegben, az árverés megkezdése előtt, bejelentetett a bírósági végrehajtónál és a járásbírósnál is, ki azután a befolyt pénz felosztásakor biztosította az egyházközséget a házbér kiutalásáról.

Február hónapban bírósági végzéssel utalva lettünk, hogy a Szűcs Pál féle 1000 korona hagyatékalapító levelet a kormányhatósághoz terjesszük be jóváhagyás végett.

A végzést jogérvényre engedték emelkedni, minek folytán bár kétségen kívül áll, hogy az összeg nem alapítvány, hanem hagyomány, mégis végre is kormányhatósági jóváhagyás alá kellett terjeszteni az alapítv. leveleket.

Április hónapban tudomásunkra adatott, hogy Bárdossy Juliska, egykori veszprémi lakos, a Zala megyei Szepezden elhalálozván, 400 koronát hagyott az egyházközségnek, mi célra, mily föltételek alatt, nincs meghatározva.

Április hónapban a gyámintézeti gyűjtés szép eredménnyel eszközöltetett.

A Nőegylet választmányi gyűlést tartott dr. Wadnay Szilárdné elnöknőnél, ahol elhatároztatott, hogy a Nőegylet, alapja gyarapítására, felolvasással egybekötött hangversenyt fog tartani. A határozat végrehajtása a lelkészre bízott. A kezdeményezést megtettem, a felolvasásra Kapi Béla körmendi lelkész urat kértem meg. Midőn erről értesítettem dr. Wadnay Szilárdné elnöknőt, helyeslőleg tudomásul vette, s egyben lemondását is, melyet túlságos elfoglaltságával s azzal indokolt meg, hogy a benne helyezett bizalmat nem bírja a feladatok megoldásával fenntartani. (Szóval nem akar, bejelentette.) Isten áldja meg!

Maga helyett ajánlotta Stubenvoll Ferencné úrasszonyt.

Augusztus hónap arról is nevezetes, hogy a G. A. Egylet 351 korona segélyt szavazott meg adósságtörlesztésre.

Június, július hónap minden komolyabb esemény nélkül folyt le, hacsak azt meg nem említem, hogy a király a tanítói fizetések rendezését elrendelő

törvényt jóváhagyta, de a jezsuita miniszter, Molnár János apát úr indítványára belecsúsztatta, hogy a szerzetesrendek, férfi és női, ha tanítással foglalkoznak, jogosultak fizetéseiknek államsegély útján leendő kiegészítését kérelmezni anélkül, hogy anyagi helyzetükről kötelesek volnának jelentést tenni. A prot. tanítók miatt kötelesek az egyházközségek vagyoni állapotát kimutatni, csak úgy kaphatnak államsegélyt.

Isten segítségével elkezdődött az 1907/8. tanév. Kezdetét veszi a fizetésrendezésnek harca. A jó Isten adjon áldást, hogy tanítói fizetésem rendezve legyen.

Szeptember 1-jén semmi nevezetesebb mozzanat, úgy szinte 2-án sincsen. A beiratkozás erősen folyik.

Szeptember 3-án semmi nevezetesség. Szeptember 9-én a tanítás elkezdődött s folyik szakadatlanul.

Szeptember 18-án tartott közgyűlésén a Nőegyletnek dr. Misley Sándorné, dr. Benkő Károlyné [és] az újonnan megválasztott elnöknő, Stubenvoll Ferencné ajánlkoztak a leány-növendékek kézimunkában leendő oktatására. A munka mind az egyházközség kebelében, mind az iskolában, mind pedig a Nőegylet körében szépen haladt. A tanítói fizetésrendezés érdekében a kérvény beadatott, melyet Papp Sándor kir. tanfelügyelő, igazi nemes lélekre valló buzgósággal, referált a közigazgatási bizottság október 10-én tartott ülésében.

Október 15-én dr. Misley Sándorné és dr. Benkő Károlyné úrasszonyok elkezdték a kézimunkaoktatást.

Egyházközségünk egyhangú életét megzavarta egy váratlan és kiválóan szomorú eset. Dr. Haubner Rezső, a betegek egykori szelíd lelkű orvosa, a fennkölt gondolkodású jóltevő, a nemes szívű emberbarát, október hó 28-án agyonlőtte magát.

Bár lesújtó volt a gyászeset hatása, egy pillanatra boldogító reménység is ébredt az egyházközség kebelében, hisz a boldogult 1898, 1899-ben megígérte, hogy végrendeletileg biztosítja a veszprémi evang. egyházközségnek a tanítói állást. A végrendelet felbontatott, de a gyülekezet keserű csalódásra ébredt, mert a boldogult az egyházkerületen és Poszvék Sándoron kívül senkinek sem hagyott egy fabatkát sem. Nyugodjék békével! Isten legyen irgalmas szegény lelkének!

1907. november hó 1-jén megérkezett Bárdossy Julianna végrendeleti hagyománya, 400 korona. Ez a nő az 1848-as évben itt született Veszprémben. Hosszas szolgálata folytán, jó módba jutván, halála előtt megemlékezett a veszprémi evangélikus egyházközségről, s a fenti összegben hagyományt tett. Isten áldja s jutalmazza meg az elköltözöttnek lelkét.

November 18-án megérkezett Szűcs Pálné szül. Dukovics Terézia 1000 koronás hagyománya. Várpalatán született, Veszprémben sokáig lakott, buzgó, vallásos lelkületű volt az Istenben boldogult. A fenti összeget gyülekezet

fenntartási alapul hagyta, a „Szűcs Pál és neje” című alapítványban. Az Úr kegyelme sugározza körül áldott lelkét az örök hajlékokban.

November 22-én örömmel, szinte lelkendezve jelentette Papp Sándor királyi tanfelügyelő, hogy az államsegély megérkezett, a tanítói fizetés rendezve van.

November hónap folyamán megindult a szegény gyermekek karácsonyi felruházásának mozgalma, valamint a Nőegylet által tartani szándékolt hangversenyre vonatkozó előkészület.

A szegény gyermekek felruházásának ügye szépen fejlődött. A Nőegylet tagjai s az egyházközség tehetősebb férfitagjai annyit összeadtak, hogy 12-14 gyermeknek ellátása sikerült. Lásd a nőegyleti jegyzőkönyvet.

A hideg karácsonyi est ridegségét egyházközségünkben ellensúlyozta a lélek melegsége, mely sok ruhátlan gyermeknek tűrhetővé tette a természet kegyetlen hidegének majdnem elviselhetetlen nagyságát.

Az 1907. év egyike volt az anyagi sikerek esztendejének, mert jóllehet a házakban és a lelkészlakban felállított fürdőszobák egy rosszlelkű iparos, Tóth Árpád uzsorás-szerű eljárásán nagy összegeket emésztettek meg, úgyhogy az egyházközség kénytelen volt saját tőkéit igénybe venni, hogy befektetéseit fedezhesse, [de] tőkéi gyarapodásában tetemes lépéssel haladt előre.

November hónap folyamán megindult a szegény gyermekek karácsonyi felruházásának mozgalma, valamint a Nőegylet által tartani szándékolt hangversenyre vonatkozó előkészület. A szegény gyermekek felruházásának ügye szépen fejlődött. A Nőegylet tagjai s az egyházközség tehetősebb férfitagjai annyit összeadtak, hogy 12-14 gyermeknek ellátása sikerült. Lásd a nőegyleti jegyzőkönyvet. A hideg karácsonyi est ridegségét egyházközségünkben ellensúlyozta a lélek melegsége, mely sok ruhátlan gyermeknek tűrhetővé tette a természet kegyetlen hidegének majdnem elviselhetetlen nagyságát. Az 1907. év egyike volt az anyagi sikeres esztendejének, mert jóllehet a házakban és a lelkészlakban felállított fürdőszobák egy rosszlelkű iparos, Tóth Árpád uzsorás-szerű eljárásán nagy összegeket emésztettek meg, úgyhogy az egyházközség kénytelen volt saját tőkéit igénybe venni, hogy befektetéseit fedezhesse, [de] tőkéi gyarapodásában tetemes lépéssel haladt előre.

1908

Az 1908. év január havában szép simán folyt le az egyházközség közgyűlése, melyen dicsérettel halmozta el a gyülekezet a gondnokot s a számadást összeállító s a jegyzőkönyvet vezető lelkészt.

Az 1907. év őszén felvetett az az eszme, hogy a Nőegylet a toronyalap gyarapítására hangversenyt tartson, mindig komolyabban foglalkoztatta a Nőegyletet. Dr. Misley Sándorné református úrasszony, mint a bpesti skót misszió növendéke, azt az eszmét adta: kérjem fel a felolvasás tartására megnyert Kapi Béla körmeneti lelkész mellé ifjú Gróff Endre zongoraművész Budapestről, a győri evang. egyházközség egyik tanítójának fiát. A tanácsot tett, s a tettet siker koronázta.

Közreműködőkül felkérettek: A veszprémi vonósnegyes tagjai, továbbá Smidt polgári iskolai tanár Ritter Lőrinc által kísérve. Ribó Olga, Keresztes Ferivel a szavalásra, illetve melodramára Csuka. A kezdet ugyan megvolt, de ha az isteni gondviselés nem ad egy olyan életrevaló s nemesen gondolkozó segédet, mint aminő Pósa Endre könyvkereskedő, úgy benn bukunk vállalatunkba, hogy 6 bivaly sem húzott volna ki belőle. Pósa Endre bizalmat és engedelmeskedést követelt. Mi biztosítottuk mindegyikről. A munka terét áttettük Pósaéhoz.

Az ő tervé[vel] az ő segedelmé[vel] és közreműködésével történt minden. Szétmentek a tiszteletjegyek, és ámbár ifj. Gróff Endre művész úr közbejött akadály folytán ápril 30-ára nem jöhetett meg, továbbá Tóth Teruska énekesnő az utolsó pillanatban visszalépett, végre ámbár az estély április 30-a helyett május 1-jére esett péntek estére, mégis erkölcsileg olyan siker koronázta a fáradozást, hogy hozzá fogható egyhamar nem volt, amennyiben Veszprém város társadalmának színe-java megjelent az estélyen. Anyagi tekintetben pedig hozzájárult az a körülmény a siker emeléséhez, hogy Pósa ingyen végezte a nyomási, papírszállítási, elárusítási munkát. Sebő József, a Korona szálloda bérlője ingyen átengedte a Korona nagytermét, Fehér Sándorné világító anyaggal látta [el] a termet, Schön József püspöki kertész pedig délszaki virágokkal díszítette fel a színpadot. A tiszta jövedelem 673 koronát jövedelmezett, melyből 600 korona a toronyalaphoz csatoltatott, 73 korona pedig újabb toronyalapi mozgalom költségeire helyeztetett el gyümölcsözőleg a Veszprémi Takarékpénztárban.

A tavasz és a nyár semmi nevezetesebb mozzanatot nem tüntet fel az egyház történetében.

A nyár csak annyiban volt nevezetes, hogy a nagy hadgyakorlatokra a királyvárás izgalmai töltötték be a város lakosságának szívét.

Hazatérvén a Győr városában tartott kerületi gyűlésről, tudomásomra jutott, hogy sokan szándékoznak néző tribünöket felállítani, mire egyik egyháztagnak javaslatára megpendítettem a bástyának nézőtérre leendő átalakításának eszméjét, melyet, miután ehhez úgy a rendőrkapitány, mint az alispáni hivatal, valamint a kiküldött legfőbb rendőrbiztos jóváhagyó beleegyezését sikerült megnyerni, 6 sor székek felállításával, Farkas Sándor és Bánik Lajos egyháztagok segítségével, meg is valósítottam.

Bár dr. Matkovich Tivadar úrnak egy nagyon fura gondolkozásról tanúskodó levele, melyet ez ügyből kifolyólag intézett hozzám, igen lehangolt, mégis, tekintettel arra a körülményre, hogy a helybeli és vidéki társadalom színe-java a bástyán foglalt helyet, amivel csak azt bizonyították, hogy eljárásom helyes és a publikumra való tekintetből igen figyelmes volt.

Meg is hozta a fáradtság a jutalmát, mert a tiszta bevétel 288 korona volt, mellyel a toronyalap ismét szép összeggel gyarapodott.

Augusztus hónapja azért is öröndetes volt az egyházközségre, mert az áldott Gusztáv Adolf Egylet adósságtörlesztésre ismét elküldte az ő 351 koronáját. Legyen áldott emlékezete.

A Pápa városában tartott egyházmegyei gyűlésen érezve, hogy a túlfeszített munka kezdi erőmet s munkaképességemet megtámadni, 21 évi buzgó munkálkodás után leköszöntem a gyámintézet elnöki állásáról.

A tanítás szeptember hó 9-étől zavartalanul folyt, a királylátogatási napok emléke is elmosódott, csak annyiban hagyott némi nyomot maga után, hogy a város szegény sorsú elemi iskolásai felsegélyezésére adott 1000 koronából az evang. iskolára esett 34 korona 10 fillér.

A szeptemberi, úgy az októberi napok is elmúltak, minden nevezetesebb esemény nélkül, csak a Claus család azon eljárása okozott kellemetlenséget, hogy október 23-án gyermekeit iskolámból kifogta azon vád alapján, hogy én a gyermekeit oldalba löktem. Ő nem engedi azokat oldalba lökni, hanem elviszi más iskolába, ami meg is történt, minek folytán rágalmakkal teljes feljelentés küldetett egyenesen a püspök úrhoz az iskolaszék és az egyházmegye esperesi hivatalának mellőzésével.

Püspök úr a panaszt elfogadta, a vizsgálatot november 9-ére kiküldte, amely meg is tartatott, mégpedig a jelen volt gyermekek kihallgatása után, bizalmi nyilatkozattal.

Minthogy ezen ügyben Ferenczy József egyháztanács tag teljesítette a tanuló védelmezése körül azt, amit a gyülekezeti felügyelőnek kellett volna teljesíteni, amit azonban ő tenni elmulasztott, sértve érezvén magát, a felügyelői állásról leköszönt.

A vizsgálat megejtése s a végzés meghozatása után, november 19-én a Claus párt rágalmazás vétségéért a kir. törvényszéknél, dr. Benkő ügyvéd úr által feljelentettem.

1909

Január havában az egyháztanács végleg megállapodott azon határozatban, hogy a villanyvilágítást a házakba bevezeti, a lelkészlakban pedig felszerelteti. Ez meg is történt.

Az egyháztanács, arra való tekintettel, hogy a meglevő tőkéket a jövőben bekövetkező elcallódás veszedelme ellen megoltalmazza, kimondja, hogy a közgyűlést felkéri a tőkék vinkulálására.³⁶

Megejtetvén a tisztújítás, minthogy Ferenczy József úr vállalkozott arra, hogy dr. Lányi Sándor leköszönt felügyelőt leköszönésének visszavételére és az egyhangú megválasztás esetén a felügyelői hivatal leendő elvállalására felkéri, a közgyűlés dr. Lányit egyhangúlag újból felügyelővé választotta. Ferenczy úr vállalkozása sikerrel járt.

A számadói gyűlésen az egyházközség tisztviselői kara megválasztatván, az ügy menete a rendes kerékvágásba zökkent.

A ker. felügyelőválasztás kérdése nagy mozgalmat idézett elő az egyházkerületben. Dr. Berzsenyi Jenő volt a jelöltje a többségnek, azonban titkos megegyezéssel oda fejlesztetett a dolog, hogy vései Véssey Sándor somogyi nábob választatott meg, ki a Sopronban tartandó kerületi gyűlésen leendő hivatalába beiktatva.

A tavasz folyamán Farkas Sándor gondnok túlságosan el lévén foglalva újonnan épült háza körének rendbehozatala kérdésével, arra kérte a felügyelőt, hogy kisegítő gondnokot válasszon a gyülekezet.

Erre az állásra fel lett kérve Ferenczy József egyháztanácsos úr, ki miután a Magyar Király Szállodát e zsidónak átadta, arra kért, hogy adjak neki munkakört. A munkakör tehát meglett, ámde ő akként kérte a munkát, hogy a lakóknak bemutatkozván kijelentette, hogy ő gondnok, s ezen túl minden ügy fog történni, amint ő rendeli.

Munkálkodását azzal óhajtotta elkezdeni, hogy a házak padlásait sárváz helyett betoníroztatni, a pénz beszedése és a lakók közt leendő rendtartás céljából házmesteri állást akart rendszerezíteni, mi ellen minthogy a gondnokkal együtt tiltakoztunk, Ferenczy József úr félreállott.

Az idő nyugodtan folyt mindaddig, míg dr. Rosenberg Jenő városi orvos az iskolás gyermekek beoltása alkalmával, június első napjaiban ki nem nyilatkoztatta, hogy az iskolát ki kell bővíteni, mert különben kénytelen lesz bezáratni. A felhívás elől nem lehetett kitérni, az építkezésre Bajcsy Ferenczel kötött meg a szerződés, a bádgozásra és a csatorna, valamint a vízvezeték áthelyezésre Molnár István és fia vállalkozókkal. A padló- és az asztalosmunkát Kamarell József [végezte].

36 Vinculálás = értékpapír forgalomból való visszavonása.

A munka rendes mederben folyt, a teher súlya az én vállaimra nehezedett, mert sem a gondnok, sem az építészeti bizottság tagjai feléje sem néztek. Legtöbbször megfordult a munka körül Ferenczy József egyháztanácsag.

Sokat köszönhet az egyházközség az ő gyakorlati jártasságának, merthogy a sok nem várt mellékkörülmény felmerülése dacára nem került többbe, mint amennyibe került, neki köszönhető. Ki is akarta venni a közösből az ő jutalmát, mert az ősz kezdetén váratlanul 2000 korona kölcsönt kért II-od helyre leendő bekebleztetéssel, mely kérése teljesíthetőnek nem találtatván, visszautasított. Jó arccal fogadta, úgy látszott, napirendre tért felette.

Örömdetes dolog volt, hogy a Gusztáv Adolf Egylet 351 korona segélyt küldött, valamint örömdetes dolog volt az is, hogy a templom tornyának megépítése kérdésében az a határozat hozatott, hogy tekintettel arra, miszerint a Haubner Máté szup. emlékalap rendeltetése nincs meghatározva, örökítsük meg nevét az által, hogy egy harangot öntetünk az ő emlékére.

Ezen elhatározásunkat Poszvék Sándor úrral, a Soproni Teol. Akad. ny. igazgatójával is közöltük, ki dr. Haubner Rezső iratai között megtalálta, hogy az apja képét Veszprémnek készítette, s azt el is küldötte. A hozzá intézett köszönő iratban leírtam a dr. Haubner Rezsővel kötött viszony keletkezését, s fejtegetésemet azon nyilatkozattal zártam be, hogy „Haubner Máté szup.”-harangot öntetünk, hadd szóljon az ő emléke hozzánk ércnyelven, hadd hirdesse az utókornak a haza, az egyház szeretetét, a hit hűségét.

Az áldott Nőegylet a leányok kézimunka-oktatását szorgalmasan folytatta: Misley Ilike, Horváth Blanka, Skrabák Margit és Kluge Margit közreműködése mellett.

Karácsonykor 15 gyermek felruháztatott, ajándékkal megörvendeztetett. Az áldásos G. A. Egylet karácsonyi ajándéku 58 korona 50 fillért küldött.

Ferenczy dr. Lányi kiugratását akarta eszközölni, de én ellentmondtam. Így végződött az 1909. év.

... azaz a munka rendes mederben folyt, a teher súlya az én vállaimra nehezedett, mert sem a gondnok, sem az építészeti bizottság tagjai feléje sem néztek. Legtöbbször megfordult a munka körül Ferenczy József egyháztanácsag. Sokat köszönhet az egyházközség az ő gyakorlati jártasságának, merthogy a sok nem várt mellékkörülmény felmerülése dacára nem került többbe, mint amennyibe került, neki köszönhető. Ki is akarta venni a közösből az ő jutalmát, mert az ősz kezdetén váratlanul 2000 korona kölcsönt kért II-od helyre leendő bekebleztetéssel, mely kérése teljesíthetőnek nem találtatván, visszautasított. Jó arccal fogadta, úgy látszott, napirendre tért felette. Örömdetes dolog volt, hogy a Gusztáv Adolf Egylet 351 korona segélyt küldött, valamint örömdetes dolog volt az is, hogy a templom tornyának megépítése kérdésében az a határozat hozatott, hogy tekintettel arra, miszerint a Haubner Máté szup. emlékalap rendeltetése nincs meghatározva, örökítsük meg nevét az által, hogy egy harangot öntetünk az ő emlékére. Ezen elhatározásunkat Poszvék Sándor úrral, a Soproni Teol. Akad. ny. igazgatójával is közöltük, ki dr. Haubner Rezső iratai között megtalálta, hogy az apja képét Veszprémnek készítette, s azt el is küldötte. A hozzá intézett köszönő iratban leírtam a dr. Haubner Rezsővel kötött viszony keletkezését, s fejtegetésemet azon nyilatkozattal zártam be, hogy „Haubner Máté szup.”-harangot öntetünk, hadd szóljon az ő emléke hozzánk ércnyelven, hadd hirdesse az utókornak a haza, az egyház szeretetét, a hit hűségét. Az áldott Nőegylet a leányok kézimunka-oktatását szorgalmasan folytatta: Misley Ilike, Horváth Blanka, Skrabák Margit és Kluge Margit közreműködése mellett. Karácsonykor 15 gyermeket felruháztatott, ajándékkal megörvendeztetett. Az áldásos G. A. Egylet karácsonyi ajándéku 58 korona 50 fillért küldött.

1910

Január 1. Szomorúan kezdődött az év, setét felhők borultak a haza egére, nincs kilátás semmi jóra. Sem a nemzeti kormány nem szabadulhat, sem Just Gyula³⁷ nem talált egyebet kőfálnál maga előtt, mely széztűz, ha nekiszalad valaki, de meg nem puhul.

Az egyház ügye sem mutat semmi kecsegtetőt. Az a körülmény, hogy elhagytam a gyámintézeti elnöki hivatalt, úgy látszik, maga után vont egy olyan körülményt, melyet előidézni nem akartam. A Gusztáv Adolf Együlethez alig ajánlották az egyházat. Szomorú volna, ha így volna. Különbösen sem örvendetese az ügyek, a tagok mindannyian félreállanak. Isten legyen velünk!

Január 2. Szép csendesesen elmúlt, sem a politikában, sem az egyházi ügyekben nevezetesebb esemény nem fordult elő.

Január 3. Minden nevezetesebb mozzanat nélkül múlt el. A politikai mozgalom meghozta Lukács Lászlót³⁸ miniszterelnök - jelöltnek. Just félbeszakította a királlyal a megbeszélést.

4-én Lukács László kinevezett miniszterelnök. Egyházi ügyben érkezett a püspöki hivatal útján az egyetemes gyűlés utasítása, melyben a vegyes házasságokkal szemben követendő eljárásra utasítást ad a lelkészi hivataloknak, hogy a veszedelemmel szemben védekezzenek. 5-én semmi nevezetes esemény, minden csendes úgy a hazában, mint az egyházban.

Január 6-a piros színnel, az örömnélkül piros színével van beírva az egyház életébe, mert ntű Poszvék Sándor, soproni nyugalmazott teol. akad. igazgató úr 1909 szeptember havában hozzá intézett levelémre, illetve annak tartalmára való hivatkozással a „Haubner Máté szuperintendens emlékalap” gyarapítására 1000 korona értékű, 4%-kal kamatozó Magyar korona Járadék papírt küldött, melynek száma 13200. A jó Isten legyen velünk tervünk megvalósításában.

7. Semmi nevezetes esemény nem fordult elő. A politikában Lukács László körüljár, nem mint ordító oroszlan, hanem mint sunyi macska, keresvén tisztátalan lelkű társakat, akik segítsenek becsapni a nemzetet.

8. Csendesen, minden nagyobb esemény nélkül múlt el.

9. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el. Lukács próbálkozik, de kevés sikerrel.

10–15-ig a napok csendes egyformaságban múltak el.

16-án számadásra készültem. Felügyelő úr elmaradt, ez Porubszky és Ferenczy urakat kellemetlenül érintette, de azért követelték, hogy a tanácsülés tartassék meg. A számadást, melynek elkészítése igen sok időmet elrabolta, alaki hibák miatt visszavetették és kijelentették, hogy januárban többet nem

37 Just Gyula = Politikus, országgyűlési képviselő, a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt elnöke.

38 Lukács László = 1895–1905 és 1910–1912. között pénzügyminiszter, 1912–1913-ban miniszterelnök.

gyűléseznek, majd február 6-án tartassék az egyháztanács és a nagygyűlés is. Az egyházközség békéjét veszély fenyegeti. Kinek mi veszteni valója sincs, nem tud megnyugodni, hanem örökös pizskálódásban tölti idejét.

Január 17., 18., 19. A granicsár³⁹ Khuen Hédervár⁴⁰ miniszterre történt kinevezésével tellett el. Ma érkezett a toronyépítéshez új tervezet egy budapesti műépítéstől, Rosivall Ferencről, ki 6000 Koronáért hajlandó a tornyot megépíteni vasbetonból.

19-én adtam be a vármegyéhez a 200 Koronáról szóló köszönő iratot.

20-án volt itt Rosivall Ferenc, felvette a helyszíni szemlét. A politika láthatára s ennek következtében a nemzet jövőjének láthatára beborult. Nincs kilátás semmi javulásra.

21. Minden komolyabb esemény nélkül múlt el.

22. Nem hozott semmi újat.

23. A mai nap sem hozott szebb kilátást.

24. Minden változatlan, csak abban történt változás, hogy a Nőegylet mozgalmának lebonyolítását át kellett vennem, máskülönben minden megfenekestt volna.

25. A mai nap szerencsésen meghozta a kongruát.⁴¹

26. Semmi nevezetes fordulat.

27. Az üstökös⁴² este 6 órakor szabad szemmel látható volt a nyugati égbolton. Az üstökös sugarai felfelé irányodtak.

28. Semmi újabb esemény.

29. Khuen ellen az egész nemzet szembeszáll.

30. Változatlanul elmúlt minden.

31. Semmi nevezetes nem történt. A nőegyleti kérvények szétküldettek.

Február 1. Ami miatt aggódtam, ti. hogy a G. A. Egylet segélye elmarad, tárgyalanná vált, mert a speyeri G. A. Egylet ismét megküldte az 50 márka segélyt adósságtörlesztésre. Áldás szálljon a vezetőkre.

Febr. 1-jén semmi nevezetes, csak az, hogy Ferenczy József számvizsgáló bizottsági tag megtagadta a számadás aláírását. A párizsi árvízveszedelem szűnőben.

2-án semmi nevezetes újság nem történt.

3. A nap elmúlt szerencsésen. Isten kegyelme velem volt, napi munkámat szerencsésen bevégeztem, s lelki erővel főfájásomon is diadalmaskodtam.

A déli láthatár beborult. Az uralkodó a külügyminiszter tanácsára kimondta Bosznia és Hercegovina annektálását,⁴³ mire Szerbiában forrongás támadt.

39 Granicsár = határőr katona.

40 Khuen Hédervár = gróf Khuen-Hédervár Károly politikus, 1903. június 27–november 3-ig és 1910. január 17–1912. április 22-ig miniszterelnök, horvát bán.

41 Kongrua = a gyülekezet lelkészének állami támogatású fizetése.

42 Üstökös = Halley-üstökös.

43 Annektálás = hozzácsatolás (országé, területé).

A Nőegylet a toronyalap gyarapítására felhívást bocsátott a hazai nőegyletekhez, Boór Lajos magyarszombathelyi⁴⁴ jegyző versében foglalt kérelemmel.

A szerb szomszéddal ugyancsak feszültté vált a viszony, de a német császár erélyes fellépése folytán az ágyú mégsem dördült el. A török kapott 50 millió kárpótlást. A magyar nemzet pedig üres pénztárt, óriási katonai költséget.

Ferenczy úr újra kellemetlenkedik. A jegyzőkönyvet, illetve az ő akarata szerint készült számadást nagy huzavona után, miután Porubszky úr aláírta, végre ő is aláírta. Megmutatta, hogy az én szembeszállásom nem marad bosszulatlanul.

Ferenczy úr ajánlkozott, hogy ő egy új számadási könyvmintát fog kidolgozni, amihez kérte az összes okmányok kikérését a gondnoktól. A gondnok az összes takarékpénztári kötelezvények fontos adatait a lelkész rendelkezésére bocsátotta, de ő ezzel nem elégedett meg, hanem dacára annak, hogy a számvizsgálatkor minden tkpénztári könyv és okmány az ő kezén fordult meg, holmi célzásokat tett arra, hogy a pénztár körül takargatni való van, utóbb ezt Gősy telefonján a lelkésznek odakiabálta. Én tudattam a dolog miben állását Farkas S. gondnokkal, mire ő dr. Lányi felügyelőnél maga ellen vizsgálatot kért. A vizsgálat február 23-án megtörtént, minden rendben találatott, mire dr. Lányi odanyilatkozott, hogy az ügy hivatalból felterjesztendő lesz az egyházmegyei hatósághoz. Ez azonban Ferenczy bocsánatkérése után elmaradt.

A rendkívüli közgyűlés március 6-án tartatott, amelyen Ferenczy úr mérhetetlen haragjának szabad folyást engedvén, a lelkészt azzal vádolta, hogy mindent túlhajt, ő az oka a gyülekezetben minden rossznak, valamint annak is, hogy a régibb tagok elmaradnak.

Minthogy a múltból ismertem Ferenczy úr fékezhetetlen, haragos természetét, szelíden, simán védekeztem, mire azután, minthogy az elnök többszörös rendreutasítása sikertelen maradt, fellépett Kluge Ferenc úr, ki azután kitanította Ferenczy urat a tisztességes tanácskozás hangjának mikéntjére. Ferenczy úr azzal hagyta el a gyűlést, hogy fogadást tett, miszerint soha e helyiség küszöbét át nem lépi, miért is az egyháztanácsosi állásáról is leköszönt.

Ferenczy úr azzal fenyegetődött, hogy egész családotul áttér. De jobbat gondolt. Április hónapban felmerült az eszme, miszerint arra való tekintettel, hogy az építendő toronyalaphoz felekezeti különbség nélkül adományaikkal hozzájárultak a polgárok, sokkal helyesebb volna, ha az építést helybeli vállalkozókkal eszközölnénk, mert bizonyosan rossz vért fog szülni, ha a helybeli vállalkozók mellőzve lesznek. Miért is felkérdezett Csomay Kálmán úr, hajlandó volna-e az építkezésre vállalkozni.

44 Ma: Bakonyszombathely.

Csomay Kálmán úr, miután szándékunkról értesült, kész volt vállalkozni. A tervet és a költségvetést beadta, miből kitűnt, hogy vele kötni a szerződést előnyösebb lesz, mint egy vidékivel. Előnyösebb lesz azért is, mert biztosítjuk magunknak a városi tanács és a képviselőtestület jóakarátát, másodszer azért is, mert Csomay ismeretes jó firma, Rosivall úr ismeretlen, Csomay vagyonos, és 5 évi jótállást vállal, 3 évig bánatpénzzel, Rosivall úr egy vállalat alkalmazottja Budapesten, mely vállalat az építkezés befejezte után követeli pénzét, bár ő is jótállást vállal, bánatpénz nélkül, 3 évre. Züttner főmérnök úr, átvizsgálván Csomay tervét és költségvetését, Csomayt ajánlja szerződésre, azonban kijelenti, hogy miután Csomayt nem tekinti vasbeton dolgában szakembernek, csak egy állami szakember aláírásával ellátott költségvetést és tervezetet fogad el felügyeletre, anélkül pedig a felügyeletet visszautasítja.

Az egyháztanács, majd a közgyűlés látván, hogy Csomay ajánlata, eltekintve attól, hogy Csomay vagyonos és ismert egyén, míg Rosivallt senki sem ismeri, minden tekintetben előnyösebb Rosivall ajánlatánál, a szerződést Csomayval megkötö, s a további lépéseket a városi hatóság engedélyétől, a segélyezés mikéntjétől s az egyházmegyei hatóság engedélyétől teszi függővé. Időközben Rosivall beküldi a toronykamara tervezetét.

A toronykamara tervezete Seltenhofer, Egry Ferenc, Valter Ferenc és Tóth Árpád uraknak elküldetett, kiknek ajánlata beérkezvén kitűnt, hogy legolcsóbb ajánlatot tett Tóth Árpád, ki is 2728 korona összegért vállalta a 450 kilogrammos [és a] 220 kilogrammos harangot, a szabadon álló vas haranglábot a teljes felszereléssel, elhelyezéssel, egészen a harangkötélig.

Felmerült az a kérdés, hogy kinek emlékére legyen szentelve a második harang.

Lelkész indítványa, hogy arra való tekintettel, hogy Poszvék Sándor nyug. teol. akadémiai tanár, mint 40 évig az egyházkerület számvevője s a kerületi gyámolda fő patrónusa, halhatatlan érdemeket szerzett magának, és mert a Haubner Máté szuperintendens emlékalapot is 1000 koronával gyarapította, elhatározott, hogy az első harangot Haubner Máté szuperintendens emlékének, a másodikat pedig halája s kegyelete emlékéül „Poszvék Sándor emlékharang” felirattal önteti.

A nőegyletek szép összegű hozzájárulása s az a körülmény, hogy nagytiszteletű Poszvék Sándor nyug. teol. akad. igazgató úr a tisztelet s kegyelet eme kitüntetését elfogadván, 500 koronával járult a harangok költségéhez, arra bátorították fel az építőbizottság tagjait, hogy megszámlálva a már eddig befolyt s remélhetőleg befolyandó összegeket, felbátorítva érezte magát, hogy egy harmadik harang állványára s magára egy harmadik harangra nézve is szóba álljon korona Tóth Árpáddal, ki egy 120 kilogrammos harangot és a hozzá szükséges vasállványt 440 költséggel hajlandó volt felállításra, illetve megöntésre elvállalni.

A harmadik harangot, tekintettel arra a körülményre, hogy a veszprémi evangélikus egyházközség Rupprecht Lajosnak, mint a dunántúli kerületi gyámintézet kiváló emléké volt elnöke jóindulatú támogatásának köszönheti, hogy ismételten nagyobb összegű gyámintézeti segélyben részesült, minek folytán a fejlődés s az anyagi megerősödés útjára jutott, elhatározza az építő bizottság, hogy Rupprecht Lajos emlékének szenteli, s megbízza a lelkészt, hogy erre vonatkozólag lépjen érintkezésbe Rupprecht Taszilóval, mint a család legidősebb tagjával, ki egyúttal a veszprémi evang. egyház tagja is, hogy engedje meg, s testvérét is bírja rá annak megengedésére, hogy boldog emlékéü édesatyjuk emlékének szentelhessük harmadik harangunkat. A beleegyezés az építőbizottság nagy öröme nemcsak hogy megadatott, hanem ezen felül a harang költségéhez Rupprecht Tasziló 200 koronával, Fejérváry Gézáé szül. Rupprecht Viola pedig 80 koronával járult.

A toronyalap költségeihez Liptay Sándor m. kir. főpostatiszt is, ígérete szerint, 120 koronával járult.

Az építőbizottság teljes ülése örvendetes tudomásul vette a lelkész intézkedéseit az építkezés körül.

Szept. 15-én a harangok öntésénél jelen voltunk, gyönyörű látvány volt.

Szept. 16. Semmi nevezetesebb esemény.

Szeptember 17-én értesítést vettem arról, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter tandíjkárpótlás címen 83 koronát utalt. Megfellebbeztem, s új értékelést kértem. [Későbbi beszúrás] 1911.VII.8. Minden föllebbezés sikertelen volt.

Szeptember 17-én az elemi iskolás leányok kézimunka-tanítása elkezdődött.

Szept. 18. Nőegyleti elnöknel megbeszéltük a toronyfelavatás alkalmával a templom belsejének feldíszítését. Véleménye oda irányult, hogy jó lesz a választmányt összehívni, későbbben pedig azt kívánta, hívjuk össze az egész Nőegyletet. Megtörtént.

19-én semmi nevezetesebb esemény.

20-án érkezett Hofbauer esperes úr, kivel a harangok hangját meghallgattuk, s kinek elbeszéltem augusztus 21-én a Hornig püspökkel történt dolgokat, midőn 70 éves születése évfordulója alkalmával üdvözöltem, s ő a megköszönés után a Boromei enciklikával⁴⁵ előhozakodva úgy nyilatkozott, hogy a reformátorok nem reformáltak, hanem deformáltak, stb.

21. Esperes megnyitja a lelkészértekezletet, s az én magánbeszélgetésemre vette fel a megnyitó témájául.

Rosivall Ferenc mérnök Csernyének⁴⁶ panaszkodott, mily kurtán elbánt övele a veszprémi ev. egyházközség. Tehát pertől nem kell tartani. Hála Istennek!

22-én nőegyleti gyűlés tartatott, mely alkalommal határozatba ment, hogy

⁴⁵ Boromei enciklika = X. Pius pápa 1910. május 26-á kiadott körlevele, Borromeo Szent Károlyról.

⁴⁶ Bakonycsérnye.

a templom szőnyegekkel látandó el, állandó feldíszítésre. Szóba hozatott, hogy a régimódi oltárkeresztet is el kellene távolítani, s ennek helyére szőnyeggel borítani le az oltárt. A Nőegylet felajánlotta 140 korona tartaléktőkéjét, a hiányzó részhez a templombelső felszerelésére elhelyezett pénzből [...] szükség esetén pótlék nyújtandó.

23. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el a nap. Csak az a nevezetesség történt, hogy a toronyállványok lebontását elkezdték. Szép idő esetén a villámhárító elkészítése is meglesz e hét folyamán.

24. Minden nevezetesebb esemény nélkül telt el, amennyiben Budapestre utaztam az egyet. gyámintézeti gyűlésre. Az ünnepély fény dolgában szépen folyt le, de a résztvevők csekély száma megdöbbentő volt.

25-én a kellemet a hasznossal összekötvén, a toronyépítés céljára sikerült 30 korona önkéntes adományt kapnom. Nt. Raffay Sándor is megígérte, hogy a bpesti Deák téri egyház pénztárosa rövid időn belül küldi a Nőegylet gyűjteményét.

[Későbbi beszúrás] 1911. VII.8. Ismételt felhívásra sem küldték el.)

26-án a villámhárító szerencsésen elkészült. Az oltári szőnyeget s a futószőnyeget a Nőegylet megrendelte Berger Sámuel üzletében.

27., 28., 29., 30. Minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el, csak az az egy említésre méltó, hogy Sebők Gyula volt tanítvány, első hónapi tisztí fizetéséből, szíve háláérzetének kifejezéséül a toronyra 10 koronát küldött. A torony letisztogatása gyorsan halad előre, még pár napi jó idő, s a harangokat is fel lehet húzni.

Istennek legyen hála, szeptember 30-a szerencsésen elmúlt.

Október 1. Minden nevezetesebb mozzanat nélkül.

2. Minden nevezetesebb esemény nélkül.

3. Semmi nevezetes nem történt. A toronymunka a lehető leglassúbb mozgással halad előre

4. Minden különösebb eset nélkül. A várbeli templom felszentelés és ebéd.

5. Semmi nevezetesség.

6. A harangok állványainak lemérése, elszállítása.

7. Semmi fontos esemény.

8. A harangok megmázslása és elszállítása.

9. Vasárnap a bámulók sokasága.

10. Előkészület a harangok felhúzására. Scheiber a templom ablakait késik bevágni. A gonosz szívű, mindenáron be akarta csapni az egyházközséget. Rövid üvegeket adott, cementtel akarta pótolni.

11. Nem fordult elő semmi nevezetes esemény.

12. Ismét csak megakadt az előrehaladás, hacsak a templom befestését nem nevezem előhaladásnak.

13. Az adományok szépen folynak. Purgly Ferenc valóra váltotta azon ígéretét, hogy a hiányzó 200 koronát ők összegyűjtik, ami kevés híján meg is történt. Ehhez Belák János is hozzájárult 50 koronával.

A harangállvány felállítatott, a harangok elhelyeztettek. A felügyelő, dr. Lányi Sándor és az építőbizottság egyéb tagjai olyan közönyt tanúsítottak az ügy iránt, mintha nem is a gyülekezetet érdeklő ügyről volna szó.

A harangpróba megtörtént, de nem sikerült, mert a harangok, Tóth Árpád lelkiismeretlen eljárása folytán, olyképpen lettek elhelyezve, hogy a toronykamara szűknek bizonyult. Alaposan kellett volna a hiányon segíteni, de mint egyedülálló, megkötött kezű, nem tehettem semmit.

Tóth Árpád, ahelyett, hogy a haranglábak új szerelésével és a harangok új elhelyezésével alapos munkát csinált volna, nekiment a harangkamra falának, kivéste azt, hogy a harang szíve ne ütődjék bele a falba.

Sok aggodalommal teljes nap és álmatlan éjszaka után eljutottunk a felszentelési ünnep határnapjának kitűzéséhez, melyre november 13-a hozatott javaslatba. Esperes úr elfogadta.

Mielőtt a felavatási ünnepély örvendetes, várva várt napja bekövetkezett volna, valamely nemes szívű emberbarát, névtelenül, 200 koronát küldött a toronyóra alapra, kérvén a lelkészt, hogy ne kutassanak utána, hadd maradjon ő az ismeretlenség homályában.

[Hering János utólagos beszúrása] Harangfelszentelési ünnep: 1910. nov.

13.

A harangok súlya: 450 kg, 220 kg, 120 kg.

November 13-a felvirradt. Nt. Hofbauer esperes úr Horváth Sándor várpalotai, Pócza Ferenc sikátori lelkész urakkal és Nagy Kálmán vönöcki másodtanítóval megérkezett. Alman Brúnó helyett Ritter Lőrinc fogadta el az orgona vezetését.

Az ünnepély sikerült, valamint a bankett is, melyen a levéltárba elhelyezett helyi lapok tanúsága szerint mindenki a lelkészt ünnepelte. Az ünnepi hangulatba azonban egy diszsonáns hang is belevegült, amennyiben, midőn dr. Lányi Sándor gratulált, bevallotta, hogy az egész toronyépítési ügyben ellenségem volt, de most mégis gratulál. Ezt az ellenséges indulatot bizonyítja dr. Óvári Ferencnek egy, a levéltárban elhelyezett levele. Az adományok az ünnepély után is szépen folytak, csak az volt a baj, hogy nem különítették el a közönséges bevételektől, hanem felhasználattak, amit majd lassanként a felszerelési és óraalaphoz vissza kell pótolni. Ez szép összeg lesz, ha különválasztatik.

A Nőegylet is megtette a maga munkakörében a kötelességét. A dísztelen oltárkerítést eltávolíttatta, s annak helyére új, beton oltárelőt készíttetett, s arra egy szőnyeget vett, úgyszinte a templomon végigfutó szőnyeget.

Stubenvoll Ferencné egy finom fehér selyembársony oltár és szószéktakarót ajándékozott az egyházközségnek. Legyenek áldottak mindazok, akik a torony ügyben felkarolták az egyházközség nemes törekvését.

A leszámolásnál Csomay Kálmán úr 100 koronát adott át a gondnoknak a toronyfenntartási alapra.

Az egyházközség örömeztébe keserű érzelmek húrjai rezdültek meg, midőn Szűcs István egyházi folyton panaszkodott a harangok helytelen elhelyezése és az ebből származó nehéz harangozás miatt, de minthogy Tóth Árpád azzal biztatott, hogy idővel mindez megszűnik, vártuk a legjobbat, de ez nem következett be, mert a harangok szélei igen vásították a köteleket.

December hónapban a Nőegylet szép munkája, melyet a szegény gyermekek felruházása és karácsonyfája feldíszítése körül kifejtett, örvendeztetett meg minden nemesen érző egyháztagot. Örömet hozott a speyeri Gusztáv Adolf Egyletnek 58 korona 50 fillérnyi kegyes adománya is, mellyel újból bizonyosokká tettünk arról, hogy a Gusztáv Adolf Egylet segélyezési táblázatáról még nem töröltettünk le.

Azt 1910. év örömeve annak is, hogy azon szégyenfolt, melyet Krizsán József és a korabeli presbitérium tagjai annak véghezvitelével ejtettek az egyház becsületén, hogy a toronyalap cím alatt gyűjtött 2200 forintot, azaz 4400 koronát elköltötték, sikkasztották, végleg letöröltetett az emlékezet táblájáról. Legyen áldott Istennek szent neve, hogy irántunk való kegyelmét abban is megmutatta, hogy az emberek szeretetteljes cselekedetükkel rásegítettek arra, aminek megvalósulását lehetetlenségnek tartottuk.

December hónapban a Nőegylet szép munkája, melyet a szegény gyermekek felruházása és karácsonyfája feldíszítése körül kifejtett, örvendeztetett meg minden nemesen érző egyháztagot. Örömet hozott a speyeri Gusztáv Adolf Egyletnek 58 kor 50 fillérnyi kegyes adománya is, mellyel újból bizonyosokká tettünk arról, hogy a Gusztáv Adolf Egylet segélyezési táblázatáról még nem töröltettünk le.

Az 1910. év örömeve annak is, hogy azon szégyenfolt, melyet Krizsán József és a korabeli presbitérium tagjai, annak véghezvitelével ejtettek az egyház becsületén, hogy a toronyalap cím alatt gyűjtött 2200 forintot azaz 4400 koronát elköltötték, sikkasztották, végleg letöröltetett az emlékezet táblájáról.

Legyen áldott Istennek szent neve, hogy irántunk való kegyelmét abban is megmutatta, hogy az emberek szeretetteljes cselekedetükkel rásegítettek arra, aminek megvalósulását lehetetlenségnek tartottuk.

1911

Felvirradt az Isten kegyelmének új éve. A múlt év, nagy munkája mellett, oly jól végződött, hogy a torony és toronyfenntartási alapból szép összeg maradt a pénztárban, mely azonban az 1911. év bevételeinek terhére íratott elő. A számadás elkészült, minden baj nélkül beterjesztetett és a mintának megfelelőnek[sic!] találtatott. Örvendetes eseménynek róható fel, hogy a Veszprémi Takarékpénztár 100 koronát, Veszprém vármegye rendelkezési alapja 100 koronát és a Veszprém megyei Tkpénztár 50 koronát adtak a tanítói alap gyarapítására. Király öfelsége pedig magánpénztárából 200 koronát torony és templom építésre.

Szépen, örömmel hangolódva indult az újév, de megzavarta az örömet a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek az az eljárása, mellyel a lelkesítő állással egyesített tanító ügyet kezdte bolygatni. Kezdte pedig azzal a kérdéssel, miért nem tagja a veszprémi evang. elemi iskola tanítója az állami nyugdíjintézetnek? A felelet, minthogy a felvételt célzó kísérletezés mindig azon szenvedett hajótörést, hogy egy ember kettős nyugdíjat nem húzhat, más feleletet nem lehetett adni, mint azt, hogy az illető evang. pap is egy személyben.

Erre megjelent egy miniszteri rendelet, mely határozottan kifejezi, hogy az 1868. és 1907. évi törvények megfelelő szakaszaira való hivatkozással nem tűri meg tovább a kettős hivatalnak egy személyben való egyesítését. Az egyházközség az egyháztanács jegyzőkönyvében megörökített írás tanúsága szerint készített egy feljegyzést, melyben hangsúlyozza, hogy jelenleg nincs abban az anyagi helyzetben, hogy a rendeletben kifejezett követelésnek eleget tehessen, és kéri a minisztert, adjon addig haladékot, míg a jelenlegi lelkesítő személyében változás állana be.

Időközben az öregharang kötele elszakadt, mire az egyháztanács a harangállvány és a harangok elhelyezése helyességének vagy helytelenségének megállapítása érdekében szakértői szemlét tartattam [sic!].

Felhívtam Takács János okleveles gépkezelőt, majd pedig Bokrossy Jenő városi mérnök urat, kik mind a ketten hiányosnak, sőt helytelennek találták a harangállványok és a harangok elhelyezését. Lásd az ide vonatkozó szakértői szemléről felvett iratot. Levéltár.

Tóth Árpád felszólíttatván a hibák kiküszöbölésére, szeptember hó közepére jelezte az időt, amelyben az észlelt hiányokat pótolni, s a hibákat újabb szereléssel kiküszöbölni fogja.

Az iskola kisvizsgálója épp úgy, mint az évvizsgálója, nagy örömet okozott, mert a gyermekeknek bátor és szabatos felelete mindenkit örvendetesen lepett meg.

Az egyházmegyei és kerületi gyűlések szép rendben folytak le. Az egyházmegyei gyűlés csak annyiban volt reám nézve nevezetes, amennyiben Hofbauer Pál lemondása után több oldalról is felszólítottam arra, hogy fogadjam el megválasztatás esetén az esperesi hivatalt, de én megköszöntem.

Az 1911. év augusztus 4-én jelentette be a tanfelügyelő úr, hogy az egyházközség fent említett kérvénye csak annyiban nyert meghallgattatást, amennyiben a tanítói állásnak külön tanítóval leendő betöltése határidejéül a 1912/1913. tanév szeptember 1-jét tűzte ki, tehát egy év haladékot adott.

A kerületi gyűlés a veszprémi evang. egyházközség kényes ügyét Belák István felügyelő kezdeményezésére, aki a miniszter leiratára egy kérelmet terjesztett a kerületi gyűlés elé, magáévá tette akképpen, hogy felterjesztést intézett az egyetemhez, felkérvén azt, mint legfőbb tényezőt az iránt való közbelépésre, hogy a miniszter, alaposan felvilágosítatván a helyzet felől, vétetnék reá, hogy vagy helyezze hatályon kívül kétféle rendbeli rendeletét, vagy ha ezt tenni nem akarja, gondoskodjék a 40–50 tanköteles gyermeknek leendő iskoláztatásáról, és a tanítónak, kit ok nélkül fosztott meg állásától, 19 éves munkálkodása által szerzett jogaitól, mint okleveles tanítót, részesítse végellátásban.

Az a múlt évi szép remény is valóra vált, hogy az áldott G. A. Egylet a folyó évben is fenntartott bennünket a segélyezettek között, amennyiben 351 korona rendes segélyét elküldte a lipcsei Gusztáv Adolf Egylet is.

Megzavarta örömet az a körülmény, hogy a G. A. Egylet lipcsei főegyletéhez május 5-én 10 filléres bélyeggel elküldött levél aug. 24-én, mivel 2 grammal súlyosabb volt annál, amennyit 10 fillérrel el lehetett küldeni, vagyis 22 gramm volt, nem fogadtatott el, hanem, mivel az elküldő neve kívül nem volt jegyezve, ide-oda küldöztetett, míg végre a soproni postaigazgatóság a levelet felbontván 23-án irányította hozzám, a feladóhoz.

A szünidő szerencsésen minden nagyobb és az egyházközség életében nagyobb nyomot hagyó esemény nélkül befejeződött. Kellemes meleg nyár volt ez, kiválóan kedvezett a fürdőző közönségnek.

A mai nappal, Isten segítségével, befejezem augusztus 27-ét.

Aug. 28., 29., 30., 31-e minden megjegyzésre és feljegyzésre méltó esemény nélkül múlt el. Isten segítségével augusztus hónap befejeztetett.

Szeptember 1. A gyermekek beíratása szépen folyik.

2. Minden rendben halad.

3-án semmi nevezetes változás.

4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. Semmi.

11-én semmi nevezetes, valamint 12-én és 13-án sem történt semmi.

Az iskolában a tanítás fennakadás nélkül folyik. A hónap folyamán iskolalátogatók, vagyis, jobban mondva, a bakony-alsóvidéki tanítói kör ülését tartotta, amikor a segéd-tanfelügyelő úr kíséretében a kir. tanfelügyelő úr is jelen volt.

Az új énekeskönyv úgy az egyházközségben, valamint az iskolás gyermekek által is tömegesen megrendeltetett, úgyhogy nemcsak iskolai tankönyvül, hanem a híveknél is kedves vendégül befogadtatott.

A tanítói állásnak a lelkeszi állástól leendő különválasztásának kérdése újból tárgyalatván, ismét dr. Matkovich Tivadar veterán egyháztag volt az, aki a miniszterhez leendő felterjesztést elkészítette, mégpedig egyenes kijelentésével annak, hogy mi vagyunk a jogos állásponton, nem pedig a miniszter, mert mi a Csáky-féle rendelet alapján megkötött szerződés pontozataihoz szabtuk magunkat, a miniszter pedig azok figyelmen kívül hagyásával akart intézkedni.

Október hónapban ismét a Tóth Árpáddal volt baj, amennyiben a mérnök által előírt munkálatokat csak felületesen végezte el. Egyebekben minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el október.

November hónapban 9-én és 10-én tartatott az ágost. hitv. evang. egyetemes gyűlés, amely alkalomkor Belák István egyházmegyei felügyelő úr többszörösen megismételt kérelmére püspök úr hajlandónak nyilatkozott arra, hogy az egyházmegyei elnökség[ből] és az én személyemből álló küldöttséget vezet a miniszteri titkár, dr. Molnár Viktor és Kacsovich Mihály osztálytanácsoshoz.

Dr. Molnár Viktor, miután a kat. szellemű gróf Zichy János kultuszminiszter által nem kedveltetett, távozóban lévén, meghallgatta ugyan kérelmünket, de arra mit sem válaszolt.

Ezután felkerestük Kacsovich Mihály osztálytanácsost, ki miután előadásunkból megértette, hogy minő rendkívül nehéz helyzet elé állított az egyházközség egyfelől, a lelkész másfelől, amennyiben, ha a miniszter megmarad merev álláspontja mellett, én is a nyomorba lesznek dobva, úgyszintén az egyházközség is. A szerződésből származó jogok figyelembe vétele mellett az egyházközség, saját hibáján kívül, kénytelen lesz lelkész tanítóját kárpótolni, amire egyenesen képtelen.

Erre Kacsovich kijelentette, hogy amennyiben a kérvények hozzá külön borítékban felterjesztetnek, az egyházközség óhaja szerint fogja referálni a miniszternek az egyházközség kérvényét, hogy a jelenlegi állapot az én személyem lelépéséig fenntartható lehessen. Annak idején pedig, mint mondá, még iskolát is segítenek építeni, vagyis tanítólakot.

A téli hónapokban nevezetesebb esemény nem fordult elő. Az iskolában november hónapban Fejes Lajos ellen kellett erélyesen fellépni, és őt az iskolából eltávolítani, mivel velem szembeszállott. Iskolaszéki gyűlés tartatott, mely alkalommal kimondatott, hogy Fejes Lajos azonnal eltávolítandó, Szabó Sándor pedig figyelmeztetik, hogy amennyiben még legcsekélyebbet vét az iskolai törvények ellen, ő is eltávolíttatni fog.

Hogy pedig Fejes Lajos ne csavaroghasson, megindíttatott ellene az eljárás, hogy szüleitől, kiknek nem fogad szót, elvétessék, s az elzülléstől megóvandó, az állami menhely gondozására bízassék.

December hónap minden nagyobb kellemetlenség nélkül kezdődött. A Nőegylet elhatározta, hogy mint az eddig szokásban volt, a folyó évben is ellátja a szegény gyermekeket karácsonykor a szükséges ruházattal.

Az áldott Gusztáv Adolf Egylet is felvette egyházközségünket a segélyezendők közé, amennyiben a központ tudomásunkra adta, hogy a speyeri egylet adósságtörlesztésre 50 márkát = 58 korona 50 fillért szavazott meg.

A Nőegylet a szegények karácsonyára vonatkozó határozatát fenntartotta, s annak támogatására az egyházközség férfi tagjait is felszólította. A nemes törekvést páratlan siker koronázta. Guillaume Árpádné, ez a lelkes úraszony 30 Koronával járult a szegényügy gyámolításához.

Az év nem múlhatott el anélkül, hogy aggodalom ne támadt volna szívünkben. Farkas Sándor 7000 korona 6%-os kamathátralékával, Gösy György pedig 1000 koronájával, mint hátralékos tartozással tölti el az egyháztanács tagjainak szívét aggodalommal.

Ezektől eltekintve úgy záródott az 1911. év, hogy hálátelt szívvel borulhatunk le a kegyelmes Isten előtt, hogy minket mindezideig minden nagyobb baj nélkül vezetett, s egy évet befejezni engedett. Csak óév esti áhítatosságunkat zavarta meg a harangállvány.

A Nőegylet a szegények karácsonyára vonatkozó határozatát fenntartotta, s annak támogatására az egyházközség férfi tagjait is felszólította. A nemes törekvést páratlan siker koronázta. Guillaume Árpádné, ez a lelkes úraszony 30 Koronával járult a szegényügy gyámolításához.

Az év nem múlhatott el anélkül, hogy aggodalom ne támadt volna szívünkben. Farkas Sándor 7000 korona 6%-os kamathátralékával, Gösy György pedig 1000 koronájával, mint hátralékos tartozással tölti el az egyháztanács tagjainak szívét aggodalommal.

Ezektől eltekintve úgy záródott az 1911. év, hogy hálátelt szívvel borulhatunk le a kegyelmes Isten előtt, hogy minket mindezideig minden nagyobb baj nélkül vezetett, s egy évet befejezni engedett. Csak óév esti áhítatosságunkat zavarta meg a harangállvány.

1912

Aggódó bizonytalanságban töltöttük az elmúlt év december hónapját, mert a tanítói állás kérdése még mindig Damoklész kardjaként függött fejünk felett. A január hónap azonban meghozta a lelki nyugalmat, mert a kultuszminiszter csakugyan méltányolván a felhozott okokat, megengedte, hogy a két állás egyesülve maradjon mindaddig, míg a személyben változás nem történik.

Aggódó bizonytalanság bántotta lelkemet azért is, mert az öreg harang húzókarja óév este a csavar meglazulása folytán félig leesett, úgy, hogy harangozni lehetetlenség volt. Tóth Árpád vállalkozó, tág lelkiismerettel megvert ember, megcsinálta újból a húzókart, de az állvány gyengesége s erőtlensége marad a régiben.

Az egyházközség ügyei minden nagyobb hullámmal nélkül haladnak. A speyeri Gusztáv Adolf Egyetel jelzett 50 márká adománya megérkezett, amivel a saját tőkéinknél fennálló tartozás kevesbítettett.

Február hónap, valamint a március is minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el. A tavasz szépen megmutatta, hogy gyümölcsben sok szép reménységet ápolhatunk. Ámde a szeszélyes április kései hideg napjaival letarolta a korán nyíló fák gyümölcsseit, s az öröm helyét a szomorúság foglalta el. Szomorúságot hozott a május is, amennyiben másodikán véletlen szerencsétlenség vagy pillanatnyi elmezavar folytán vései Véssey Sándor egyh. ker. felügyelő úr agyonlőtte magát. Bár reggel megkaptam a gyászjelentést, a temetésre az idő rövidsége miatt nem mehettam el. Utódjává egyházasheteyi dr. Berzsenyi Jenő, a kemenesaljai egyházmegye felügyelője választatott meg.

Az egyházközség anyagi ügyei a nagy hátralékok folytán, melyek a kibontakozást nagyban meggátolják, nem javulnak. Mindenfelé csak önzés szemlélhető. A harangozó, aki boldognak érezhetné magát, hogy az egyházközség biztosította kenyerét, folytonosan elégedetlenkedik, s ahelyett, hogy jó kedvvel végezné teendőjét, csak nagy kénytelenségből s nem örömost teljesíti kötelességét.

A tavasz és a nyár folytonos aggodalmak között telt el, mert sem a toronyépítést ellenző egyházközségi felügyelő szíve nem akar felmelegedni a torony és a harangok iránt, sem pedig erélyesen nem karolja fel az egyházközség ügyét, minek anyagi eredménye is megvan már, amennyiben Bokrossy Jenő mérnök, ki a tavasz folyamán sok hibát talált a harangállványban, látván, hogy az egész ügynek egyedüli mozzgatója a lelkész és a gondnok, Kamarell József, ígérte, hogy a harangállványt még egyszer tüzetesen megvizsgálja s olyan jelentést ad, mely alapját képezheti a további lépéseknek, teljesen elfelejtván, elutazott nyári szünetre.

Mikor pedig a szünetről visszatért, nagy könyörgésre eljött, de ezzel is úgy jártunk, mint az esőért imádkozók a bekövetkezett zivataros esővel. Amit egyik jelentésével adott és bátorítani látszott, azt a másikkal teljesen megsemmisítette, kijelentvén, hogy minekutána Tóth Árpád a hiányokat kiküszöbölte, nem talál semmi hiányt. Fáradozásáért kér 50 korona tiszteletdíjat megállapítani.

Tóth Árpád, hogy a harangok szíve ne ütközzék a kilengéskor a falba, a középső harang ütőjét kicserélte, s helyette rövidebbet helyezett el, amit saját szememmel láttam, s mikor szemére lett vetve ez a helytelen eljárás, esküvel erősítetten tagadásba vette az egészet, mire a harangláb ügye, bár felügyelő úr magára vállalta, hogy szakértőt fog kérni a minisztériumból, teljesen megfeneklett.

A Győr városában tartott egyházkerületifelügyelő- beiktató kerületi gyűlésre izgatottsággal párosult aggodalommal mentem el, mert az egyházközség anyagi ügyei egyik-másik ponton aggodalmat keltő, setét gomolygó felhőket tüntetett fel a szemhatáron. Gósy György hentes iparoson annyira erőt vett lábbaja, hogy el kellett mennie Hévízre, hogy üzlete is lassanként Hévízre jusson. Nehéz munkával, hangyaszorgalommal gyűjtöttem az egyházközségnek tőkéit, és most 1000 korona forog veszélyben.

Aki pénzt ad ki kölcsön, az soha ne hallgasson a szívére, csak hideg-rideg ésszel mérlegelje az állapotokat, hogy a kölcsönadott pénzt minden felmerülhető eshetőséggel szemben biztosítsa. Egyszer engedtem a szív szavának, minek folytán aggodalom tölti el éjjel-nappal a lelkemet.

A másik gomolygó setét pont Farkas Sándor tartozása. Ez a szerencsétlen ember is a rosszmájú Abeles és Adorján Mór zsidóktól behálózva annyira elerőtlenedett, hogy képtelen a kamatok fizetésére.

A kerületi gyűlés amilyen nyugodtan folyt le, olyan szép reményeket ébresztett szívemben annak egyik estéjén Kiss János vasszombathelyi és Kund Sámuel répcelak-csánigi esperes lelkész.

Midőn vacsora közben panaszkodtam sanyarú helyzetünkről, erősen meghagyták, hogy még augusztus folyamán írjak folyamodványt az egyetemes adócsökkentési bizottsághoz, hogy adósságtörlesztés címén adjanak segítyt az adócsökkentési alap tartalék tőkéjéből, meghagyván, hogy Madár Mátyás felpéci és Varga Gyula vönöcki lelkészekkel, mint a bizottság dunántúli tagjaival beszéljek, s ha ők a püspök úrral ígéretet tesznek, olybá vehetem azt, mintha a pénz már a gyülekezet pénztárában volna.

Az ígéret mindkét részről elhangzott, a kérvény beadatott.

A szeptember hónap csendes egyformaságban telt el. Október hónapban Várpalotára hívtunk meg a teológusok felavatására. Kellemes nap volt, örök emléküvé vált.

Október hónapban nehéz napok következtek az országra, mert a balkáni népek szövetségre lépve megtámadták az évszázados elnyomót, a törököt, s

minthogy a törökök nagy nepotizmusnak⁴⁷ lettek áldozatai, amennyiben a víg zeneszóval Ázsiából jött katonáknak sem lőporuk, sem ágyúgolyójuk, sem ruhájuk, sem élelmük nem volt, mindenfelől vereséget szenvedtek. Bolgár, szerb, görög és montenegró olyan csodálatos vitézséggel, felkészültséggel és rendületlen bátorsággal törtek az éhező és kizsákmányolt katonasággal rendelkező törökre, hogy annak minden talpalatnyi földet temérdek veszteség után fel kellett adni, úgyhogy már közel voltak ahhoz, hogy Konstantinápolyt támadják meg. Míg ez keleten folyt, addig itthon az egyházi bizottságok csendesen dolgoztak.

A G. A. Egylet Lőw Fülöp javaslatára kitörölt bennünket, de kárpótolt az egyetem⁴⁸, amennyiben az adócsökkentési alap tartalék tőkéjéből 2000 korona segélyt szavazott meg.

Isten áldja meg az adomány kieszközölőit és folyósítóját. Így fejeztük be az aggodalomteljes évet, szép reménységgel.

Amikor a törökök nagy nepotizmusnak lettek áldozatai, amennyiben a víg zeneszóval Ázsiából jött katonáknak sem lőporuk, sem ágyúgolyójuk, sem ruhájuk, sem élelmük nem volt, mindenfelől vereséget szenvedtek. Bolgár, szerb, görög és montenegró olyan csodálatos vitézséggel, felkészültséggel és rendületlen bátorsággal törtek az éhező és kizsákmányolt katonasággal rendelkező törökre, hogy annak minden talpalatnyi földet temérdek veszteség után fel kellett adni, úgyhogy már közel voltak ahhoz, hogy Konstantinápolyt támadják meg. Míg ez keleten folyt, addig itthon az egyházi bizottságok csendesen dolgoztak.

A G. A. Egylet Lőw Fülöp javaslatára kitörölt bennünket, de kárpótolt az egyetem, amennyiben az adócsökkentési alap tartalék tőkéjéből 2000 korona segélyt szavazott meg.

Isten áldja meg az adomány kieszközölőit és folyósítóját. Így fejeztük be az aggodalomteljes évet, szép reménységgel.

47 Nepotizmus = a hatalmi pozíciók ismeretség alapján történő elosztása.

48 Egyetemes Egyház.

1913

Isten segítségével befejeztük az 1912., aggodalommal telt évet, melynek utolsó pillanata is különféle érzelmeket váltott ki keblemből. Megérkezett ugyanis nt. Kiss János szombathelyi lelkész, ker. gyámint. h. elnök úr felhívása, hogy az egyet. gyámint. elnök felhívta, miszerint Veszprém a Gusztáv Adolf Együlethez szóló Berichtjét⁴⁹ dec. 30-i kelettel, postafordultával küldje be.

Istenben boldogult Lőw ker. gyámint. elnök úr bevágta az egyházközség útját, megsemmisítette a Berichtet, miért is nem akarván üres szalmát csépelni, sem szerénytelennek nem akarván feltűnni, a Berichtet nem küldtem el, mert úrlap sem állott a rendelkezésemre.

Újév napja szerencsésen köszöntött be. A délelőtt a templom nagy részét betöltő hívekkel tartott isteni tisztelettel tellett el. Isteni tisztelet után tisztelegtem Koller S. alispánnál s dr. Óvári Ferencnél. Ez utóbbi, hűtlenül elhagyván a 48-as zászlót, melyre felesküdt a megválasztatáskor, a színpártoló egyesület helyiségében ünnepeltette magát, s így sem a napa⁵⁰ elhalálózásáért illető részvétnek, sem az újév szülte jókívánatoknak nem adhattam kifejezést.

Az aggodalmat keltő háború tüze is szűnőfélben van, amennyiben Szerbia kezdi belátni, hogy jobb, ha tisztességes békét köt Ausztria–Magyarországgal, mintha véres háborút idéz föl, amiből könnyen lángra lobbanhat egész Európa.

2. Ez a nap is csendesen megint elmúlt anélkül, hogy valami nevezetes esemény adta

[volna] elő magát, hacsak a Lukács által beadott választási törvényjavaslat folytán beállott munkapárti bomlás meg nem említhető. Megemlékezésre méltó a Tisza István gróf úr és gróf Károlyi Mihály közt felmerült incidens. Tisza a Nemzeti Kaszinóban kezet nyújtott annak a Károlyi Mihálynak, akit félig ájultan hurcoltatott ki a parlamentből, de Károlyi két ízben figyelmen kívül hagyta. Párbaj lett a vége, mely nagyobb sebesülés nélkül fejeződött be.

3. Gróf Széchenyi Aladár a Nemzeti Kaszinó setét szobájában kezet fogott Tiszával, de mikor megtudta, hogy kivel fogott kezet, megírta neki, tekintse úgy, mintha nem fogott volna vele kezet.

4. A mai napon érkezett meg az 1912. év novemberében az adóalap bizottság által a rendkívüli adóalapból a veszprémi egyházközségnek megszavazott 2000 korona, amivel az egyházközség a saját magánál fent lévő követeléseit óhajtja kielégíteni. A Gusztáv Adolf egyleti segély helyét pótolja ez a nagyobb.

5. Január 5-e minden nevezetesebb esemény nélkül múlt el.

6. Január 6-án bezártuk az ünnepkört, melynek utolsó napján hálát adván a

⁴⁹ Bericht = beszámoló, jelentés (német).

⁵⁰ Napa = anyós.

mindenekben megsegítő jóságos Istennek, újabb erőgyűjtés céljából a szellemi táplálkozásnak szenteltem az időt.

Január 7-én ismét aggodalmat keltő a keleti láthatár, mely ismét setét színben tünteti fel a jövőnek képét. Egyre foszladoznak a béke reményének szálai, s ha vagy az isteni gondviselés nem segít, vagy a nagyhatalmak nem találnak alkalmas eszközt a háború vihara újból leendő kitörésének megakadályozására, a legszomorúbb jövőtől tarthatunk.

8. A hazai állapotok is egyre elszomorítóbb képet tárnak elénk. Az eddig megtörhetetlennek látszott Munkapárt⁵¹ bomladozni kezd. Az ellenzék is szervezkedik. Mindenképpen szomorú kilátásunk van nekünk, régóta reménykedő, de oly sokszor csalódott szegény protestáns papoknak.

Elszomorító az a körülmény is, hogy a vörheny s a kanyaró nem csak nem szűnik, sőt terjedőben van. Isten óvja városunkat s annak tanügyét a megpróbáltatásoktól.

9. Minden nagyobb esemény nélkül tellett el a nap. A külpolitika felhői sötétebbé válnak, mert az orosz gonosz. Egy hosszas szenvedésben gyötrődő asszony, Pintér Józsefné meghalt.

10. A hazai politikai események elszomorítólag hatnak a lélekre, a jobb jövőnek minden reménysége füstbe száll. A hosszas enyhe idő kezd téliessé átalakulni.

11. Gösy György bejelenti bajait, hogy ha a házát nem tudja eladni, végveszedelembé jut. Hogy mi lesz a követelésben lévő 1000 koronával, azt még csak sejteni sem lehet, mert hogy ki tudja visszafizetni, a jövő titka. Jótállás mellett sem idegennek, sem egyháztagnak nem szabad pénzt adni.

12-én beköszöntött a tél. A béketárgyalások megszakadófélben, semmi kellemes kilátás nincs a jövőre. Ha csak szigorú hidegre nem fordul, könnyen kiüthet a háború tüze. Kamarell gondnok a lelkész jövedelmét fokozni akarja.

13. A ragályos betegség szűnőfélben, a 27 napos iskolai szünetnek vége. Az oktatás elkezdődött. A gyermekek mindent elfelejtettek. A jövő iránti reménység, a politika szerencsétlen alakulása folytán, elenyésző csekély.

14. Előkészületek a tanultak ismételtesére. A hazai ügyekben a miniszterelnök és a házelnök erőszakoskodásai, a Balkán-félszigeten pedig a szövetkezett királyságok váratlan diadala, melytől megittasodva már Konstantinápoly hatalomba vevéséről álmodozott Bulgária.

A törökök a hatalmasságok, a támadók s támadottak követei között folyamatba hozott alkudozásban kerestek pihenésre és erőgyűjtésre alkalmat. A béke január vége felé, a követek tanácskozásai befagyván, megszűnt, s a háború újra kitört.

Míg ezek történtek a külföldön, addig itthon Lukács miniszter mosására került sor. Nagy volt a panama. 4800 korona állampénzen vette meg magának

51 A Nemzeti Munkapártot gr. Tisza István alapította 1910 februárjában.

Lukács a kormány-, illetve a Munkapártot. Ezt Desy Zoltán⁵² oly fényesen beigazolta, hogy csak a magyarhoni bírói kar függetlenségén múlt, hogy a vak is megláthatta az igazságot, mégis volt szolgalelke ahhoz, hogy Desyt ítélje el 1 hónapi börtön[re] és pénzbüntetésre.

Erre gróf Andrassy, Apponyi Albert és őrgróf Pallavicini nyilatkozatot tettek közzé, melyben határozottan vádolják Lukácsot, dehát az ő szemében a fát nem látta meg.

Február 5-én érkezett meg a Speyeri adományáról szóló jelentés. Ez is olyan adomány, melyből áldás és rend fakad. A háború iszonyú erélyességgel tovább folyik úgy a Balkánon, mint a magyar parlamentben. A parlamenti őrség felállítva, éles tölténnyel ellátva. Add Uram, hogy jó vége legyen.

Február hónapja szép remények és aggodalmak között múlt el. Gróf Zichy János m. kir. közoktatásügyi miniszter ígérete nem akart valóvá válni, míg végre a hónap közepén a budapesti ev. ref. püspöki konferencia odáig érlelte a dolgot, hogy a kongruások az első ½ évre kapnak 400 koronát, a második ½ évre 400 koronát, ami mégis csak valamelyes tapasz.

Vajha a tanítói nyugdíj-kérdés is jó végre alakulna ki, hogy egyik terhes hivatalomat, habár nagy veszteséggel is, letehetném, mert a súlyos teher alatt már-már összeroskadok.

24-én, úgy látszik, a természet is elérkezett a válaszpontra, mert a rettenetes hideg engedett, s helyét a fagyot olvasztó meleg tavaszi napsugár váltotta fel. Vajha tartós lenne az átmenet, hogy a rettenetes tüzelőpazarlásnak lehetne már véget vetni.

A természet példáját, úgy látszik, az emberi szenvedélyek is követik. A Balkán népei habár még háborognak, mindenfelé a béke szellője lengeti zászlaját.

A békeesség szellőjének fuvalma hatolt el hazai téren is az egyes felekezetek kongruás papjaihoz, mert bár a miniszter 1912-ben arról beszélt, hogy a korpótléket 400 koronával 1912. január elsejére visszamenőleg adja, mégiscsak 1913. január 1-től adta az első félévre kiutalt 400 koronát, 400 koronát pedig a június–decemberi ½ évre. Vajha törvény biztosítaná ezt, hogy senki el ne vehetné tőlünk. A 400 korona korpótléket február 25-én kiutalták, a ker. pénztár útján meg is érkezett. Valamint megérkezett a Gusztáv Adolf Egylet speyeri egyletének utolsó adománya, 58 korona 50 fillér.

A veszprémi és a Veszprém megyei tkpénztárak is folyósították a tanítói alap gyarapítására szokásos segélyeiket. Előbbi 100 koronát, utóbbi 50 koronát.

Nevezetes eseményszámba megy, hogy gróf Zichy János a király előtt feltárván Magyarország erkölcsileg züllött állapotát, nem akarván Lukács piszkában részt venni, beadta lemondását, melyet a király el is fogadott. Lukács

⁵² Desy Zoltán = függetlenségi párti képviselő Lukács Lászlót „Európa legnagyobb panamistájának” nevezte.

a király által hívatott Zichy helyett Jankovich Béla⁵³ terjesztetett fel kinevezésre. Hogy Lukács meddig maradhat, ez napok kérdése. Míg Lukács Bécsben járt, az alatt a főrendiház is interpellálta a miniszterelnököt, mert a bank főembere, Elek Pál két becsületbíró által tisztázva lett, akik hajlandók az ügy tisztázásához tanúskodni is.

28. Lukács megerősödve tért vissza.

Március 1. Szomorú képet nyújt Magyarország állapota. Tisza és Lukács erőszakkal párosult hatalmukkal mindent keresztülhajszolnak.

Március 2-a csendesen múlt el, minden nevezetesebb mozzanat nélkül.

3. Az országból a katonaságot, csendőrséget összehívták a fővárosba. A börtönök lakóit szétküldözték a vidékre, hogy újakkal tölthessék meg azok helyét. A két rémet látó már előre gyönyörködni, szinte tobzódni látszik a sebesültek nyöszörgő fájdalomában, az erőhatalommal elnyomott munkások jajgatásában. Az ápolónőknak helyét is megjelölték, ellátván őket az ápoláshoz minden szükséges szerekkel.

4. Az ellenzék csöndben ülészik, készül a nagy napra. Egyfelől a munkapártiak minden erőszakra előkészülése, másfelől az egyesült ellenzék komoly méltóságban sorakozása jellemzik március 4-ét, amikor az ellenzék a puskás, ágyús és mindenféle fegyveres erő által megszállott parlamentben megjelenik, nem azért, hogy Tiszával és Lukáccsal szóba álljon, hanem azért, hogy tiltakozzék a felforgatott jogrend ezen rettenetes állapota ellen, kijelentvén azt, hogy bármit határozzanak is, nem fognak abba, mint törvénytelenbe belenyugodni, hanem teljes erejükből küzdenek az ellen. Az általános sztrájkot is elhalasztották jobb időkre.

Így tehát elmúlt a rémséges dolgokkal fenyegető 4.e, hozván a lelkekben is, de a természetben is megújulást, amennyiben 5-én reggel 6 fokos fagy [volt], melyet délután a délelőtti pár szemnyi esőre tavaszi lágy szellő váltott fel.

6. A tavaszi napfény kellemes meleget lövell az iskola ablakain át. A délelőtt érkezett püspöki levél április 16-ára, Bpestre, egyetemes gyűlésre hív.

Szürke egyformaságban telnek-múlnak a napok, csak a tanítói nyugdíj ügyében indított mozgalom vajúdik sokáig.

Mészáros Károly szépen csendesén, de lankadatlan energiával egyengeti a siker útját. Amit ő el nem végezhet, elvégzi a Sebőkkné egykori barátnője, Klauzál miniszteri tanácsosné, ki minden lehetőséget elkövet a bizottsági tagok hangolását illetőleg. Az út egyengetésében közreműködik dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő úr is.

Aggodalomteljes napok következtek reám, mert bár azt az értesítést kaptam, hogy nyugdíjügyem szépen kezd előnyösen kialakulni, annyi sok

53 Jankovich Béla = Vadasi és jeszeniczei Jankovich Béla oktatáspolitikus, közgazdász, 1913–1917 között Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere.

keserű csalódás után, nehezen tudtam helyet adni a lelkemben fakadozni kezdő reménység virágának.

Az egyházmegyében a főjegyző, Kovács István távozása után Takács Elek aljegyző vette át az ügyek vezetését, aki Belák István felügyelővel egyetértőleg, részint az elhunyt esperes feletti gyászisteni tisztelet tartása, részint pedig az új esperesre adandó szavazás elrendelése és szavazatbontó bizottságnak választása céljából március 27-ére rendkívüli egyházmegyei gyűlést hirdettek Veszprémbe. [*sic!*]

Ezen időre esett a Kossuth Lajos utcában az úttestnek a leszállítása, kikövezése, melyet a Veszprémi Kir. Építészeti Hivatal vezetője, Molterer erőszakol.

A háztulajdonosok minden lehetőt elkövettek a tervbe vett leszállítás megghiúsítása érdekében, de hiábavaló s kárba vesztett fáradság volt, mert a katonai érdek előtt el kellett némulni minden más érdeknek.

Ugyanezt tapasztaltuk a politikában is. Hiába volt az ellenzéknek minden törekvése, gróf Tisza, támogatva az uralkodó által, valamint a hű mamelukserег által, az ellenzéknek minden ellenállását megtörték.

Amilyen leverőleg hatott a kormány, illetve a Munkapárt eljárása, mellyel minden más nézetén lévőt kész volt bármily áldozat árán is letörni, olyan örömdetes volt Mészáros Károly miniszteri titkár úr azon értesítése, hogy Klauzál Gábornak az ügy érdekében tett határozott fellépése diadalra vitte a nyugdíjügyemet.

Közreműködött e cél érdekében Gerő Gyula honvéd hadbíró tábornok úr is, kivel Magyarszombathelyen, Boór Piroska esküvőjén találkoztam. Így tehát most már a 30 éves küzdelem, az évek óta erőt, egészséget sorvasztó bizonytalanság végéhez közeledik.

A természet ölen is virulásnak indult minden. A korai tavasz minden kellemével elárasztotta a természetet. Minden megújult, a virágok nyitogatták szirmaikat, erdő, mező, szőlők a legszebb reményre jogosították fel a munkálkodó embert.

A Balkánon is elcsendesült minden, a bolgárok dicsőségét a szerbek, görögök letörték, Románia pedig kardcsapás nélkül szép darab földterülethez jutott, sőt Törökország is visszafoglalta a bolgároktól Adrianápolyt.⁵⁴

Az egyházközség ügye, az 1912. évben nyert 2000 korona segély folytán szépen indult a kialakulás felé, csak két gond aggasztott, ti. a Gősy Györgynél fennlévő 1000 korona kölcsön és a Farkas Sándornál lévő 7000 korona követelés ügye, mely után, különösen ez utóbbinál, a kamatok egy év óta fizetetlenek.

A harangállvány bomladozása, a kötelek minduntalan való szakadozása nyugtalanította a vezetőséget, Tóth Árpád azonban folyton azt hajtogatta, hogy nincs hiba. A felügyelő úr már majdnem elvesztette türelmét, de azért csak legyőzte magát.

⁵⁴ Adrianápoly v. Drinápoly: ma Edirne (ókori nevén *Hadrianopolis*).

A természetben is a nagy változások, melyek a földmívest a legszebb reményekre jogosították, olyan izgalmakat váltottak ki, hogy szinte a csüggettség szállta meg a szíveket. Amit a márciusi jó idő, verőfényes tavaszi napsugár kicsalt, azt az áprilisi kései fagy letarolta. Április 8-ától folytonos változásoknak voltunk szemlélői a természetben. Április 12-én, szombaton este megérkezett a várva várt langyos eső. Öröm töltötte el a szíveket a langyos tavaszi eső suttogó zöreijére, mert mindenki azt reménylette, hogy itt a tavasz, s a keserű pohár elment előttünk. De nem úgy lett. Éjfélre éjszakkéleti szél támadt, reggelre pedig tomboló éjszakai szél mellett hordta a vastagon leesett havat. Délelőtt kibukkant a nap, mely a rügyek hótakaróját megoldvasztotta, a délutáni fagy pedig lepörkölte a sok reményre jogosító rügyeket, hogy hírmondója sem igen maradt.

Rám nézve az április reményt keltő volt, mert április 24-én a kultuszminiszter által tanítói nyugdíj kérdésem megoldása céljából kinevezett gazdasági bizottság a kérdést kedvezően oldotta meg, kimondván, hogy mint okleveles lelkész-tanító, jogosult vagyok a nyugdíjintézetbe leendő felvételre, s nyugdíjigényem megállapítandó. Ez történt ápril. 24-én, 26-án expedíáltatott.⁵⁵ Május folyamán, sok sürgetés[re] és utánjárásra megkaptam a leiratot. Május 23-án megjelentem a nyugdíjbizottság előtt, ahol féloldali süketség és asztmatikus bántalom miatt kimondatott, hogy nyugdíjaztatásra fel leszek terjesztve.

A miniszter 1240 korona nyugdíjjogosultságot állapított meg, ennek ellenére azonban 1600 korona fizetésére kötelezett, 50 koronás havi részletekben.

Május 16-án a járvány miatt bezárták az iskolákat. 18-án levizsgáztattam és szétbocsátottam a növendékeket.

Amint nyugdíjjogosultságom meg lett állapítva, s nyugdíjaztatásom kimondatott, bejelentettem a püspöki hivatalban, hogy most már kénytelenek vagyunk tanítói állást szervezni, de anyagi tekintetben erre képtelenek vagyunk. Erre püspök úr utasított, hogy keressem meg a gyámintézetek elnökeit, a veszprémi ev. egyházközség súlyos helyzetén leendő segítségnyújtásra, a nagy szeretetadomány megszavazása által. A kérvényt megfelelő kíséző sorok kapcsán az egyházmegyei gyámintézetek elnökeihez szétküldtem.

Míg erre előkészültem, egy vasárnapi napon bejött hozzám egy budapesti harangfelszerelési gyár szerelője, aki hallván bajunkat, késznek nyilatkozott a harangállványt Pordech-féle szerkezetűre átalakítani.

Egy májusi gyűlés alkalmával Kamarell József megemlékezvén arról, hogy kettős működésem ideje alatt mennyi áldozatot hoztam az iskola fűtésében az egyházközségnek, amiért is elvesztvén a tanítói fizetéssel jövedelmem egy nagy részét, indítványozza, szavazzon meg az egyházközség személyemhez kötve 200 korona drágasági pótlékot, kárpótoljon némileg az iskolának saját

⁵⁵ Expedíáltatott = elküldetett, kézbesített.

kárommal történt fűtéséért, s a fa szükségletére az iskolának szavazzon meg 8 ürméter tüzelőfa ára fejében 100 koronát.

Az egyháztanács, majd a közgyűlés belátván gondnok úr indítványának helyességét és időszerűségét, azt teljes egészében elfogadta s határozatra emelte. Felügyelő úr a tanítói állás szervezése ügyében a tanfelügyelővel eszmecserét folytatott, s megállapodást létesített az alapösszeget illetőleg.

Az 1913. évi XVI. tc. alapján megállapítottak alapfizetésül 167 koronát. Lakáspénzül 420 koronát és 20 korona kerti illetményt. Ezen az alapon a pályázat kiírása elhatározott.

Míg az egyházközség ezekre készült, azalatt Novák Gyula nevezetű fiatal tanító, Kovács Menyhértné társaságában, végigjárta a híveket, hogy választó szavazatukat őreá adják. Sokakat meghódított tudásával, sokakat pedig zongorajátékával. Azonban fellépésében elbizakodás, önteltség tükröződött vissza, s bizonyos visszariasztó érzelem támadt a figyelmes hallgatóban.

A pályázat kiíratott, s a tanítói állásra 9 pályázat érkezett, melyek közül azon az alapon, hogy a közgyűlés eleve kimondta, hogy csak olyant vesz fel a kandidációba, ki katonai kötelezettségének eleget tett, a némethidai⁵⁶ tanító Fittler Henrik, Marosi Mihály sűri, és Gálos Gyula lébényi tanítók hívtak meg próbára.

Kovács Menyhértné minden erejével arra törekedett, hogy Novák is felvétessék a próbára meghívandók közé, de törekvése sikertelen maradt, amennyiben még a sorozaton innen volt. Ebből azután olyan harag támadt, hogy Kovács Menyhértné, minekutána a lelkész a határozat alapján nem eresztette Novákot orgonapróbára, több egyháztag előtt azt a kijelentést tette, miszerint ha kérése teljesítve nem lesz, míg Horváth Dezső lesz a lelkész, sem a parókia, sem pedig a templom küszöbét nem lépi át.

Önzetlen jóakarát irányította minden lépésemet, mégis megtörtént a kellemetlenség. A próba megtörtént, minthogy azonban az egyházközség kijelentette, hogy csak a megválasztottnak téríti meg fél útiköltségét, visszalépett Fittler, Marosi és Gálos megjöttek orgonapróbára. De megjött Novák Gyula is, de kísérletezése, erőszakoskodása eredménytelen maradt.

---

56 Némethidasi.

Itt megszakadnak Horváth Dezsőnek feljegyzései. Nemsokára élete fonalas is megszakad, 1914. december 3-án bekövetkezett halálával, 62 éves korában. 1852. ápr. 27-én született Vadosfán, Sopron megyében, 1871-ben érettségizett a soproni evang. líceumban. A teológiának – akkor még három – évfolyamát is Sopronban végezte el. Azután több évig nevelősködött, nem akadván számára az akkori mostoha egyházi viszonyok között lelkészi állás. Ugyanis lelkészi nyugdíj nem léteben, az öreg papok nem mehettek nyugdíjba, hanem húzták az ígát, míg csak össze nem roskadtak, s így lelkészi állás csak ritkán üresedett. Abban az időben olyan egyházközség is kevés volt, amelyik az előregedett lelkipásztor mellé segédet híhatott volna, amit különben sok helyütt az öregség miatt kicsinyes gondolkozásúvá lett, öreg lelkipásztorok maguk akadályoztak meg, féltékenyek lévén – óh, emberi gyengeség! – a fiatal segéd esetleges sikereire. Végre 1877-ben Dubovay Béla, akkor Zalaistvádon lelkész, állított ki számára s. lelkészi megbízólevelet, mire ugyanezen év októberében lelkészé avatták. Azért nem előbb, mert egyházi alkotmányunk értelmében csak azt a végzett teológust lehetett lelkésszé avatni, akit előzőleg valahová segéd- v. rendes lelkészül meghívnak. 1878-ban, június havában paksi segédlelkész lett, itt három évig működött, magyarul és németül prédikálván. Majd Némethidasra került helyettes lelkészi minőségben, honnan 1883. július 11-én választják meg a veszprémi hívek rendes lelkésznek. Harmincegy éves volt ekkor, tele az erőteljes férfikor munkabírásával, lelkesedésével és céltudatos munkakedvével. Az isteni gondviselés akarata volt, hogy éppen ő, a nagy buzgalmu férfi kerüljön a kicsi, már-már szétszóródó veszprémi gyülekezetbe, amelyről egyházegyetemünk akkori vezér férfinak kimondták a lesújtó ítéletet: „Veszprém meghalt.”

Ámde ő azt felelte az Üdvözítővel: „Nem halt meg, csak aluszik”s azután harmincegy évi szakadatlan, hihetetlen energiájú munkálkodással megmutatta, hogyan lehet a lélektelen hullába életet lehelni, s Isten segítségével azt virágzó életre kelteni. Harmincegy év alatt sokat küzdött, sokat fáradott és aggodott, sokat gyötörte magát, közben néha haragudott és el is keseredett, sokszor félreértették, megtámadták, nemes munkájában magára hagyták, de minden fáradalma, küzdelme, aggodalma, maga-gyöttrése, lemondása, haragja, mind-mind az ő kedves, szeretett gyülekezetének érdekében történt, amelyet egy pillanatra soha szem elől nem tévesztett, amit bizonyítanak e könyvben lévő, minden sorában egyháza javáért remegő feljegyzései és gondolatai, azután az a rend és fejlődőben lévő erő, melyben egyházközségét harmincegy évi kitarító s eredményes munkálkodás után hagyta, végül pedig árván maradt híveinek szívből jövő kegyelete, szomorúsága, mellyel a sokszor félreértett, megtámadott, munkájában sokszor magára hagyott boldogultat ma is – öt év után – emlegetik és vissza-visszasóhajtozzák.

Veszprémi evangélikus gyülekezet! Leesett a te fejednek koronája! Nem csak hű pásztorodat, de újjászült atyádat veszítetted el öbened! Sokáig, sokáig

fogod még érezni, hogy ő nincs többé! Ő ama nemes harcot megharcolta, futását elvégezte, a hitet megtartotta, végezetre pedig eltételezt néki az igazság koronája, melyet bizonyára megád néki az Úr ama napon, amaz igaz bíró... Téged pedig, kicsi gyülekezet, az Úr áldjon meg és őrizzen meg. Világosítsa meg az Úr az ő orcáját tirajtatok, és könnyörüljön rajtatok. Fordítsa az Úr az ő orcáját tireátok és adjon néktek békességet. Ámen!

Veszprém, 1919. június hó 12-én

Hering János helyettes lelkész

Itt megakadnak Horváth Sándor feljegyzései. Nemokára életé fonala is megakad, 1914. december 3-án bekövetkezett halálával, 62 éves korában. 1852. ápr. 27-én született Vadasfán, Somogy megyében, 1871-ben érettségizett a soproni evang. lyceumban; a theológiának akkor még három évfolyamát is Sopronban végezte el. Utánán több évig nevelősködött, nem kádárán számára az akkori mostoha egyházi viszonyok között lelkesi állás. Ugyanis lelkesi nyugdíj nem létezett, az öreg papok nem mehettek nyugdíjba hanem hivatás az ígét, míg csak ők nem voltak el, így lelkesi állás csak ritkán üresedett. Akkor az időben Sopron egyházkerület is kevés volt, amelyik az előzőlelt lelkijárator meli segédet kihatott volna; amit különben sok helyütt az öregség miatt kicsinyes gondolkodású lett, öreg lelkijárator megakadástok meg, feltételekük lévén — jó emberi gyengeség — a fiáratok maguk akadályozták meg, feltételekük lévén — jó emberi gyengeség — a fiáratok segéd esetleges híkerit. Még 1877-ben Dubovay Béla, akkor halasztóvándor lelkesi, aditott ki számára s. lelkesi meghívó levelét, mire ugyanazon év októberében lelkesi arattak. Orét nem előbb, mert egyházi alkotmányunk értelmében csak azt a végzett theológust lehet lelkesi aratni, akit előzőleg valahová segéd - v. más lelkesiül meghívott.

Rövidítések

ág. hitv., ágost. hitv	ágostai hitvallású
B.Füred	Balatonfüred
Bpest	Budapest
e. e. e.	Egyetemes Evangélikus Egyház
egyet.	egyetemes
egyh. közs., egyházközs.	egyházközség
egyh.	egyházi
egyházmn.	egyházmegyei
ev. ref.	evangélikus-református (értsd: református)
ev., evang.	evangélikus
főtiszt.	főtisztelendő
G. A. Egylet, Gusztáv Ad. Egylet	Gusztáv Adolf Egylet
gyámint.	gyámintézet, gyámintézeti
gyül., gyülek.	gyülekezet, gyülekezeti
h.	helyettes
igazg.	igazgató
jkv	jegyzőkönyv
jószágkorm.	jószágkormányzó
kat., r. kat.	római katolikus
ker.	kerület, kerületi
kir.	királyi
közig. bizotts.	közigazgatási bizottság
közokt.	közoktatás
m.	magyar
mélt., mt.	méltóságos
nagyt.	ld. nt.
ngos	nagyságos
nt.	nagytiszteletű
orsz. gyül	országgyűlés, országgyűlési
préd.	prédikált
prot.	protestáns
p. ü.	pénzügyi
ref.	református
szt. szk.	szentszék
szt.	szent
szup, szuperint..	szuperintendens
t., tek.	tekintetes
törv.	törvényes
tudom.	tudomány
vall. és közokt. ügy	vallás- és közoktatásügy
Veszprémi Tkpénztár	Veszprémi Takarékpénztár
xr	krajcár